

د پوهني وزارت

د تعليمي نصاب د پراختيا، د ښوونکو د روزني او د ساينس د مرکز معيشت د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تاليف لوی رياست

اسلامي ښوونه او روزنه

د اسلام ټولگي

Ketabton.com

حکیم بن اعلم - د پوهنتون د اسلامي ښوونو او روزنو مرکز

د درسي کتابونه د پوهني په وزارت پورې اړه لري په بازار کې بهي اخيستنه او خپرونه په کلکه منع ده. له سره غوږونکو سره قانوني چلند کيږي.

د چاپ کال: ۱۳۹۰ هـ. ش

د پوهنې وزارت

د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو
د روزنې او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي
کتابونو د تالیف لوی ریاست

اسلامي ښوونه او روزنه

دولسم ټولگی

د چاپ کال: ۱۳۹۰ هـ. ش.

ليکوالان

- دکتور شیر علي ظریفی
- نور الله صافی
- رقیب الله ابراهیمی

علمي اديتوران

- مولوی قیام الدین کشاف
- محمد عارف لودین

د ژبې اديتور

- محمد قاسم هیله من

دیني، سیاسي او کلتوري کمیټه:

- ډاکټر عطاء الله واحدیار د پوهنې وزارت ستر سلاکار او د نشراتو رئیس.
- دکتور عبدالصبور فخری
- محمد آصف کوچی
- سید فاضل شاه

د څارنې کمیټه

- دکتور اسدالله محقق د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د روزنې او د ساینس مرکز معین
- دکتور شیر علي ظریفی د تعلیمي نصاب د پراختیا د پروژې مسؤل
- د سرمؤلف مرستیال عبدالظاهر گلستانی د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی رئیس

طرح او ډیزاین

- عنایت الله غفاری

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دا وطن افغانستان دی
کور د سولې کور د توري
دا وطن د ټولو کور دی
د پښتون او هزاره وو
ورسره عرب، کوجر دي
براهوي دي، قزلباش دي
دا هیواد به تل خلیري
په سینه کې د آسیا به
نوم د حق مودی رهبر

دا عزت د هر افغان دی
هر بچی یې قهرمان دی
د بلوڅو د ازبکو
د ترکمنو د تاجکو
پامپریان، نورستانیان
هم ایماق، هم پشه یان
لکه لمر پر شنه آسمان
لکه زره وي جاویدان
وایو الله اکبر وایو الله اکبر

بسم الله الرحمن الرحيم

د پوهنې د وزیر پېغام گرانو ښوونکو او زده کوونکو،

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختیا او پرمختګ بنسټ جوړوي. تعلیمي نصاب د ښوونې او روزنې مهمه توګه دی چې د معاصر علمي پرمختګ او ټولنې د اړتیاوو له مخې رامنځته کېږي. څرګنده ده چې علمي پرمختګ او ټولنیزې اړتیاوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعلیمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي. البته نه ښایي چې تعلیمي نصاب د سیاسي بدلونونو او د اشخاصو د نظریو او هیلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتیب شوی دی. علمي ګټورې موضوعګانې پکې زیاتې شوې دي. د زده کړې په بهیر کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدریسي پلان برخه ګرځیدلې ده.

هیله من یم دا کتاب له لارښوونو او تعلیمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د میتودونو د کارولو له لارې تدریس شي او د زده کوونکو میندې او پلرونه هم د خپلو لویو او زامنو په باکیفیته ښوونه او روزنه کې پرله پسې ګډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هیلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې بریاوې ور په برخه کړي.

پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ گران ښوونکي د تعلیمي نصاب په رغنده پلي کولو کې خپل مسؤلیت په ریښتوني توګه سرته رسوي.

د پوهنې وزارت تل زیار کاري چې د پوهنې تعلیمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دین له بنسټونو، د وطن دوستۍ د پاک حس په ساتلو او علمي معیارونو سره سم د ټولنې د څرګندو اړتیاوو له مخې پراختیا ومومي.

په دې ډګر کې د هېواد له ټولو علمي شخصیتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له میندو او پلرونو څخه هیله لرم چې د خپلو نظریو او رغنده وړاندیزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لاسه تالیف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې د دې کتاب په چمتو کولو او ترتیب کې یې مرسته کړې، له ملي او نړیوالو درنو مؤسسو، او نورو ملګرو هېوادونو څخه چې د نوي تعلیمي نصاب په چمتو کولو او تدوین او د درسي کتابونو په چاپ او وپښ کې یې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفیق

فاروق وردګ

د افغانستان د اسلامي جمهوریت د پوهنې وزیر

د موضوعاتو فهرست

- ۱..... لومړی لوست: د اعمالو تلل (وزن کول)
- ۴..... دویم لوست: حوض
- ۷..... درېم لوست: د صراط پل حق دی
- ۹..... څلورم لوست: جنت
- ۱۲..... پنځم لوست: جهنم (دوزخ)
- ۱۵..... شپږم لوست: د ایمان نواقض (۱)
- ۱۹..... اووم لوست: اصغر شرک
- ۲۱..... اتم لوست: د ایمان نواقض (۲)
- ۲۵..... نهم لوست: اصغر کفر
- ۲۷..... لسم لوست: بدعت
- ۳۱..... یوولسم لوست: د صحابه کرامو مقام

د حدیثو برخه

- ۳۶..... دولسم لوست: د صحیح او حسن حدیثونو پیژندل
- ۴۱..... دیارلسم لوست: ضعیف (کمزوری) حدیث
- ۴۳..... څوارلسم لوست: موضوع حدیث
- ۴۶..... پنځلسم لوست: د احادیثو مشهور کتابونه
- ۵۱..... شپاړسم لوست: مسؤولیت
- ۵۵..... اوولسم لوست: اووه هلاکونکي ګناهونه (۱)
- ۵۵..... اتلسم لوست: اووه هلاکونکي ګناهونه (۲)
- ۶۱..... نولسم لوست: امر بالمعروف او نهی عن المنکر
- ۶۵..... شلم لوست: په لګښت او نفقه کې اقتصاد
- ۶۹..... یوویشتم لوست: د الله ﷻ کتاب او د پیغمبر ﷺ سنت
- ۷۳..... دوه ویشتم لوست: په جهاد کې د ښځو ونډه

۷۸.....	در ویشتم لوست: رښتینولي
۸۲.....	څلر ویشتم لوست: د مجلس آداب
۸۶.....	د فقهې د اصولو برخه
۸۷.....	پنځه ویشتم لوست: د فقهې د اصولو پېژندنه
۹۱.....	شپږ ویشتم لوست: د فقهې د اصولو د علم پیدایښت او پراختیا
۹۷.....	اوه ویشتم لوست: د فقهې د اصولو مدارس
۹۹.....	اته ویشتم لوست: د اسلامي شریعت دلایل
۱۰۴.....	نهه ویشتم لوست: د قرآن کریم حکمونه
۱۰۹.....	دیرشم لوست: نبوي سنت
۱۱۴.....	یو دیرشم لوست: اجماع
۱۱۹.....	دوه دیرشم لوست: قیاس
۱۲۴.....	درې دیرشم لوست: اختلافي دلایل (۱)
۱۲۷.....	څلور دیرشم لوست: اختلافي دلایل (۲)
۱۳۰.....	پنځه دیرشم لوست: له نصوصو څخه د استدلال طریقې
۱۳۵.....	شپږ دیرشم لوست: شرعي حکم
۱۳۸.....	اوه دیرشم لوست: شرعي حکم
۱۴۲.....	اته دیرشم لوست: فتوا

لومړی لوست

د اعمالو تلل (وزن کول)

انسان په نړۍ کې بې هدفه نه دی پیدا شوی ، بلکه د ده کړه وړه ټول لیکل کېږي، د قیامت په ورځ به حساب ورسره کېږي، نیکي او بدې به یې تلل کېږي. د چا چې د نیکۍ تله درنده شوه، کامیاب دی او د چا چې د نیکۍ تله سپکه شوه، ناکام دی. د اعمالو وزن څه ته وایي؟ دلیل یې څه دی؟ څنگه به ترسره کېږي؟ په دې لوست کې به د دې پوښتنو ځواب بیان شي.

د اعمالو د وزن څرنگوالی

د قیامت په ورځ، وروسته له دې چې انسانان ژوندي کړای شي، د حضرت محمد ﷺ په شفاعت به د الله تعالی غضب سوړ شي. عملنامې به نیکانو ته په ښي لاس او بدانو ته د شا له خوا په کیڼ لاس ورکړل شي. حساب به پیل شي خلک به په خپلو اعمالو اعتراف وکړي او د مؤمنانو د اعمالو تلل به پیل شي. د چا چې د نیکۍ تله درنده شوه، هغه به جنت ته ځي او د چا چې د بدۍ تله درنده شوه، هغه به د الله تعالی مشیت ته سپارل کېږي، که خوښه یې شي، نو جنت ته به یې ولېږي او که خوښه یې شي د څه وخت لپاره به یې په دوزخ کې واچوي. د عمل د جزا له لیدلو وروسته به یې جنت ته داخل کړي.

د اعمالو د تللو د اثبات دلایل: د اعمالو تلل په قرآن کریم او سنتو ثابت دي.

د عملنامو او د حساب په هکله الله تعالی فرمایي: ﴿فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ ﴿۷﴾ فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا ﴿۸﴾ وَيَنْقَلِبُ إِلَىٰ أَهْلِهِ مَسْرُورًا ﴿۹﴾ وَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ وَرَاءَ ظَهْرِهِ ﴿۱۰﴾ فَسَوْفَ يَدْعُو ثُبُورًا ﴿۱۱﴾ وَيَصْلَىٰ سَعِيرًا ﴿۱۲﴾﴾ [الإنشقاق: ۷ - ۱۲] ژباړه: نو هغه څوک چې عملنامه یې په ښي لاس ورکړل شي ، نو په اسانه توګه به حساب ورسره وشي او کورنۍ ته به خوښ وروګرځي او هغه څوک چې عملنامه یې د شا له لوري ورکړل شي ، هلاکت به ځان ته وغواړي او اور ته به ور دننه شي.

په یو بل آیت کې الله تعالی د اعمالو د وزن په هکله فرمایي: ﴿وَالْوِزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ فَمَنْ تَقَلَّتْ مُوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾ [الأعراف: ۸] ژباړه: او په هغه ورځ به ریسټیني تلل وي، د چا چې د (نیکۍ) پله درنده وي، هغوی به خلاصون ومومي.

له کافر سره د ده د اعمالو محاسبه شته، خو تلل پې نشته، ځکه چې د بلې پلې لپاره نيکي نه لري. الله تعالى په دې اړه فرمايې: **﴿أُولَئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ وَلِقَائِهِ فَحَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فَلَا نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزَنًا﴾** [الكهف: ۱۰۵] ژباړه: دا هغه کسان دي چې د خپل څښتن د آيتونو له منلو نه پې انکار کړی نو د دوی عملونه ضائع شول او د قيامت په ورځ به تله نه ورته ږدو.

له عملنامې څخه د بديو د محوې لارې چارې

که له يو چا څخه بد عمل صادر شي، نو په عملنامه کې پې ليکل کيږي. آيا داسې څه چارې شته چې دا بدې له عملنامې څخه محوه کړي؟
هو: نيکي بدې له منځه وړي. الله ﷻ فرمايې: **﴿إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ﴾** (هود ۱۱۴) ژباړه: بې شکه نيکي بدې له منځه وړي. ځينې هغه نيکي چې د بديو په محوه کولو کې مرسته کوي دا دي:

۱- له بدو څخه وروسته نيکي کول: رسول الله ﷺ ابوذر رضی الله عنه ته وفرمايل: **«اتَّقِ اللَّهَ حَيْثُمَا كُنْتَ وَأَتِيعِ السَّيِّئَةَ الْحَسَنَةَ تَمَحُّهَا وَخَالِقِ النَّاسَ بِخُلُقٍ حَسَنٍ»**^(۱)

ژباړه: هر چيرته چې پې له الله تعالى څخه وپرېره. له بلې نه وروسته نيکي کوه چې له منځه پې يوسي او د خلکو سره تعامل په ښو اخلاقو کوه.

۲- له گناه نه وروسته اودس کول، بيا دوه رکعته لمونځ او له خدای څخه بښنه غوښتل
رسول الله ﷺ فرمايې: **«مَا مِنْ رَجُلٍ يُذْنِبُ ذَنْبًا فَيَتَوَضَّأُ فَيُحْسِنُ الوُضُوءَ ثُمَّ يُصَلِّي رَكَعَتَيْنِ فَيَسْتَغْفِرُ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ إِلَّا غُفِرَ لَهُ»**^(۲)

ژباړه: څوک چې يوه گناه وکړي بيا په ښه توگه اودس وکړي ورپسې دوه رکعته لمونځ وکړي او له خدای څخه بښنه وغواړي الله ﷻ به ورته هرو مرو بښنه وکړي.

۳- پر کړاونو، ناروغيو او مصيبتونو باندي صبر کول: رسول الله ﷺ فرمايې: **«مَا يُصِيبُ الْمُسْلِمَ مِنْ نَصَبٍ وَلَا وَصَبٍ وَلَا حُزْنٍ وَلَا أَذَى وَلَا غَمٍّ حَتَّى الشُّوْكَةِ يُشَاكُهَا إِلَّا كَفَّرَ اللَّهُ بِهَا مِنْ خَطَايَاهُ»**^(۳)

ژباړه: مسلمان ته هيڅ ستوماني، ناروغي، تکليف، پریشاني، ضرر او غم نه رسپري او آن ازغی پې په پښو کې نه نوزي، مگر د ده گناهونه پرې بښل کيږي.

۱- مسند أحمد

۲- مسند احمد

۳- صحيح البخاري

په تله کې د پام وړ درانه عملونه

ټول نیک عملونه د پام وړ دي او باید کوچني گهلو له کبله ترک نه شي، خو د نبوي سنتو د هداياتو په رڼا کې ځينې اعمال د عمل په تله کې ډېر دروند والی راولي، چې په لاندې توگه دي:

۱- **بڼه اخلاق:** رسول الله ﷺ فرمايې: «**مَا شَيْءٌ أَنْقَلَ فِي مِيزَانِ الْمُؤْمِنِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ خُلُقٍ حَسَنٍ وَإِنَّ اللَّهَ لَيُبْغِضُ الْفَاحِشَ الْبَدِيءَ**»^(۱) ژباړه: د قيامت په ورځ د مؤمن د نيکۍ په پله کې له نيکو اخلاقو څخه دروند څيز نشته او الله ﷻ بد ويونکي ته د قهر په سترگه گوري. همدا راز نیک اخلاق د کامل مؤمن نښه ده. رسول الله ﷺ فرمايې: «**أَكْمَلُ الْمُؤْمِنِينَ إِيمَانًا أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا**»^۲ ژباړه: تر ټولو مؤمنانو د کامل ايمان خاوند هغه مؤمن دی چې تر ټولو بې اخلاق غوره وي.

۲- **ذکر:** د مسنونو اذکارو سرته رسول، لکه د **(سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ)** په کلماتو ذکر، ډېر اجر لري، رسول الله ﷺ په دې اړه فرمايې: «**كَلِمَتَانِ خَفِيفَتَانِ عَلَى اللِّسَانِ ثَقِيلَتَانِ فِي الْمِيزَانِ حَبِيبَتَانِ إِلَى الرَّحْمَنِ سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ**»^(۳) ژباړه: دوه کلمي دي چې په ژبه سپکي خو په تله کې درندې او الله ﷻ ته محبوبې دي دا د **«سبحان الله وبحمده او سبحان الله العظيم»** کلمې دي. همدا راز د **(الْحَمْدُ لِلَّهِ)** په کلمې ذکر: رسول الله ﷺ فرمايې: **«الْحَمْدُ لِلَّهِ تَمْلَأُ الْمِيزَانَ»**^(۴) ژباړه: الحمد لله تله ډکوي.

- ۱- د انسانانو عملونه څه وخت تلل کيږي؟
- ۲- د انسانانو د عملونو د تللو د اثبات دلايل ذکر کړئ.
- ۳- د گناهونو د محوه کولو اسباب ذکر کړئ.
- ۴- کوم عملونه د تلې په دروندوالي کې ډېر رول لري؟

۱ - مسند الصحابة في الكتب الستة - (۳۸ / ۱۲۵)

۲ - سنن أبي داود - ن - (۴ / ۳۵۴)

۳ - متفق عليه

۴ - صحيح مسلم - (۱ / ۱۴۰)

دويم لوست

حوض

انسانانو ته د عملنامو له سپارلو، حساب او د مسلمانانو د عملونو له تول څخه وروسته به مسلمانان د رسول الله ﷺ له حوض څخه اوبه څښي، چې تنده به يې ورباندې ماتېږي. حوض هم د هغو مغيباتو له جملې څخه دی چې ځان پوهول او ايمان راوړل ورباندې لازم دي.

د حوض تعريف

حوض د اوبو د غونډېدلو ځای ته ويل کېږي او دلته له حوض څخه مراد هغه حوض دی چې الله تعالی يې خپل نبي محمد ﷺ ته د حشر په ميدان کې د ده د تکریم او عزت لپاره ورکوي، خو د ده امتيان ورڅخه اوبه وڅښي او خپله تنده ورباندې ماته کړي.

د حوض د اثبات دلايل

هغه حوض چې الله تعالی يې خپل رسول، محمد ﷺ ته په آخرت کې ورکوي په قرآن کریم او په صحيحو احاديثو ثابت دی: الله تعالی په قرآن کریم کې فرمايلي: **﴿إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ﴾** ژباړه: بې شکه مونږ تاته «کوثر» درکړی.

ډېرو علماوو له «کوثر» څخه په دې ځای کې د حوض معنا اخيستې. د حوض اثبات په احاديثو کې هم شوی او په دې هکله روايت شوي احاديث متواتر دي. د هغو راويانو شمېر چې په دې باب يې احاديث روايت کړي دي له پنځوسو تنو څخه هم زياتېږي، نبي کریم ﷺ په يو حديث شريف کې فرمايلي دي: **عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا آيَةُ الْحَوْضِ قَالَ « وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَا نَبِيَّتُهُ أَكْثَرُ مِنْ عَدَدِ نُجُومِ السَّمَاءِ وَكَوَاكِبِهَا إِلَّا فِي اللَّيْلَةِ الْمُظْلَمَةِ الْمُصْحِحَةِ آيَةُ الْجَنَّةِ مَنْ شَرِبَ مِنْهَا لَمْ يَظْمَأْ آخِرَ مَا عَلَيْهِ يَشْخَبُ فِيهِ مِزَابَانِ مِنَ الْجَنَّةِ مَنْ شَرِبَ مِنْهُ لَمْ يَظْمَأْ عَرَضُهُ مِثْلُ طُولِهِ مَا بَيْنَ عَمَانَ إِلَى أَيْلَةَ مَأْوُهُ أَشَدُّ بَيَاضًا مِنَ اللَّبَنِ وَأَخْلَى مِنَ الْعَسَلِ »**^(۱) ژباړه: ابوذر رضی الله عنه فرمايي: ما له رسول الله ﷺ څخه پوښتنه وکړه چې د حوض لوبښې څومره دي؟ نبي کریم ﷺ وفرمايل: د لوبښو شمار يې د آسمان

۱ - رواه مسلم.

له ستورو څخه زيات دي، له هغو ستورو څخه چې په تپه تياره شپه کې وي. هر څوک چې له دې حوض څخه اوبه وڅښي هېڅکله به تېرى نه شي. له جنت څخه پکې دوې ناوې اوبه توييږي. هر څوک چې لدې حوض څخه اوبه وڅښي هېڅکله به تېرى نه شي، پلنوالی او اوردوالی يې سره برابر دي، او دومره فاصله لري لکه له عمان څخه تر اېلې پورې (عمان او اېله دوه ښارونه دي) اوبه يې له شيدو څخه زياتې سپينې او تر شاتو ډېرې خورې دي.

په يو بل حديث شريف کې رسول کریم ﷺ فرمايلي دي: «حَوْضِي مَسِيرَةُ شَهْرٍ وَرَوَايَاهُ سَوَاءٌ وَمَاؤُهُ أَيْضٌ مِنَ الْوَرِقِ وَرِيحُهُ أَطْيَبُ مِنَ الْمَسْكِ وَكِيْرَانُهُ كَنُجُومِ السَّمَاءِ فَمَنْ شَرِبَ مِنْهُ فَلَا يَظْمَأُ بَعْدَهُ أَبَدًا»^(۱) ژباړه: زما حوض د يوې مياشتې په اندازه فاصله لري. زاويې يې ټولې سره برابرې دي. اوبه يې له سپينو زرو څخه ډېرې سپينې دي. بوی يې له مشکو زيات خور دی. لوبنې يې دومره زيات او داسې څلېدونکي دي لکه د آسمان ستوري، هر څوک چې لدې حوض څخه اوبه وڅښي هېڅکله به تېرى نه شي.

پر حوض باندي د ايمان حکم

په حوض باندي ايمان او يقين لازم دی. هغه څوک چې حوض مني، د ثواب مستحق ګرځي او هغه څوک چې له حوض څخه منکر شي، بدعتي او فاسق دی.

څوک له حوض څخه محروميږي؟

امام بخاري (رح) له حضرت انس ؓ څخه روايت کوي چې نبي کریم ﷺ وفرمايل: «لَيَرِدَنَّ عَلَيَّ نَاسٌ مِنْ أَصْحَابِي الْحَوْضِ حَتَّى عَرَفْتُهُمْ اخْتَلَجُوا دُونِي فَأَقُولُ أَصْحَابِي فَيَقُولُ لِمَا تَدْرِي مَا أَحَدْتُمْ بَعْدَكَ»^(۲) ژباړه: خامخا به زما ځينې اصحاب زما خواته د حوض (غارې ته) راشي، چې زه به يې پېژنم. بيا به له ما څخه وګرځول شي، نو زه به وايم دا زما ملګري دي، نو و به وايي: ته نه پوهيږي چې دوی له تا وروسته څه چارې (په دين کې) راپيدا کړې وې.

۱ - رواه مسلم.

۲ - رواه البخاري.

همدارنگه په يو بل حديث شريف كې چې اسماء بنت ابوبكر صديق رضي الله تعالى عنهما روايت كړې، رسول الله ﷺ فرمايلي دي: «إِنِّي عَلَى الْحَوْضِ حَتَّى أَنْظُرَ مَنْ يَرِدُ مِنِّي وَعَلَى مِنْكُمْ وَسَيُؤْخَذُ أَنَا ذُنُوبِي فَأَقُولُ يَا رَبِّ مِنِّي وَمِنْ أُمَّتِي. فَيَقَالُ أَمَا شَعَرْتَ مَا عَمِلُوا بِعَدْلِكَ وَاللَّهِ مَا بَرِحُوا بِعَدْلِكَ يَرْجِعُونَ عَلَيَّ أَعْقَابِهِمْ»^(۱) ژباړه: زه به په حوض باندې يم او گورم به چې له تاسو څخه څوك ماته راځي؟ او زما له مخې به ځينې خلك وگرځول شي، نو زه به وایم، اې الله! دا زما او زما له امت څخه دي، نو وبه ويل شي، آيا ته خبر نه پې په هغه څه چې دوی له تا څخه وروسته کول؟ زما دې په الله تعالى قسم وي چې دوی له تا څخه وروسته تل په خپلو پوندو باندې بېرته گرځېدل.

نو هر هغه څوك چې د الله تعالى له دين څخه واوړي او يا په دين كې داسې نوى شى پيدا كړي چې د الله تعالى خوښ نه وي او د هغې اجازه پې نه وي كړې، هغه به د نبي كريم ﷺ له حوض څخه وشړل شي او هېڅكله به له دې حوض څخه اوبه ونه څښي.

۱. حوض تعريف كړئ.
۲. د حوض د اثبات دلايل ذكر كړئ.
۳. په حوض باندې د ايمان حكم بيان كړئ.
۴. څوك حوض ته نه پرېښودل كېږي؟

دریم لوست

د صراط پل

کله چې د حشر په میدان کې له انسانانو سره حساب او کتاب وشي، ملائکې به د الله تعالی په امر سره د دوی د تېرېدلو لپاره د دوزخ په ملا باندې پل کېږدي او دوی به پرې تېرېږي.

د صراط تعریف

صراط د ژبې له مخې لویې لارې ته وايي او په اصطلاح کې: د هغه پل څخه عبارت دی چې د ټولو خلکو لپاره به د قیامت په ورځ پر جهنم باندې اېښودل کېږي. نیکان به پرې تیرېږي او بدان به ورڅخه په جهنم کې لویږي.

کله چې له انسانانو سره د محشر په میدان کې محاسبه وشي، نو وروسته به الله ﷻ ملایکو ته امر وکړي چې د جهنم په ملا باندې پل کېږدي. بندګانو ته به حکم وشي چې د پل څخه تیر شي، پر پل تیریدل د بنده په عمل پورې اړه لري، که د چا عمل ښه (نېک) وي هغه به ورڅخه په ډیره اسانۍ تیرېږي او که د چا عمل بد وي هغه به ورڅخه په ډیره سختۍ تیرېږي او یا به په جهنم کې لویږي.

د صراط د پل د اثبات دلیل

د صراط پل او ورباندې تیریدل په قرآنکریم، نبوی احادیثو او د امت په اجماع سره ثابت دي.

أ- قرآن کریم: الله ﷻ فرمایلي دي: **﴿وَأَنَّ مِنْكُمْ أَلًا وَارِدَهَا﴾** [مریم: ۷۱] ژباړه: نشته هیڅوک له تاسې څخه مګر دا چې جهنم ته به واردېږي.

ځینو مفسرینو د ورود ترجمه په عبور کړې او ویلي چې دې چې ټول خلک به یو ځل د قیامت په ورځ د صراط په پل تېرېږي.

ب- حدیث شریف: په ګڼو احادیثو کې د صراط د پل یادونه شوې ده، لکه چې پیغمبر ﷺ فرمایي: **﴿وَيُضْرَبُ جَسْرُ جَهَنَّمَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَكُونُ أَوَّلَ مَنْ يُجِيزُ وَدُعَاءُ الرَّسُولِ يَوْمَئِذٍ اللَّهُمَّ سَلِّمْ سَلِّمْ﴾**^(۱)

۱- صحیح البخاري ت - (۱۶ / ۴۱۹). صحیح مسلم - (۱ / ۱۱۲)

ژباړه: او بيا به پر جهنم پل وتړل شي. پيغمبر ﷺ وفرمايل: نو زه به اول هغه څوك يم چې په پل به تير شم او ټول پيغمبران به په دغه وخت كې دا دعاء لولي: اى الله سلامتي غواړو، اى الله سلامتي غواړو.

ج - د اهل سنت او جماعت ټولو علماوو په دې اجماع كړې چې د صراط پل حق دى.

د صراط د پل صفت

په قران كريم كې د صراط د پل ذكر په اجمالي توگه شوى دى خو په احاديثو كې د صراط د پل په اړه پوره او كره معلومات ذكر شوي دي.

لنډيز يې دا دى چې هېڅوك هم په پله باندې د هغه د پلن والي او پوخوالي له كبله نه شي تېرېداى، بلكه څوك چې ورباندې تېرېږي هغه به د خپل نېك عمل او د الله تعالى د توفيق له امله ورباندې تېرېږي.

د صراط په پل د تيريدونكو حال

د صراط په پل تيريدونكي انسانان به د خپلو بنو او بدو عملونو په اعتبار سره په يو شان نه وي. څوك به پرې ډير تيز د بريښنا په شان تيرېږي. څوك به پرې د تيز باد په شان تيرېږي. څوك به د ښه ځغلنده آس په شان پرې تيرېږي. څوك به پرې په منډه تيرېږي. څوك به پرې لږ تيز تيرېږي. څوك به د عادي حالت په شان پرې تيرېږي. خو ځينې نور بد عمله انسانان به د صراط په پله په چنگكونو كې نښلي او سر كښته به يې په جهنم كې راغورځوي.

د صراط په پل ايمان درلودل

مور په دې كلك ايمان لرو چې د قيامت په ورځ به الله ﷻ د دوزخ په منځ باندې د صراط پل ږدي او انسانان به پرې تيرېږي او دا يوحقيقي پل دى چې الله ﷻ ته يې پوره كيفيت معلوم دى.

۱. د صراط لغوي او اصطلاحي معنا ذكر كړئ.
۲. په قيامت كې به تر ټولو لومړى څوك د صراط پر پل تيرېږي؟
۳. د صراط پل به په كوم ځاى كې ايښودل كيږي؟
۴. د صراط پل به حقيقي وي او كه مجازي؟

څلورم لوست

جنت

لکه چې ومو لوستل الله ﷻ به انسانان ژوندي را پاڅوي اوهر يو انسان ته به خپله عملنامه په لاس کې ورکړل شي. عملونه به پې وتلل شي. د چا د عملونو تله چې درنده شوه هغه به سرلوري جنت ته ځي.

د جنت تعريف

جنت په عربي ژبه کې هغه پراخه باغ ته ويل کيږي چې ځمکه يې په ډول ډول ونو پوښل شوې وي. په شرع کې د هغه کور څخه عبارت دی چې الله ﷻ د مؤمنانو لپاره تيار کړی، په ډول ډول نعمتونو ښکلی شوی دی او د تل لپاره به هلته اوسېږي.

د تعريف شرح

د جنت لفظ په عربي ژبه کې په مختلفو معناگانو استعمال شوی دی، لکه هغه څيز چې له سترگو څخه پټ وي. هغه باغ او باغچه چې په کې رنگا رنگ بوټي او ميوه لرونکې ونې وي او په سيورو يې د ځمکې مخ پوښلی وي، خو د عقايدو په علم کې جنت په آخرت کې له هغه کور څخه عبارت دی چې ډول ډول نعمتونه به په کې وي او الله ﷻ د هغو خلکو لپاره تيار کړی دی چې په الله ﷻ او د هغه په ملايکو، رسولانو، کتابونو او د آخرت په ورځ کلک ايمان لري، په دنيا کې يې خپله خپلې نفسې غوښتنې نه دي منلې او د الله او د هغه د پيغمبر په لارښوونه ژوند تېروي. جنت ډير نومونه لري، لکه د سلامتيا کور، د دايمي استوگنې ځای، د ورتللو ځای، فردوس، د نعمتونو کور او داسې نور.

د جنت د اثبات دلايل

قرآن کریم

الله ﷻ د جنت د پيدايښت په اړه فرمايلي دي: **﴿أَعَدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ﴾** [آل عمران: ۱۳۳]

ژباړه: (هغه جنت) چې تيار کړای شوی دی د پرهيزگارانو لپاره.

په بل آيت کې الله تعالی فرمايې: **﴿سَابِقُوا إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا كَعَرْضِ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أُعِدَّتْ لِلَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ﴾** [الحديد: ۲۱] ژباړه: د خپل څښتن له لوري بښني

ته (هڅه وکړئ) یو له بل څخه مخکې شی او دهغه جنت خوا ته چې، د هغه پراختیا د ځمکې او آسمانونو په خیر ده او دهغه چا لپاره تیار کړای شوی دی چې په الله ﷻ او د هغه پر پیغمبرانو یې ایمان راوړی وي.

حدیث

په بې شمیره احادیثو سره د جنت وجود ثابت دی.

نبي کریم ﷺ په یو حدیث شریف کې فرمایلي دي: **عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ «قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَغْدَتُ لِعِبَادِي الصَّالِحِينَ مَا لَا عَيْنٌ رَأَتْ وَلَا أُذُنٌ سَمِعَتْ وَلَا خَطَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ».**^(۱)

ژباړه: ابوهريره ؓ له رسول الله ﷺ څخه روایت کوي چې الله ﷻ فرمایلي دي: ما د خپلو نیکو بنده گانو لپاره داسې نعمتونه تیار کړي دي چې نه سترگو لیدلي، نه یې غوړونو صفت اوریدلي، نه یې کوم انسان په زړه کې تصور کړی دی.

له پورتنیو حدیثونو څخه په ډاگه معلومیږي چې جنت اوس هم موجود دي.

جنتیان

جنت د پرهیزکارانو، نیک عملو، ریښتینو، دالله تعالی او د هغه د رسول د تابعدارانو، په ایمان د استقامت د خاوندانو، الله ﷻ ته د نیژدې کسانو او د هغو خلکو ځای دی، چې د الله تعالی حکمونو ته غاړه ږدي، او له نواهیو څخه یې ځان ساتي.

جنت ته د جنتیانو تلل

جنتیان به جنت ته خوشحاله او سپاره ډلې ډلې روان وي. الله ﷻ فرمایلي دي: **﴿يَوْمَ نَحْشُرُ الْمُتَّقِينَ إِلَى الرَّحْمَنِ وَفْدًا﴾** [مریم: ۸۵] ژباړه: او یاده کړه [ای محمده] هغه ورځ چې را جمع به کړو موږ پرهیزکاران د الله ﷻ حضور ته په داسې حال کې چې ډلې ډلې به (په سپرلیو سپاره) وي.

حضرت علي ؓ فرمایي: چې دوی به پیاده نه بوتلل کیږي، بلکې دوی به په داسې سپرلیو سپاره وي چې مخلوقاتو به هغه سپرلی نه وي لیدلي.^(۲)

۱ - صحیح مسلم

۲ - تفسیر الطبري - (۱۸ / ۲۵۴)

په جنت ایمان لرل

پدې باندې عقیده درلودل لازم دي چې جنت دنورو مخلوقاتو څخه مخکې الله ﷻ پیدا کړی دی، او اوس هم موجود دی، تل به وي، او هیڅ فنا نه لري.^(۱)

۱. جنت تعریف کړئ.
۲. د جنت د اثبات دلائل بیان کړئ.
۳. جنت د کومو خلکو ځای دی؟
۴. جنت ته به جنتیان څرنگه بېول کيږي؟
۵. په جنت باندې د ایمان حکم بیان کړئ.

کورنی دنده:

زده کوونکي دې د جنت د توصیف او هغو عملونو چې جنت ته د تللو لامل ګرځي یوه مقاله ولیکي.

۱_ الفقه الأكبر - (۱ / ۶۳)، العقيدة الطحاوية - (۱ / ۵۱)

پنجم لوست

جهنم (دوزخ)

کله چې الله ﷻ ټول انسانان له قبرونو څخه را پاڅوي، هر انسان ته خپله عملنامه ورکړل شي او د مسلمانانو عملونه وتلل شي، نو نه منونکي او بد عمله خلک به دوزخ ته ځي. **د جهنم تعريف:** جهنم د کندی معنا لري او په شرع کې جهنم د هغه اور نوم دی چې الله ﷻ د کافرانو او گناهکارو مسلمانانو د عذابولو لپاره پيدا کړی دی.^(۱)

د تعريف شرح

جهنم له هغه اور څخه عبارت دی چې الله تعالی د کافرانو، مشرکانو، د پیغمبر ﷺ د رسالت د منکرینو، او د گناهکارانو مؤمنانو لپاره پيدا کړی دی. جهنم د کافرانو لپاره ابدی ځای دی، او گناهکار مؤمنان به په کې د خپلو گناهونو او جرمونو په اندازه پراته وي او بیا به ورڅخه راويستل کیږي. جهنم ډیر نومونه لري لکه: لظی، حطمه، سعیر، سقر، جحیم، هاویه او هم زیاتې طبقې او درجې لري چې یوه له بلې څخه سخته او هلاکوونکې دي.

د دوزخ د اثبات دلائل

الله تعالی په قرآن کریم کې د دوزخ په اړه فرمایلي دي: **﴿فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ﴾** [البقرة: ۲۴]

ژباړه: له هغه اور څخه وویریرئ چې د هغه خس (دسون توکي) به انسانان او کاني وي چې د حق د منکرانو لپاره تیار کړای شوی دی.

په بل آیت کې الله تعالی فرمایي **﴿وَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ﴾** [آل عمران: ۱۳۱]

ژباړه: (ځانونه له هغه اور څخه وساتئ چې د کافرانو لپاره تیار شوی دی) همدا راز په بې شمیره احادیثو کې د دوزخ یادونه شوې او ټول امت یې په شتون اجماع کړې.

۱_ مفردات الفاظ القرآن للراغب الاصفهاني (۱/ ۲۰۱)، القاموس الفقهي - (۱/ ۷۲)

جهنميان (دوزخيان)

جهنم د كافرانو، منافقانو، مجرمانو، سرکښانو، ظالمانو، گمراهانو، د آخرت په مقابل کې د دنيا خوبوونکو، بد عملو او د هغه چا ځای دی چې د الله ﷻ او د هغه له رسول سره دښمني لري او يا يې له اوامرو څخه سرغړونه کوي او د حق لارې ته نه راگرځي.

جهنم ته د دوزخيانو وړل

ځينې خلک به جهنم ته پرمخې په مخونو باندې وړل کيږي. له رسول الله ﷺ څخه يوه صحابي پوښتنه وکړه چې څرنگه به دوی په مخونو وړل کيږي؟ پيغمبر ﷺ ورته وفرمايل: هغه ذات چې دوی په پښو بېولای شي په دې هم قادر دی چې په مخونو يې يوسي.^۱ جهنميان به د څارويو په شان رمې رمې شړل کيږي او له هر لورې څخه به ملايکې ورباندې آوازونه کوي. الله ﷻ فرمايې: **«وَسِيقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَىٰ جَهَنَّمَ زُمَرًا»** [الزمر: ۷۱] ژباړه: او هغه کسان چې کافر شوي وو ډله ډله به د دوزخ خواته وړل کيږي. په بل آيت کې الله تعالیٰ فرمايې: **«يَوْمَ يُدْعُونَ إِلَىٰ نَارِ جَهَنَّمَ دَعَاً»** [الطور: ۱۳] ژباړه: په کومه ورځ چې دوی به په تيلو تيلو د جهنم د اور خواته بوتلل شي. او مخکې له دې چې جهنم ته داخل شي د جهنم داسې آواز به واورې چې د دوی د غوږونو پردې به څيرې کړي، اوزرونه به يې په سخته ويره او هيبت کې پرېوزي. الله ﷻ فرمايې: **«إِذَا رَأَتْهُمْ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ سَمِعُوا لَهَا تَغَيُّطًا وَزَفِيرًا»** [الفرقان: ۱۲] ژباړه: هغه اور چې کله له ليرې نه دوی وويني نو دوی به د هغه د غضب او تاو آوازونه واورې. او هم به ډير زيات تږي وي. الله ﷻ فرمايې: **«وَنَسُوقُ الْمُجْرِمِينَ إِلَىٰ جَهَنَّمَ وِرْدًا»** [مریم: ۸۶] ژباړه: او مجرمان به د تږو څارويو په شان د دوزخ لورې ته وشړو. همدارنگه کله چې دوزخيان جهنم ته بوول کيږي دوی به ږانده شي هيڅ به نه ويني، هم به گونگيان شي ژبې به يې نه چليږي، او هم به کاڼه شي هيڅ به نه اورې. الله تعالیٰ فرمايلي دي: **«وَنَحْشُرُهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ عُمِّيًّا وَبُكْمًا وَصُمًّا»** [الإسراء: ۹۷] ژباړه: دغه خلک به مور د قيامت په ورځ پر مخې راکارو، په داسې حال کې چې ږانده، گونگيان او کاڼه به وي.

۱_تفسير الطبري ۲۶۸/۱۹

اوکله چې جهنم ته وړل کيږي ډير د ذلت او خواری په حالت کې به وړل کيږي. الله تعالی فرمایي: **﴿قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا سَعْتٌ لَّيْسَ لَهُمْ شِرْكٌ وَهُمْ يُعْتَبِرُونَ وَتُعْزِزُونَ وَإِلَىٰ جَهَنَّمَ وَبِئْسَ الْمِهَادُ﴾** [آل عمران: ۱۲] ژباړه: (ای محمده!) کومو خلکو چې ستا د دعوت له منلو نه انکار کړی دی، هغوی ته ووايه هغه وخت نږدې دی چې تاسې به مغلوب شئ د دوزخ لورې ته به په منډو منډو وروستل شئ او دوزخ ډير بد استوګنځی دی. او بل ځای الله **﴿فَوَرَبِّكَ لَنَحْشُرَنَّهُمْ وَالشَّيَاطِينَ ثُمَّ لَنُحْضِرَنَّهُمْ حَوْلَ جَهَنَّمَ جِثِيًّا﴾** [مریم: ۶۸] ژباړه: ستا په رب قسم چې مور به هرو مرو دوی ټول او له دوی سره شیطانون هم تړلي راولو بیا به یې د دوزخ چار چاپیر سر بنکته په ګونډو را حاضر کړو.

او دا د ذلت ډير بد حالت دی چې الله **﴿لَنُحْضِرَنَّهُمْ حَوْلَ جَهَنَّمَ جِثِيًّا﴾** تصویر کړی دی. کله چې دوی د جهنم خواته وروستل شي او د اور وپروونکی حالت وويني نو ډير زیات به پښیمانه شی او د دې ارمان به وکړي چې کاشکې یوځل بیا دنیا ته بوول شوي وای تر څو ایمان مو راوړی وای، خو له اور څخه به خلاصون نه مومي. الله **﴿وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ وَقَفُوا عَلَىٰ النَّارِ فَقَالُوا يَا لَيْتَنَا نُرَدُّ وَلَا نُكَذِّبُ بآيَاتِ رَبِّنَا وَنُكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾**. [الأنعام: ۲۷] ژباړه: کاشکې تا د هغه وخت حالت لیدلی وای چې دوی د دوزخ په غاړه ودرول شي، په دې وخت کې به دوی ووايي: کاشکې مور دنیا ته یوځل بیا لیږل شوي وای نو د خپل رب نښانې به مو دروغ نه ګڼلې او ایمان به مو راوړی وو.

په جهنم (دوزخ) د ایمان حکم

د دوزخ په شتون عقیده درلودل فرض دي او منکر یې د اسلام له دایرې څخه بهر ګڼل کيږي.^(۱)

۱. جهنم تعریف کړئ.
۲. د دوزخ د اثبات دلایل بیان کړئ.
۳. دوزخ د کومو خلکو ځای دی.
۴. کوم عملونه دوزخ ته د داخلېدو لامل کيږي؟
۵. دوزخیان به څرنگه دوزخ ته بېول کيږي؟
۶. په دوزخ باندې د ایمان حکم بیان کړئ.

۱_ الفقه الأكبر - (۱ / ۶۳)، العقيدة الطحاوية - (۱ / ۵۱)

شپږم لوست

د ايمان نواقض (۱)

اکبر شرک

شرک د انسان د هلاکت لامل او تر ټولو لوی ظلم دی. شرک هغه گناه ده چې الله تعالیٰ یې نه بښي.

د شرک تعریف

شرک په لغت کې حصې او برخې ته ویل کیږي چې په گډون، سیالی او شراکت باندې یې هم اطلاق شوی دی او په اصطلاح کې له الله تعالیٰ سره په ذات، صفاتو، تصرفاتو او عبادت کې شریک پیدا کولو ته شرک ویل کیږي.

۱. په ذات کې شرک: لکه څوک چې دوه خدایان ومني.
۲. په صفاتو کې شرک: لکه څوک چې د الله تعالیٰ د صفاتو په څېر نورو مخلوقاتو ته صفات ثابت وگڼي، له اسبابو پرته څوک په غیبو عالم وگڼي، د هغه تعالیٰ په ډول بل څوک قادر او سمیع وگڼي او یا په صفاتو کې تمثیل یا تکلیف وکړي.
۳. په تصرفاتو کې شرک: دې ته وايي چې له الله تعالیٰ پرته له اسبابو پورته متصرف د کار جوړوونکی او د حاجت پوره کوونکی یا مشکل کشا بل څوک وگڼل شي.
۴. په عبادت کې شرک دې ته وايي چې له الله تعالیٰ پرته بل چا ته د بندگۍ سر تیس کړای شي، د الله تعالیٰ په مقابل کې یې طاعت، ستاینه، یا تعظیم په دې بنیاد وشي چې په غیبي قدرت سره دگټې اوزیان واکمن دی.

د شرک ډولونه

شرک په دوه ډوله دی: ستر شرک (الشرك الاکبر) او کوچنی شرک (الشرك الاصغر). ستر شرک چې له الله تعالیٰ سره څوک سیال و نیول شي، داسې عبادت یې وشي لکه د الله تعالیٰ، دا ډول شرک انسان له اسلام څخه باسي، ټول عملونه یې له منځه وړي او که په دې شرک مبتلا شخص له توبې پرته ومري نو د تل لپاره به په دوزخ کې وي. د قرآن کریم د هدایاتو له استقراء څخه معلومیږي چې ستر شرک په څلور ډوله دی: په دعاء او بلنه کې شرک، په نیت او قصد کې شرک، په طاعت کې شرک او په محبت کې شرک، چې په لاندې توگه بیانېږي:

۱- د دعاء او بلنې شرک: دا ځکه چې دعاء د عبادت له مهمو ډولونو څخه ده. رسول الله ﷺ فرمایي: (الدعاء هو العبادة)۱، الله تعالی فرمایي: ﴿وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ﴾ [غافر: ۶۰] ژباړه: او ستاسو څښتن وایي ما رابلئ بلنه مو قبولم. یقینا هغه کسان چې زما له عبادت څخه په لویې مخ اړوي، ژر به جهنم ته د ذلت په حال کې ننوزي.

څرنګه چې دعاء عبادت دی، له الله تعالی بل چا ته به اړول شرک ګڼل کېږي. الله تعالی فرمایي: ﴿وَمَنْ يَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ لَا بُرْهَانَ لَهُ بِهِ فَإِنَّمَا حِسَابُهُ عِنْدَ رَبِّهِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ﴾ (المؤمنون: ۱۱۷) ژباړه: او څوک چې له الله تعالی سره بل خدای رابلي سره له دې چې هیڅ دلیل (په دې کار کې) نه لري، نو دده حساب یوازې د ده له څښتن سره دی، بهې شکه کافران بری نه مومي.

همداراز فرمایي: ﴿فَإِذَا رَكِبُوا فِي الْفُلِكِ دَعَوْا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ فَلَمَّا نَجَّاهُمْ إِلَى الْبَرِّ إِذَا هُمْ يُشْرِكُونَ﴾ (العنکبوت: ۶۵) ژباړه: کله چې دغه خلک په بېړۍ کېږي سپريري نو د الله نه په خالص اعتقاد سره دعا غواړي، بیا کله چې الله دوی وژغوري (وچې ته بهې راوړي) نو ناڅاپه دوی بیا په شرک کولو لاس پورې کړي.

له دې څخه په ډاګه څرګندېږي چې له الله تعالی پرته د بل چا رابلل او له اسبابو پورته له بل چا څخه مرسته غوښتل شرک دی.

۲- د نیت او قصد شرک: دا شرک دې ته وایي چې خاوند بهې په خپلو دیني اعمالو سره یوازې دینوي مقاصدو ته ځان رسول وغواړي او په کلي توګه بهې موخه د ځان ښودنه او ریا وي، د منافقانو په دود د الله رضا بیخي ونه غواړي. داسې شخص هم په ستر شرک کې غورځېدلی.

الله تعالی فرمایي: ﴿مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزَيِّنَتْهَا نُوْفٌ إِلَيْهِمْ أَعْمَالُهُمْ فِيهَا وَهُمْ فِيهَا لَا يُبْخَسُونَ﴾ أولئك الذين ليس لهم في الآخرة إلا النارُ وحبط ما صنعوا فيها وباطل ما كانوا يعملون﴾ [الهود: ۱۵، ۱۶] ژباړه: کوم خلک چې (یوازې) د همدې دنیا د ژوند او د هغې د ښکلاو غوښتونکي وي، د هغو د کړو وړو ټوله مېوه مور همدلته ورکوي او په دې کې له هغو سره هېڅ کمی نه کېږي، خو په آخرت کې د دغه راز خلکو لپاره له اور په پرتو نور څه

نشته (هلته به معلومه شي) خه چې هغوی په دنیا کې کړيدي هغه ټول خاورې ايرې شول او اوس د هغو ټول کره وړه محض باطل دي.

۳- د طاعت شرک: دا دې ته وايي چې يو څوک د حرامو او حلالو په هکله د الله تعالی د دين په خلاف د مخلوق ومني او په زړه کې دا وانگېري چې مخلوق د حلالو د تحریم او يا د حرامو د تحليل واک لري.

الله تعالی د نصارو او په هکله فرمايي: **﴿اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهَبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَالْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا إِلَهًا وَاحِدًا لَّا إِلَهَ إِلَّا هُوَ سُبْحَانَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾** (التوبة: ۳۱).

ژباړه: دوی خپل عالمان او روحانيون له الله پرته خپل اربابان نيولي دي او همدغه راز مسيح ابن مريم هم. په داسې حال کې چې دوی ته له يو معبود نه پرته د بل هېچا د بنده گي کولو حکم نه وو ورکړی شوی، هغه ذات چې له هغه پرته بل هېڅوک د عبادت وړ نشته، پاک دی له هغو مشرکانه خبرو څخه چې دوی پي کوي.

۴- د محبت شرک: دا دې ته وايي چې يو څوک له الله تعالی پرته بل چا سره داسې مينه ولري چې د هغه د لوی گټلو له کبله د عبودیت او عاجزی سر ورته ښکته کړي، سره له دې چې د اجلال او تعظيم لپاره يوازې الله تعالی ته په مينه د عاجزي سر ښکته کيږي او عبادت پي کيږي.

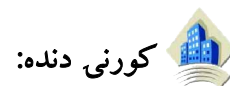
الله تعالی فرمايي: **﴿وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَندَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ﴾** (البقرة: ۱۶۵). ژباړه: ځينې خلک داسې دي چې له الله نه پرته نور د هغه سيالان گرځوي او پر هغو داسې مين دي لکه چې څنگه له الله سره مينه لرل ښايي. په داسې حال کې چې ايمان لرونکو ته تر هر چا زيات الله گران وي.

د اکبر شرک حکم:

د دې ډول شرک خاوند مشرک بلل کيږي، د ابد لپاره به په دوزخ کې وي، هېڅکله له دوزخ څخه نه ايستل کيږي او د هېڅ شفاعت کوونکي شفاعت د ده په حق کې نه قبلېږي.

۱. شرک تعريف کړئ.
۲. شرک په څو ډوله دی؟
۳. اکبر شرک په څو ډوله دی؟
۴. آیا مشرک ته الله تعالى بښنه کوي؟
۵. په نیت او قصد کې شرک څه ته وايي؟
۶. د دعاء او بلنې شرک څه شی دی؟
۷. د اکبر شرک حکم بیان کړئ.

زده کوونکي دې د اکبر شرک په اړه یوه مفصله مقاله وليکي.

اووم لوست

اصغر شرک

د اکبر شرک ډولونه او حکم مو په مخکې لوست کې ولوست. په دې لوست کې د اصغر شرک تعريف او ډولونه لولو.

د اصغر شرک تعريف

اصغر شرک هغه گناه ده چې الله تعالى په قرآن کریم او يا نبي کریم ﷺ په خپلو مبارکو احاديثو کې د زجر او تهديد له امله د شرک په نامه سره ياد کړي دي، خو هغه شرک نه دی چې له اسلام څخه د وتلو لامل وگرځي او يوازې هغو گناهونو ته د شرک نسبت کولای شو چې شارع په شرک سره نومولي وي، چې په دوه ډوله دی:

۱. **بنيکاره شرک:** دا شرک په الفاظو او افعالو کې منځ ته راځي.

أ. **الفاظ:** لکه، له الله تعالى پرته په بل شي سوگند (قسم) خوړل، ابن عمر رضي الله تعالى عنهما فرمايلي دي چې له الله تعالى پرته په بل شي سوگند مه کوئ، ځکه ما له رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ څخه اورېدلي چې فرمايل يې: **«مَنْ حَلَفَ بِغَيْرِ اللَّهِ فَقَدْ كَفَرَ وَأَشْرَكَ»**^(۱) ژباړه: هغه څوک چې له الله تعالى پرته په بل شي قسم وخورې يقيناً کافر او مشرک شو.

ب. **افعال:** لکه د ځينو ناروغيو د درملنې لپاره له هغو شيانو څخه گټه اخيستل چې الله تعالى هغه د دفعه کولو اسباب نه وي معرفي کړي. لکه خرنگه چې نبي کریم ﷺ فرمايلي دي: **«مَنْ عَلَّقَ تَمِيمَةً فَقَدْ أَشْرَكَ»**^(۲) ژباړه: هر څوک چې (پخپله يا د ماشومانو او يا د حيوان په غاړه کې) يو څه شی ځوړند کړي، يقيناً چې ده د شرک کار تر سره کړي.^(۳)

۲. **خفي شرک:** په نيتونو او ارادو کې شرک ته خفي شرک ويل کيږي، لکه: رياء. رياء دې ته ويل کيږي چې يو څوک نېک کار د دې لپاره تر سره کړي چې خلک يې

۱ - مسند أحمد - (۱۰ / ۲۴۹)

۲ - مسند أحمد - (۲۸ / ۶۳۷)

۳ - هغه شيان چې د جاهليت په وخت کې مروج وو او مشرکانو به د خپلو ماشومانو يا حيواناتو په غاړه کې د دې لپاره ځوړندول چې نظر نه شي. د هغو ټولو شيانو ځوړندول حرام دي، لکه: کونجکې، مری، بندونه، گوجر او داسې نور.

وويني او بيا ووايي چې فلانی ډېر بڼه سپری دی او د ده مدحه وکړي. الله تعالی په دې اړه فرمایلي دي: **﴿فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا﴾** [الکهف: ۱۱۰] ژباړه: نو خوګ چې له خپل پروردگار سره د یو ځای کېدو په هیله وي هغه ته په کار دي چې بڼه عمل وکړي او په بنده گي کې له خپل رب سره بل خوګ شریک نه کړي.

نبي کریم ﷺ فرمایلي دي: **«إِنَّ أَخْوَفَ مَا أَخَافُ عَلَيْكُمُ الشِّرْكَ الْأَصْغَرُ»** ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ ، وَمَا الشِّرْكَ الْأَصْغَرُ؟ قَالَ: «الرِّيَاءُ»^(۱) ژباړه: یقیناً چې زه په تاسو باندې له ټولو شیانو څخه زیات له اصغر شرک څخه وېرېږم. صحابه وو پوښتنه وکړه، اې د الله رسول! اصغر شرک څه شی دی؟ رسول الله ﷺ وفرمایلي: رياء.

د اصغر شرک حکم

اصغر شرک له اسلام څخه د وتلو لامل نه دی، خو د اکبر شرک لپاره وسیله ده او خاوند ته یې د مشرک نسبت نه کېږي.

فعالیت: زده کوونکي دې د اکبر شرک او اصغر شرک د حکمونو په اړه یو له بل سره مباحثه وکړي.

۱. اصغر شرک تعریف کړئ.
۲. د اصغر شرک څو مثالونه بیان کړئ؟
۳. اصغر شرک په څو ډوله دی؟
۴. ښکاره شرک په څو ډوله دی؟
۵. د اصغر شرک حکم بیان کړئ.

۱ - المعجم الكبير للطبراني - (۴ / ۳۳۸)

اتم لوست

د ایمان نواقض (۲)

ستر کفر

لکه څرنګه چې شرک سخت ناوړه عمل، له توحید سره منافي او د توحید له نواقضو څخه دی، همدارنګه کفر هم له ایمان سره منافي او د ایمان له نواقضو څخه دی.

د کفر تعریف

کفر په لغت کې پټولو ته وایي او د عقایدو د علم په اصطلاح کې د ایمان ضد ګڼل کېږي، یعنې په الله تعالی او د هغه په رسول باندې ایمان نه لرل، یا د هغوی له لارښوونو څخه انکار کول او نه منل کفر دی. که دغه نه ایمان راوړل یې د دروغ ګڼلو له امله وي او یا یوازې په هغه کې د شک، تردید، حسد، کبر او یا ځینو نورو نفسي غوښتنو له امله وي، ټول کفر دی.

د تعریف شرح

د عقایدو د علم په اصطلاح کې په الله تعالی او په هغه شریعت چې د ده رسول راوړی دی، ایمان نه درلودل، یا پر ځینو هغو شیانو باندې چې ایمان راوړل پرې فرض دي، ایمان راوړل او له ځینو نورو څخه یې انکار کول، که یې دروغ وګڼي او یا شک پکې وکړي او یا د حسد، کبر او یا ځینو نورو نفسي غوښتنو له امله له الهي لارښوونو څخه مخ واړوي، ټول کفر ګڼل کېږي. ایمان داسې یو حقیقت دی چې تجزیه نه قبلوي. داسې نشي کېدای چې په ځینو یې ایمان راوړي او له ځینو نورو څخه یې منکر شي.

د کفر ډولونه

کفر په دوه ډوله دی:

۱. اکبر کفر (لوی کفر).

۲. اصغر کفر (کوچنی کفر).

لومړی: اکبر کفر: دا کفر د ایمان ضد دی.

اکبر (لوی) کفر په پنځه ډوله دی:

۱. د دروغ گنلو کفر: د الله تعالی انبیاوو ته د دروغجنی نسبت کول کفر دی. هر څوک چې د الله تعالی انبیاء، په هغه څه کې چې د الله تعالی له لوري پې راوړي دي، دروغجن وگڼي هغه کافر شو، ځکه الله تعالی فرمایلي دي: **﴿وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُ أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْكَافِرِينَ﴾** (العنکبوت: ۶۸) ژباړه: له هغه چا نه به غټ ظالم څوک وي چې پر الله باندې دروغ وتری یا حق ته د دروغو نسبت وکړي چې کله هغه ته راوړل کېږي. آیا د دغسې کافرانو استوگنځی دوزخ نه دی؟

۲. د انکار او ځان لوړ گنلو کفر: دا په دې ډول چې د رسول په ریښتینوالی پوهېږي او په دې باندې پې یقین وي چې دغه رسول د الله تعالی له لوري په حقه سره راغلی دی، خو بیا هم د عناد او تکبر له امله د هغه اوامرو ته غاړه نه ږدي. الله تعالی فرمایلي دي: **﴿وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَىٰ وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ﴾** (البقرة: ۳۴) ژباړه: او کله چې مور پرښتو ته امر وکړ چې د آدم په وړاندې سرونه په سجده ښکته کړئ، نو ټولو سرونه ښکته کړل، خو ابلیس انکار وکړ هغه د خپلې لویۍ په غرور کې اخته او د کافرانو له ډلې څخه شو.

۳. شک، تردید او د رسول په صدق د یقین نه کولو کفر: دې کفر ته د ظن او گومان کفر هم ویل کېږي، ځکه الله تعالی فرمایلي دي: **﴿وَدَخَلَ جَنَّتَهُ وَهُوَ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ قَالَ مَا أَظُنُّ أَن تَبِيدَ هَذِهِ أَبَدًا ۖ وَمَا أَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً وَلَئِن رُّدِدْتُ إِلَىٰ رَبِّي لَأَجِدَنَّ خَيْرًا مِنْهَا مُنْقَلَبًا ۖ قَالَ لَهُ صَاحِبُهُ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ أَكَفَرْتَ بِالَّذِي خَلَقَكَ مِن تُرَابٍ ثُمَّ مِن نُّطْفَةٍ ثُمَّ سَوَّاكَ رَجُلًا ۖ لَكِنَّا هُوَ اللَّهُ رَبِّي وَلَا أُشْرِكُ بِرَبِّي أَحَدًا﴾** [الكهف: ۳۵ - ۳۸] ژباړه: بیا هغه خپل باغ ته ننوت او د خپل نفس په حق کې تیری کوونکی شو، وپې ویل (زه دا نه گڼم چې دغه شتمني او باغ به یو وخت فنا شي او زما باور نشته چې د قیامت ساعت به راشي بیا هم که کله د خپل رب حضور ته زما ورگرځېدل شول، نو هرو مرو به له دې نه هم زیات شاندار ځای ومومم د هغه گاونډي په خبرو اترو کې هغه ته وویل: آیا ته په هغه ذات کافر کېږي چې هغه ته له خاورې او بیا له نطفې څخه پیدا کړې او ته پې یو بشپړ سپری جوړ کړې؟ پاتې شوم زه، نو زما رب خو هماغه الله دی او زه له خپل رب سره هېڅوک نه شریکوم.

۴. د اعراض او مخ اړولو کفر: له دې څخه مراد دا دی چې له دین څخه مخ واړوي، یعنې نه نبوي لارښوونې اوري، نه په زړه که څه التفات ورته کوي او نه ځان ورباندې پوهوي، ځکه الله تعالی فرمایلي دي: **﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا عَمَّا أُنذِرُوا مُعْرِضُونَ﴾** (الأحقاف: ۳) ژباړه: خو دغه کافران له هغه حقیقت څخه مخ اړوونکي دي چې دوی ته د هغه اخطار ورکړ شوی دی.

۵. د نفاق کفر: له نفاق څخه دلته مراد نفاق په عقیده کې دی. په دې ډول چې په ظاهر کې خلکو ته ایمان ښکاره کوي او په باطن کې یې عقیده د کفر وي، ځکه الله تعالی فرمایلي دي: **﴿ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا فَطُبِعَ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ﴾** (المنافقون: ۳) ژباړه: دا هر څه له دې امله دي چې دوی ایمان راوړ بیا کافر شول له دې امله د دوی پر زړونو مهر ولگول شو اوس دوی په هېڅ نه پوهېږي.

د نفاق ډولونه

نفاق په دوه ډوله دی

أ. عقیدوي نفاق: دې نفاق ته ستر کفر ویل کېږي او له اسلام څخه د وتلو لامل دی. دا نفاق په شپږ ډوله دی: د رسول تکذیب، یا د ځینو هغو شیانو تکذیب چې رسول راوړي وي، له رسول سره کینه کول، یا له هغو شیانو سره کینه کول چې رسول راوړي وي. د رسول د دین په ضعیفه کېدلو باندې خوښي ښکاره کول، یا د رسول له دین سره د مرستې بد گڼل.

ب. عملي نفاق: دې نفاق ته اصغر کفر هم ویل کېږي. په دې باندې انسان د اسلام له دین څخه نه وځي خو بیا هم لویه گناه ده، چې ځینې یې نبي کریم ﷺ په دې حدیث کې ذکر کړي دي: **«أَرْبَعٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ كَانَ مُنَافِقًا خَالِصًا وَمَنْ كَانَتْ فِيهِ خَصَلَةٌ مِنْهُنَّ كَانَتْ فِيهِ خَصَلَةٌ مِنْ نِفَاقٍ حَتَّى يَدْعَهَا إِذَا حَدَّثَ كَذَبَ وَإِذَا عَاهَدَ غَدَرَ وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ وَإِذَا خَاصَمَ فَجَرَ»**^(۱) ژباړه: څلور شیان دي چې که په چا کې دا ټول پیدا شول، نو سوچه منافق شو او که په چا کې له دې څلورو شیانو څخه یو پیدا شو، نو په هغه کې د نفاق له عادتونو څخه یو عادت پیدا شو، تر څو چې پرې اېښی یې نه وي، کله چې

۱ - متفق علیه

خبرې کوي، نو دروغ وايي، کله چې تړون وکړي، بيا په هغې کې غدر کوي، کله چې وعده وکړي، نو وفا نه ورباندې کوي او کله چې شخړه کوي، نو کنځل کوي.

فعالیت: زده کوونکي دې د اکبر کفر د ډولونو لپاره مثالونه بیان کړي.

د ستر کفر حکم

د دې کفر خاوند کافر بلل کېږي له اسلام څخه وتلی، د تل لپاره به په دوزخ کې وي او د قیامت په ورځ د هېڅ شفاعت کوونکي شفاعت د ده په حق کې نه قبلېږي.

۱. کفر تعریف کړئ.
۲. د کفر ډولونه کوم دي؟
۳. لوی کفر په څو ډوله دی؟
۴. نفاق په څو ډوله دی؟
۵. ایا عملي نفاق له اسلام څخه د وتلو لامل دی؟
۶. د ستر کفر حکم بیان کړئ.

نهم لوست

اصغر کفر

په مخکني لوست کې مو د اکبر کفر په اړه معلومات تر لاسه کړل. په دې لوست کې به د اصغر کفر د تعريف، ډولونو او حکم په اړه معلومات تر لاسه کړو.

د اصغر کفر تعريف

دا هغه گناهونه دي چې شارع د زجر او تهديد له امله ورته د کفر نسبت کړی دی، خو د اکبر کفر (لوی کفر) حد ته نه دي رسېدلي او له اصل ايمان سره ضد او منافي نه دي، خو ايمان ضعيفوي. که چېرې د دې گناهونو خاوند توبه ونه باسې، نو د الله تعالی په مشیت کې دی. که خوښه پې شوه عذاب ورکوي، خو د ابد لپاره په دوزخ کې نه پاتې کېږي او که خوښه پې شوه عفو ورته کوي.

د اصغر کفر ډولونه

د اصغر کفر (کوچني کفر) ډولونه ډېر زيات دي، خو په لنډ ډول ويلای شو: هره هغه گناه چې په شرعي نصوصو کې ورته د کفر نسبت شوی وي او د اکبر کفر (لوی کفر) او اکبر شرک حد ته نه وي، رسېدلې اصغر کفر (کوچنی کفر) ورته ويل کېږي.

د اصغر کفر مثالونه

په يو حديث شريف کې رسول الله ﷺ فرمايلي دي: «سَبَابُ الْمُسْلِمِ فُسُوقٌ وَقِتَالُهُ كُفْرٌ»^(۱) ژباړه: مسلمان ته کنخل کول فسق او وژل پې کفر دی. همدارنگه په يو بل حديث شريف کې، کله چې نبي کریم ﷺ په حجة الوداع کې خلکو ته نصيحت کولو، ويې فرمايل: «لَا تَرْجِعُوا بَعْدِي كُفْرًا يَضْرِبُ بَعْضُكُمْ رِقَابَ بَعْضٍ»^(۲) ژباړه: له ما څخه وروسته تاسو مه کافر کېږئ، چې ځينې له تاسو څخه د ځينو نورو غاړې وهي. په يو بل حديث

۱ - صحيح مسلم - (۱ / ۵۷)

۲ - صحيح مسلم - (۱ / ۵۸)

شريف كې رسول الله ﷺ فرمايلي دي: «**اِنَّتَانِ فِي النَّاسِ هُمَا بِهِمْ كُفْرُ الطَّعْنِ فِي النَّسَبِ وَالْيَاحَةُ عَلَيَّ الْمَيِّتِ**»^(۱) ژباړه: په خلكو كې دوه عادتونه شته چې هغه كفر دي، يو نسب ته طعن (نسب بدلول) او بل پر مړي باندې په چيغو ژړا كول.

د دې ډول كفر حكم

د دې ډول كفر خاوند ته نه د كافر نسبت كيږي او نه له اسلام څخه وځي، خو شارع يوازې د زجر او تهديد په اساس ورته د كفر نسبت كړی دی.

فعاليت:

زده كوونكي دې په خپلو منځونو كې د اصغر كفر د تعريف او ډولونو په اړه يو له بل سره مباحثه وكړي.

۱. اصغر كفر تعريف كړئ.
۲. د اصغر كفر څو مثالونه ذكر كړئ.
۳. د اصغر كفر حكم بيان كړئ.

لسم لوست

بدعت

شیطان د انسان د گمراهی هڅه کوي، فاسقان په بې دینۍ بې لارې کوي او دینداران په دین کې افراط او د دین له پولو څخه تېریدو ته هڅوي، په دې توگه چې په دین کې نوې لارې چارې راپیدا کړي. په دین ناپوهه خلک بیا هغه د دین برخه گڼي او د الله تعالی د اطاعت په موخه د الله تعالی په معصیت کې ډوب وي. که چېرې بیا دغه بدعت په عقیده کې را منځته شي نو د ایمان له نواقضو څخه گڼل کېږي او د انسان ایمان له منځه وړي.

په دې لوست کې به بدعت وپېژنی او د هغه د نارواتوب دلایل به له قرآن او سنتو څخه زده کړئ.

د بدعت تعریف

بدعت د ژبې له مخې نوي ایجادولو ته وايي او همداراز نوي پیدا کړی شوي څیز ته هم ویل کېږي.

په شرعي اصطلاح کې په دین کې نوې چارې ایجادول چې د رسول الله ﷺ په زمانه کې اړتیا ورته وه او څه مانع هم شتون نه درلوده، خو له دې سره سره شریعت امر نه وي ورباندې کړی. د داسې چارو ایجادولو ته بدعت ویل کېږي.

د تعریف شرح

په تعریف کې درې مطلبونه بیان شوي دي:

۱. بدعت په دین کې نوې چارې ایجادول دي، چې قرآن او سنت د هغو غوښتنه نه وي کړې. نو بدعت په دین کې رامنځته کېږي، په دنیوي چارو کې بدعت نه وي. د دیني او دنیوي چارو تر منځ (په دې ځای کې) توپیر په دې سره کېږي، چې دیني چارې د اجر د طلب لپاره وي او دنیوي چارې خپل خپل اهداف لري.
۲. دې نویو چارو ته لکه چې اوس اړتیا ده، هغو ته به د رسول الله ﷺ په زمانه کې هم اړتیا وه او همدومره اړتیا بس ده چې دا نوی عمل یو دیني کار وگڼل شي، ځکه دیني کار باید پلی شوی وای.

رسول الله ﷺ دین پوره را رسولی او ټول ټی په عمل کې پلی کړی دی، خو هغه چارې چې د دین خدمت پرې کېږي، د رسول الله ﷺ په زمانه کې اړتیا ورته نه وه او اوس ټی گټه ښکاره ده. د داسې چارو ایجادول بدعت نه دي، لکه د صرف او نحو د علومو زده کول، ځکه د هغه مبارک په زمانه کې مسلمانان په قرآن او سنتو د صرف او نحو له کارولو پرته ښه پوهېدل، او اوس په عربو او عجمو کې هغه پخوانی سلیقه پاتې نه ده، نو د قرآن او سنتو د پوهې لپاره د ژبې د علومو زده کړه اړینه ده.

همداراز د مدرسو او پوهنتونونو جوړول او د دین د پیاوړتیا او پایښت لپاره پراخه دولتي تشکیلات رامینځ ته کول، منظم قوانین جوړول او محاکم ایجادول دا ټول بدعت نه دي، ځکه دا د اوسنۍ زمانې اړتیا ده چې د رسول الله ﷺ په زمانه کې په دومره پراخه کچه ورته اړتیا نه وه.

۳. د رسول الله ﷺ په زمانه کې به د دې نویو چارو د کارولو په مخ کې خنډ نه وو او که په هغه زمانه کې ټی په مخ کې خنډ وو، کارول ټی ممکن نه وو، نو بیا ټی د گټې او اغیز د شتون په صورت کې کارول بدعت نه گڼل کېږي، خو په دې شرط چې د دین له کوم بل اصل او حکم سره په ټکر کې نه وي. لکه له نوې تکنالوژۍ څخه د دین په ساتلو او خپرولو کې کار اخیستل، په جهاد کې د نویو وسلو کارول او په دعوت کې له رادیو، تلویزیون، انټرنټ او د مطبعو له ماشینونو څخه کار اخیستل. د دې ټولو څیزونو کارول د رسول الله ﷺ په زمانه کې د هغوی دنشتوالي له کبله ممکن نه وو.

فعالیت

۱. زده کوونکی دې د دیني او دنيوي چارو لپاره په خپل وار مثالونه بیان کړي او په دین کې د نویو لارو د جوړولو ریښتینې یا فرضي بېلگې دې وښيي.
۲. د دین ټینګول، امنیت راوستل، د ښوونې او روزنې، روغتیا او عدالت په ډگرونو کې هڅې عادتونه دي، که عبادتونه؟ د دین د اقامت لپاره دولتي تشکیلات ولې بدعت نه گڼل کېږي، سره له دې چې د رسول الله ﷺ په زمانه کې په دې پراخه کچه تشکیلات او ادارې نه وې؟ په دې هکله بحث وکړئ.

په عقیده کې بدعت

علماوو په دې اتفاق کړی چې په عقیده کې بدعت حرام دی ځینې عقیدوي بدعتونه آن کفر ته رسیري، چې د دین له ښکاره حکم څخه پکې انکار راشي او ټولو دیني علماوو هغه صریح کفر گڼلی وي. لکه د مشرکانو دا قول چې قرآن حکایت ورڅخه کوي: **﴿وَقَالُوا مَا فِي بُطُونِ هَذِهِ الْأَنْعَامِ خَالِصَةٌ لِّذُكُورِنَا وَمُحَرَّمٌ عَلَيَّ أَزْوَاجِنَا﴾** [الأنعام: ۱۳۹] او دوی وايي: څه چې د دې څارویو په گېډه کې دي، یوازې زموږ د نارینه وو لپاره دي او زموږ پر ښځو حرام کړی شوي دي.

د بدعت د نارواتوب دلیونه

ډیر نقلي او عقلي دلیونه د بدعت په نارواتوب دلالت کوي چې مونږ یې دلته له قرآن او سنتو څخه په ځینو مهمو او صریح دلایلو بسنه کوو.

قرآن کریم: الله تعالی فرمایي: **﴿الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا﴾** [المائدة: ۳] ژباړه: نن ورځ مې ستاسو لپاره ستاسو دین کامل کړ، خپل نعمت مې پوره درکړ، او اسلام مې د دین په توگه درته غوره کړ.

څوک چې نوې چارې په دین کې پیدا کوي او هغه له دین څخه گڼي، دی د رسول الله په لاس دین پوره نه گڼي. د ده عمل دا معنا لري چې د دین ځینې برخې هغه مبارک نه دي پوره کړې او هغه یې دپوره کیدو لپاره دې مبتدع ته پرې ایښې دي. نو دی د دې آیت په مدلول یا نه پوهیږي او یا ورڅخه انکار کوي، ځکه الله تعالی دین پوره گڼلی او دی په هغه کې نورې چارې را پیدا کوي.

حدیث: رسول الله ﷺ فرمایلي: **«أَوْصِيكُمْ بِتَقْوَى اللَّهِ وَالسَّمْعِ وَالطَّاعَةِ لَوْلَا لِقَاءُ الْأَمْرِ، وَإِنْ كَانَ عَبْدًا حَبَشِيًّا، فَإِنَّهُ مَنْ يَعِشْ مِنْكُمْ بَعْدِي فَسَيَرَى اخْتِلَافًا كَثِيرًا، فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ الْمَهْدِيِّينَ، تَمَسَّكُوا بِهَا، وَعَضُّوا عَلَيْهَا بِالنَّوَاجِدِ، وَإِيَّاكُمْ وَمُحَدَّثَاتِ الْأُمُورِ. فَإِنَّ كُلَّ مُحَدَّثَةٍ بَدْعَةٌ، وَكُلُّ بَدْعَةٍ ضَالَّةٌ»**^(۱) ژباړه: زه تاسو ته له الله تعالی څخه په تقوی او وېره او د چارواکو خبرو ته په غور نیولو او درناوی وصیت کوم، که څه هم هغه یو حبشي غلام وي څوک چې په تاسو کې ژوندی پاتې شي هرو مرو به زیات اختلاف وويني، نو په تاسو زما د سنتو او زما

۱- رواه احمد و أبوداود.

د راشدو خلفاوو (لارښودل شويو ځای ناستو) د لارو پیروي لازمه ده دا طریقی کلکې ونیسئ او په غابونو پې کلکې کړئ، له نويو کارونو څخه ځان وساتئ، ځکه هره نوې چاره بدعت ده او هر بدعت لار ورکي ده.

په یو بل حدیث کې عایشې رضي الله تعالی عنها له رسول الله ﷺ څخه روایت کړي چې هغه مبارک وفرمایل: «مَنْ أَحْدَثَ فِي أَمْرِنَا هَذَا مَا لَيْسَ مِنْهُ فَهُوَ رَدٌّ»^(۱) چا چې زموږ په دې کار (دین) کې نوي څه راپیدا کړل، نو هغه رد دي.

۱. بدعت تعریف کړئ.
۲. د بدعت له تعریف څخه څو مطلبونه په ډاگه کړي؟
۳. په عقیده کې بدعت څه ته وايي؟
۴. د قرآن او سنتو له مخې د بدعت د نارواتوب دلیلونه بیان کړئ.

کورنی دنده:

زده کوونکي دې د بدعت په اړه یوه مقاله وليکي چې له لسو کرښو کمه نه وي.

يوولسم لوست

د صحابه کرامو مقام

۱. د صحابه وو تعريف

صحابه او اصحاب د صحابي جمع ده، ملگري ته ويل كيږي. په اصطلاح كې صحابي هر هغه چاته ويل كيږي چې پيغمبر ﷺ يې ليدلی وي، په هغه بې ايمان راوړی وي او د ايمان په حالت كې وفات شوی وي.

۲. د صحابه کرامو بهتري او غوره والی

الله تعالی د قرآن په گڼو آياتو كې د صحابه کرامو فضيلت، مقام او منزلت ستايلی چې مور د بيلگې په توگه لاندې آيتونه لولو:

أ. الله تعالی له صحابه وو خُخه خوښ او راضي وو او صحابه له الله خُخه

الله تعالی فرمايي: ﴿وَالسَّابِقُونَ الْأُولُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ﴾. [التوبة ۱۰۰]

ژباړه: هغه مهاجرين او انصار چې هغوی تر ټولو دمخه د ايمان بلنې ته په ليك ويلو كې وړاندې شول، دغه راز هغه كسان چې وروسته له نيكي او رينښتینولۍ سره په هغو پسې راغلل، الله له هغونه خوښ او هغوی له الله نه خوښ شول الله د هغو لپاره داسې باغونه تيار كړي دي چې تر هغو لاندې به ويالې بهيري او هغوی به پكې د تل لپاره اوسيري. همدا ډير لوی برياليتوب دی.

ب. په غوره خويونو د صحابه وو توصيفول

الله پاك فرمايي: ﴿مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ﴾ [الفتح: ۲۹]

ژباړه: محمد ﷺ د الله رسول دی او كوم كسان چې له هغه سره ملگري دي هغوی پر كافرانو سخت او په خپلو منځو كې خواخوږي دي. ته چې كله هغوی گوري په ركوع او سجده او د الله د فضل او دهغه د رضا په طلب كې يې بوخت مومي، د سجدو نښې نښانې د هغو پر تنديو موجودې دي چې په هغوسره پېژندل كيږي.

ج. د امت اجماع

د پورتنیو قرآني آیتونو او د زیاتو نبوي احادیثو پر بنسټ چې د صحابه وو په لوړ شان دلالت کوي، ټول اسلامي امت د صحابه کرامو پر عدالت او تقوا اجماع کړې ده او ویلي یې دي: (الصحابه کلهم عدول). صحابه کرام ټول په حق او انصاف ولاړ او د تقوا څښتنان دي. د هغوی تر منځ پېښې شوې مشاجرې او اختلافونه اجتهادي وو او هیڅ یو لوري ته پره او ملامتیا نه شي راجع کیدای. که کومه ګناه ترې شوې هم وي، توبه یې ترې کړې او الله پاک ورته بښنه کړې ده. الله تعالی فرمایي: **﴿لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رَءُوفٌ رَحِيمٌ﴾** [التوبة: ١١٧]

ژباړه: الله، پیغمبر او هغو مهاجرینو او انصارو ته بښنه وکړه چې هغوی په ډیر تنګ وخت کې د پیغمبر ملګرتیا وکړه. که څه هم چې له هغو څخه د ځینو زړونه کوروالي ته نیژدې شوي وو (خو کله چې هغوی د دې انحراف پیروي ونه کړه. بلکې د پیغمبر ملګرتیا یې وکړه) نو الله هغوی معاف کړل. بېشکه چې الله پر دوی مهربان او رحم کوونکی دی.

٣. د صحابه وو سپیڅلتیا

صحابه کرام هغه سپیڅلي خلک دي چې الله ﷺ له هغوی ټولو څخه د خپلې خوښې څرګندونه داسې کوي: **﴿لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ﴾** [الفتح: ١٨]

ژباړه: الله ﷺ له مؤمنانو څخه راضي شو کله چې هغوی تر ونې لاندې له تاسره بیعت کاوه.

صحابه کرام د ډیر لوړ مقام څښتنان دي. صحابه کرام هغه خلک دي چې الله پاک د خپل پیغمبر او تر قیامته پورې دعام امت تر منځ د وساطت او ارتباط لپاره غوره کړي دي. چې له دوی پرته نه خو د قرآن فهم امت ته رسیدلای شو او نه د پیغمبر ﷺ تعلیمات او لارښوونې!

له همدې کبله د صحابه کرامو پر عدالت، صدق او تقوا باندې ایمان لرل د عقیدې برخه ګرځیدلې ده.

فعالیت

که صحابه کرام - خدای مه کره- مور بی اعتباره و گنوه نو قرآن او سنت خو مور ته هغوی رارسولی، د دې دواړو به بیا څه حال وي؟ او د اسلام به بیا څه حال وي؟

۴. له صحابه وو سره مینه

پیغمبر ﷺ په خپلو ویناوو کې مسلمانانو ته لارښوونه کړې ده چې د صحابه وو سره مینه وساتي، او هغوی سره له دښمنۍ څخه ځانونه وژغوري، ځکه چې د صحابه کرامو ډله د ځمکې پر مخ تر ټولو غوره ډله ده، او د هغوی سره مینه ساتل د پوره ایمان نښه ده. له هغوی سره مینه، محبت او د هغوی قدر او احترام د پیغمبر ﷺ او پر هغه د نازل شوي شریعت سره مینه، محبت او د هغو قدر او احترام دی!

ځکه نو پیغمبر ﷺ عام امت ته په خطاب کې د هغوی پام او توجه د صحابه کرامو لور ته را اړولې ده. پیغمبر ﷺ فرمایلي دي: «لَا تَسُبُّوا أَصْحَابِي فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَوْ أَنْفَقَ أَحَدُكُمْ مِثْلَ أُحُدٍ ذَهَبًا مَا بَلَغَ مُدًّا أَحَدِهِمْ وَلَا نَصِيفَهُ»^(۱).

ژباړه: زما صحابه مه کنځي. زما دې په هغه ذات قسم وي چې زما روح دهغه په واک کې دی چې که چیرې ستاسې څخه یو کس داحد د غره په اندازه سره زر خیرات کړي نو د هغوی یو موتي خیرات ته نه رسیږي، او نه یې نیم موتي خیرات ته رسیږي. په بل حدیث شریف کې پیغمبر ﷺ فرمایلي دي: «اللَّهُ اللَّهُ فِي أَصْحَابِي اللَّهُ اللَّهُ فِي أَصْحَابِي لَا تَتَّخِذُوهُمْ غَرَضًا بَعْدِي فَمَنْ أَحَبَّهُمْ فَبِحَبِّي أَحَبَّهُمْ وَمَنْ أَبْغَضَهُمْ فَبِغَضِي أَبْغَضَهُمْ وَمَنْ آذَاهُمْ فَقَدْ آذَانِي وَمَنْ آذَانِي فَقَدْ آذَى اللَّهَ وَمَنْ آذَى اللَّهَ يُوشِكُ أَنْ يَأْخُذَهُ»^(۲).

ژباړه: زما د صحابه وو په اړه له الله وو پرېږئ، له الله وو پرېږئ، هغوی د خپلو ناوړه ویناوو نښه مه ګرځوئ، که څوک له هغوی سره مینه محبت لري نو زما د مینې او محبت له کبله یې ورسره لري او که څوک له هغوی سره کرکه، نفرت او دښمني لري نو له ماسره د کرکې، نفرت او دښمنۍ له کبله یې ورسره لري. او که څوک هغوی ته ضرر او تکلیف رسوي، نو یقیناً چې ماته تکلیف او ضرر رسوي، او څوک چې ماته تکلیف او ضرر رسوي، نو یقیناً چې الله پاک ته تکلیف او ضرر رسوي. (له ځانه یې خپه کوي) او

۱- سنن أبي داود

۲- الترمذي

څوڪ چې الله پاڪ ته تكليف او ضرر رسوي (خپه كوي يي) نو نژدې ده چې الله پاڪ به بې راويسي.

فعاليت

په پورتنې حديث كې پيغمبر ﷺ څو مهم ټكي ذكر كړي دي، د هغو په هكله يو يو په نوبت خبرې اترې و كړئ:

۱. د صحابه كرامو په باره كې له الله ﷻ څخه وويروئ.
۲. صحابه كرام د خپلو ناوړه ويناوو نېنه مه گرځوئ.
۳. له اصحاب كرامو سره مينه كول په حقيقت كې د الله د رسول سره مينه ده.
۴. له صحابه وو سره دښمني په حقيقت كې له پيغمبر سره دښمني ده.

۵. د صحابه وو سره بغض ساتل منافقت دی

لكه څرنګه چې له صحابه وو سره مينه د ايمان نېنه ده، همدا شان له صحابه وو سره بغض ساتل منافقت او سرکشي ده. امام طحاوي ليكلي دي: (وَبُغْضُهُمْ كُفْرٌ وَنِفَاقٌ وَطُغْيَانٌ). له صحابه وو سره بغض يا كفر دی، يا نفاق، يا سرکشي او بغاوت دی.

دا په دې معنا چې كه چيرې له صحابه وو سره بغض د دين او يا بې ځايه غوسې له امله وو، نو بيا دا لوی كفر دی چې مسلمان پرې كافر كيږي. كه چيرې د صحابه وو بد گڼل او ورسره كينه ساتل د دنيا بې امورو په خاطر وي نو دا كار بيا فسق دی.

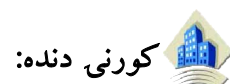
له صحابه وو سره بغض ځكه نفاق دی چې پيغمبر ﷺ فرمايلي: «الْأَنْصَارُ لَا يُحِبُّهُمْ إِلَّا مُؤْمِنًا وَلَا يُبْغِضُهُمْ إِلَّا مُنَافِقًا»^(۱). ژباړه: له انصارو سره مينه او محبت نه كوي مگر مؤمن او له دوی سره بغض او كينه نه كوي مگر منافق.

بل دا چې صحابه ددين ساتونكي، ددين روزونكي، د كفر په مقابل كې جهاد كوونكي وو بغض ساتل ځكه منافقت دی چې دا كار د هغه وخت د منافقينو خصلت او عادت وو چې صحابه به بې بد گڼل.

۱- صحيح البخاري

۱. اصحاب تعريف كړئ.
۲. د اصحابو د غوره والي په اړه دوه نقلي دلايل ذكر كړئ.
۳. له صحابه وو سره مينه كول څه حكم لري؟
۴. له صحابه وو سره بغض او كينه كول څه حكم لري؟

زده كوونكي دې د صحابه وو په اړه يوه مقاله وليكي چې له لسو كړښو كمه نه وي.

د حدیثو
پر خه

دولسم لوست

د صحيح او حسن حديثونو پېژندل

احاديث د روايت له مخې ډير ډولونه، او مختلفې مرتبې لري چې دهغې له جملې څخه يو صحيح، بل حسن حديثونه دي نو اړينه ده چې د صحيح، او حسن حديثونو تعريف، او توپير وپېژنو.

۱- صحيح حديث

د صحيح حديث تعريف

په عربي لغت کې صحيح د مريض ضد ته وايي. او د محدثينو په اصطلاح کې صحيح حديث: هغه حديث دی چې راويان يې عادلان، د کره ضبط او حافظې خاوندان، سند يې متصل، او د هر ډول علت، او شذوذ څخه خالي وي.

د تعريف شرحه

د صحيح حديث په اصطلاحي تعريف کې د پنځو شرطونو يادونه شوې چې وضاحت يې په لاندې ډول دی:

- ۱- د راويانو عدالت: دا په دی معنا چې د حديث ټول راويان به مسلمانان، عاقلان، بالغان وي، او د هر قسم فسق، او د مروت خلاف کارونو، او خصالتونو څخه به پاک وي.
- ۲- راويان به يې ضابطين او متقين وي: معنا دا چې راويان به يې دداسې حافظې خاوندان وي چې احاديث به يې داسې کره ياد وي چې کله يې د لوستلو اړتيا پيدا شي يې له کوم زيادت يا نقصان څخه يې وړاندې کړای شي.
- ۳- د سند اتصال: هغه داسې چې ددی حديث هر راوي به حديث د مخکيني راوي څخه اوریدلی وي، يا به يې پر هغه لوستلی وي، او يا به له مخکيني راوي څخه دروايت کولو اجازه ولري.

۴- د علت څخه پاکوالی: هغه داسې چې په حدیث کې به کوم داسې پټ عیب او علت نه وي^(۱) چې د حدیث صحت تر سوال لاندې راولي.

۵- له شاذ والي څخه پاکوالی: یعنی حدیث به شاذ نه وي. شاذ هغه حدیث ته وایي چې مقبول راوي د خپلې مرتبې څخه د لوړې مرتبې د راوي پر خلاف روایت کړی وي.

د صحیح حدیث مثال

«قال الإمام البخاري: حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ قَالَ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ -رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ- عَنْ النَّبِيِّ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- قَالَ: ثَلَاثٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ وَجَدَ حَلَاوَةَ الْإِيمَانِ مَنْ كَانَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِمَّا سِوَاهُمَا وَمَنْ أَحَبَّ عَبْدًا لَا يُحِبُّهُ إِلَّا لِلَّهِ...»^(۲)

ژباړه: امام بخاری رحمه الله تعالی وایي چې مونږ ته حدیث بیان کړی دی سلیمان بن حرب، هغه وایي چې مونږ ته حدیث بیان کړی شعبة، شعبة له قتاده، او قتاده له انس بن مالک رضی الله عنه څخه روایت کوي انس رضی الله عنه وایي چې پیغمبر صلی الله علیه و آله فرمایلي دي: (دری خو یونه داسې دي چې په چاکې وي د ایمان په خوند به پوهه شي: چاته چې الله جل جلاله او د هغه رسول تر هر چا ډیر محبوب وي، بل هغه څوک چې د یوشخص سره د الله جل جلاله د رضامندی لپاره مینه کوي، او بل هغه څوک چې کفر ته اوریدل ورته دومره بد ښکاري پس له هغې چې الله جل جلاله ورته د کفر څخه خلاصی ورکړ، لکه څرنګه چې په اور کې واچول شي.)

دا حدیث ځکه صحیح دی چې راویان یې ټول عادلان، د کره حافظې خاوندان، سند یې متصل، او هیڅ ډول علت، او شذوذ په کې نشته.

۱- په سند کې د علت څخه د پاکوالي نه مراد دا دی چې په سند کې کومه داسې پټه انقطاع نه وي موجوده چې په ظاهر کې ورڅخه سند پاک ښکاري، ځکه که چېرې په سند کې انقطاع موجوده وي نو بیا داسې حدیث ته منقطع ویل کیږي نه صحیح حدیث. ددې مثال امام ابن صلاح په لاندې حدیث کې داسې شرحه کوي: - عن عبد الرزاق عن سفیان الثوري عن أبي إسحاق عن زيد بن یثیع عن حذیفة قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: (إن وليتموها أبا بكر فقوي أمين . . .).
که چېرې یو محدث د دې حدیث د سند ظاهر ته نظر وکړي نو ورته متصل ښکاري حال دا چې په دې سند کې دوه ځایه انقطاع موجوده ده: لومړی دا چې خپله امام عبدالرزاق دا حدیث له امام ثوري څخه نه دی اوریدلی، بلکه ده دا حدیث د النعمان بن ابي شیبه الجندی څخه اوریدلی دی. دوهم دا چې امام ثوری هم دا حدیث د ابو اسحاق څخه په خپله نه دی اوریدلی، بلکه ده دا حدیث له امام شریک څخه اوریدلی او بیا امام شریک له امام ابواسحاق څخه اوریدلی دی، نو په سند کې پټه انقطاع پرته ده. (مقدمة ابن الصلاح - ۳۳ /)

۲ - صحیح البخاري

فعالیت

زده کوونکي دې د پورتني حدیث د راویانو نومونه واخلي.

۲- حسن حدیث

دحسن حدیث تعریف

په عربي لغت کې حسن دقبيح ضد ته وايي.

او د محدثينو په اصطلاح کې حسن: هغه حدیث ته ويل کيږي چې راویان يي عادلان، مگر د کره ضبط او حافظې خاوندان نه وي، سند پې متصل، د هر ډول علت، اوشذوذ څخه پاک وي.

د حسن حدیث شرطونه

د حسن حدیث له تعريف څخه څلور شرطونه معلوميري

۱- د راویانو عدالت.

۲- د سند اتصال.

۳- د شاذ والي څخه پاکوالی.

۴- د علت څخه پاکوالی.

د صحيح او حسن حدیثونو ترمنځ توپير

که چيرې د صحيح، او حسن حدیثونو تعريف او شرطونو ته څير شو نو کوم توپيرنه لري، يوازې د حسن حدیث توپير له صحيح سره په دې کې دی چې دحسن حدیث په راویانو کې يوکس د کره او قوي حافظې خاوند نه وي.

د حسن حدیث مثال

قال الامام احمد: « حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ بَهْزِ بْنِ حَكِيمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- يَقُولُ: (وَيْلٌ لِلَّذِي يُحَدِّثُ الْقَوْمَ ثُمَّ يَكْذِبُ لِيُضْحِكَهُمْ وَيْلٌ لَهُ وَوَيْلٌ لَهُ»^(۱)

ژباړه: (امام احمد رحمه الله تعالى وايي چې مونږ ته امام عبدالرزاق حدیث بيان کړی، عبدالرزاق وايي چې مونږ ته معمر حدیث بيان کړی، هغه له بهز بن حکيم څخه روايت

۱ - مسند أحمد

کوي، هغه له خپل پلار حکيم چې بيا يې له نيکه څخه روايت کوي د بهز نيکه وايي چې ما له پيغمبر ﷺ څخه اوريدلي چې ويل يې: هلاکت دې وي هغه شخص ته چې خلکو سره کله خبری کوي نوددې لپاره ورته دروغ وايي چې هغوی وځندوي، هلاک دې شي، او هلاک دې شي داسې شخص.)

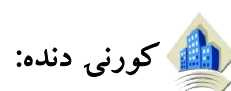
د دې حديث سند متصل، د شاذ والي، او علت څخه خالي دی، راويان يې عادلان دي، مگر يوازې د بهز ابن حکيم راوي په ضبط او حافظه کې کمزوري وه، له دې امله دا حديث حسن حديث بلل کيږي.

د صحيح او حسن حديثونو حکم

صحيح، او حسن حديثونه دواړه شرعي دلايل دي او عمل پرې واجب دی.

- ۱- صحيح حديث تعريف کړئ.
- ۲- د صحيح حديث شرطونه څو دي؟
- ۳- د صحيح او حسن حديثونو ترمنځ څه توپير دې واضح يې کړئ.
- ۴- د صحيح، او حسن حديثونو حکمونه وواياست.

د صحيح او حسن حديثونو تعريفونه په يادو زده کړئ.

ديارلسم لوست

ضعيف حديث

د اسلام د دين له ځانگړتياوو څخه يوه دا ده چې هر حکم يې پرسند ولاړ دی، هيڅ داسې وېنا او عمل پکې نشته چې پر دليل ولاړ نه وي، که چيرې په کومه وينا کې چې پيغمبر ته يې نسبت کيږي د کمزورۍ نښه ليدل کيږي او په روايت کې يې ستونزه وي، د دين علماوو داسې روايات په گوته کړي دي، ترڅو پرې څوک د صحت حکم ونکړي. حديث ته د کمزورۍ نسبت له دې کبله کيږي چې د روايت په سلسله کې يې قوت نه وي، او ځينې داسې لاملونه يې ترڅنگ شتون لري چې پيغمبر ته يې په نسبت کولو کې خنډ واقع کيږي.

د کمزوري حديث تعريف: هغه حديث ته ويل کيږي چې په هغه کې د صحيح او حسن شرطونه نه وي^(۱).

د تعريف شرحه: له کمزوري حديث څخه مراد هغه حديث دی چې په سند کې يې انقطاع وي او يا داسې راوي پکې وي چې د اعتماد وړ نه وي، د بيلگې په توگه لکه په ديانت اوريښتونولۍ باندې يې اعتراض وي او يا حافظه يې کمزورې وي، لدې امله هغه وېنا او کرڼه چې نسبت يې پيغمبر ته کيږي، د روايت په لړ کې يې ستونزې وي هغه ته کمزوري حديث ويل کيږي.

د کمزوري حديث مثال: (حدثنا أحمد قال حدثنا داود بن رشيد قال حدثنا بقیة بن الوليد عن معاوية بن يحيى عن سليمان بن مسلم عن أنس بن مالك قال قال رسول الله: احترسوا من الناس بسوء الظن)^(۲).

ژباړه: په بد گمانې سره له خلکو څخه ځان وژغورئ.

۱- هغه شرطونه: د سند اتصال، د راويانو عدالت، د هغوی حافظه، د علت او شذوذ څخه پاکوالی.

۲- د طبرانی المعجم الأوسط، په روايت کې يې معاوية بن يحيى دی هغه ضعیف دی. ابن حجر.

د ضعیف حدیث حکم

د کمزوري حدیث روایت او پرې عمل هغه مهال روا دی چې کمزوري ېې ډیره زیاته نه وي، په فضایلو (ترغیب، او ترهیب) پورې اړه ولري، د اسلام عام اصل ېې تایید کوي اوله هغه سره هېڅ ډول ټکر ونلري.

د ضعیف حدیث ګټه

په فضایلو کې ضعیف حدیث چې ډېر ضعیف ونلري، د دې وړ دی چې عمل پرې وشي، او همداراز د دې حدیث په غوښتنه په عمل کولو سره د ثواب امید هم کیدای شي، که چیرې د دین له اصولو سره ټکر ونلري.

- ۱- ضعیف حدیث تعریف کړئ.
- ۲- په کومو شرطونو د ضعیف حدیث روایت صحیح دی؟
- ۳- ضعیف حدیث څه ګټه لري؟ بیان ېې کړئ.

څوارلسم لوست

موضوع حدیث

د پیغمبر وېنا وحې ده او په اسلام کې دویم مأخذ دی، لدې کبله د پیغمبر په احادیثو کې علماوو پوره زیار ایستلی او دقت یې کړې دی، هغه صحیح احادیث چې له پیغمبر څخه یې روایت شوی دی، له جوړو شوو خبرو څخه لرې کړي او پدې اړه د دین علماء بریالي شوي دي چې په دلایلو سره موضوعي احادیث د صحیحو احادیثو له لړۍ نه لرې کړي.

د موضوع حدیث تعریف: هغه له ځانه جوړ شوي حدیث ته ویل کیږي چې پرته له کوم اساسه یې پیغمبر ته نسبت شوی وي.

د تعریف شرحه

له پورتنی تعریف څخه دا څرگنده شوه چې موضوع حدیث هغو خبرو او کړنو ته ویل کیږي چې ځینو خلکو پرته له کوم سند په پیغمبر پورې تړلی وي او هغه ته یې نسبت کړی وي، د تاریخ په اوږدو کې ځینې داسې دروغجن خلک وو چې په رسول الله ﷺ پورې یې دروغ تړلي، ځینو د خپل تعصبي نظر پیاوړي کولو، ځینو د دینداری په نیت د ځینو اعمالو د فضایلو په بیان کې او ځینو نورو د فساد او دښمنۍ لپاره دا کار سرته رسولی دی.

د موضوع حدیث حکم

د موضوع حدیث روایت او ورباندې عمل کول ناروا دي، ځکه چې د دې حدیث بیانول په خپله ویونکي ته تاوان رسوي او هغه داسې چې کله څوک یو موضوع حدیث بیانوي، هغه ته دروغجن وېل کیږي، لکه څرنگه چې په حدیث شریف کې راغلي دي: «مَنْ حَدَّثَ عَنِّي بِحَدِيثٍ وَهُوَ يَرَى أَنَّهُ كَذِبٌ فَهُوَ أَحَدُ الْكَافِرِينَ»^(۱)

ژباړه: څوک چې زما (پیغمبر) لخوا خلکو ته وینا کوي او هغه پوهیږي چې دا وینا دروغ ده (د پیغمبر حدیث نه دی) دا کس په خپله یو له دروغ ویونکو څخه دی.

۱ - المعجم الكبير.

خو د موضوع حدیث د پېژندلو اود خلکو د پوهاوي لپاره که چیرې اړتیا لیدل کیږي بیانول پې جواز لري، ترڅو خلک پدې پوه شي چې دغه وینا حدیث نه، بلکې له ځانه جوړه شوې وینا ده.

د موضوع حدیث پېژندنه

موضوعي حدیث په لاندې توگه معلومیږي

۱ - کله چې وضعه کوونکی پې په خپله اعتراف وکړي چې دا حدیث ده جوړ کړی دی.

ب - داسې معنا ولري چې د وقوع امکان پې لرې بریښي، لکه د دوو متضادو شیانو یوځای کېدل.

ج - له هغو مسایلو سره مخالف واقع کېدل چې په دین کې خورا مهم گڼل کیږي، لکه د اسلام له یو رکن څخه انکار کول.

د وضعه شوي حدیث مثال

- " الْفَقْرُ فَخْرِي وَبِهِ أَفْتَحِرُ " (۱).

ژباړه: فقر زما ویاړ دی، زه پرې ویاړم.

د وضعي اسباب

له ځانه حدیث جوړول او بیا پې پیغمبر ته نسبت کول، یوشمېر لاملونه لري چې په لاندې توگه بیانېږي.

۱ - ځینې داسې خلک وو چې له ځانه پې عجیبه قصې جوړولې، بیا به پې نسبت پیغمبر ﷺ ته کاوه او خلکو ته به پې په مجالسو کې اورولې، ترڅو له دې لارې په خلکو کې شهرت پیدا کړي او د قدر وړ وگرځي.

۲ - د دین دښمنانو هم زیار ایسته چې له دې لارې په اسلام باندې طعن وارد کړي، او خپلو شومو اهدافو ته د رسیدو په خاطر پې له ځانه حدیث جوړول او بیا پې پیغمبر ﷺ ته نسبت کاوه.

۳ - ځینې داسې خلک وو چې د دې لپاره چې د وخت واکمنانو ته ځان نیردي کړي، د هغوی د خوشحالیډو لپاره پې خبرې جوړولې او بیا به پې د حدیث سرلیک ورکاوه.

۱ - ابن حجر وایی: دا موضوعي حدیث دی هیڅ اساس نه لری، همداراز امام صنعانی وایی: په دروغو جوړ شوی دی.

- ۴ - ځینې ډلو د خپلې تگ لارې د تایید لپاره، احادیث جوړ کړل ترڅو وښيي چې د دوی تگ لاره په حقه ده او د اسلام له نظره ستونزه نه لري.
- ۵- ځینو په نفلي عباداتو کې د افراط کولو په نیت او د بې ځایه دینداری له کبله د اعمالو په فضایلو کې حدیثونه جوړول.

د موضوع او ضعیف تر منځ توپیر

موضوعي حدیث هغه بې بنسټه خبره ده چې په دروغو بې نسبت پیغمبر ته شوی وي، په دین کې هیڅ حیثیت نلري، آن تردې چې وېل یې هم گناه لري، که چېرې د پوهاوي لپاره نه وي.

اوضعیف حدیث د څه لاملونو له کبله کمزوری گڼل کیږي او که چېرې د دین له اصولو سره ټکر ونلري، د دې وړ دی چې په فضایلو کې پرې عمل وشي او همداراز په نورو روایاتو سره د کمزوری له مرحلې (پړاو) څخه هم وتلای شي.

- ۱- موضوع حدیث څه ته وايي؟ بیان یې کړئ.
- ۲- په کومو لارو موضوعي حدیث پېژندل کیږي؟
- ۳- د موضوع حدیث حکم وواياست.
- ۴- آیا کمزوری حدیث له موضوعي حدیث سره توپیر لري؟ واضح یې کړئ.

پنځلسم لوست

د احاديثو مشهور کتابونه

د احاديثو د کتابونو ډولونه

د احاديثو کتابونه د ترتيب په اعتبار سره په دوه ډوله دي: پر بابونو مشتمل کتابونه او مسانيد.

۱- پر بابونو مشتمل کتابونه

دا هغه کتابونه دي چې د پيغمبر ﷺ احاديث په کې د بابونو او کتابونو په شکل کې راټول او په بيلا بيلو طريقو ليکل شوي دي:

آ- ځينې يې داسې دي چې په علم او دين پورې اړوند ټول بابونه پکې ځای پر ځای شوي دي، لکه د تعليم او تعلم برخه، د عقايدو برخه، فقهي احکام، زهد او تقوی، آداب او اخلاق، تفسير، تاريخ او نبوي سيرت، پېښيدونکې فتنې، د صحابه وو مناقب، دغه ډول کتابونو ته جوامع ويل کيږي، لکه د امام بخاري جامع، د امام مسلم جامع او د امام ترمذي جامع.

ب - ځينې يې داسې دي چې يوازې د فقهي کتابونو په ترتيب ليکل شوي او يوازې هغه احاديث په کې راټول شوي دي چې په فقهي مسايلو پورې اړه لري. دې ډول کتابونو ته سنن وايي، لکه سنن ابي داود، سنن نسائي، سنن ابن ماجه، سنن دارمي، او داسې نور.

ج - هغه کتابونه چې په يوه ځانگړې موضوع پورې اړونده احاديث پکې راټول شوي وي، لکه يوازې د عقايدو په برخه کې، يا د اخلاقو او آدابو په برخه کې. له دې جملې څخه (کتاب السنة) د امام احمد بن حنبل - رحمه الله - کتاب چې په عقيدې کې يې ليکلی او (الادب المفرد) د امام بخاري کتاب چې په آدابو کې يې ليکلی دی د يادونې وړ دي.

۲- مسانيد

مسانيد دمسند جمع ده اومسند هغه کتاب ته ويل کيږي چې د هر صحابي روايات په کې بيل بيل ذکر شوي وي.

مسانيد په دوه ډوله دي.

آ- یو هغه ډول مسندونه دي چې د مسند لیکونکی حدیث شروع له صحابي څخه کوي، او د هر یو صحابي روایات د نورو صحابه وو د روایاتو څخه جدا ذکر کوي، لکه د امام احمد بن حنبل مسند او د ابوداود طیالسي مسند.

ب- بل هغه ډول مسندونه دي چې د سند د لومړۍ برخې څخه شروع کوي. یعنی دمسند مؤلف حدیث دخپل شیخ، یا استاد څخه پیل کوي او یوازې هغه حدیثونه ذکر کوي چې د خپلو استادانو او یا شیوخو څخه یې اوریدلي وي، لکه د امام طبراني المعجم الکبیر، المعجم الاوسط او المعجم الصغیر.

د ځینو مشهورو صحیحو کتابونو پېژندنه او ځانګړتیاوې

۱- صحیح البخاري

دا د محمد بن اسماعیل البخاري (المتوفی: ۲۵۶هـ) کتاب دی چې په (الجامع الصحیح) شهرت لري.

له قرآن کریم څخه وروسته تر ټولو معتبر او صحیح کتاب دی، دا لومړنی کتاب دی چې یوازې پکې د رسول الله ﷺ متصل السند احادیث راجمع کړای شوي دي. د احادیثو شمیره یې له تکرار سره (۷۳۹۷) او له تکرار څخه پرته (۲۷۶۱) ده. صحیح البخاري خورا زیاتې شرحې لري، چې مشهورې شرحې یې فتح الباري د امام ابن حجر عسقلاني او عمدة القاري د بدر الدین عيني دي.

۲- صحیح مسلم

د دې کتاب لیکوال ابو الحسین مسلم بن حجاج نیشاپوری قشيري (المتوفی: ۲۶۱هـ) دی چې د امام بخاري له تکرره شاګردانو څخه هم وو.

صحیح مسلم د امام بخاري له کتاب څخه وروسته دویم کره کتاب دی. د احادیثو شمېره یې له تکرار سره (۷۷۴۸) او یې له تکراره (۳۰۳۳) ده. صحیح مسلم هم زیاتې شرحې لري، لکه الاکمال د قاضي عياض رحمة الله عليه، المفهم د امام قرطبي -رحمة الله تعالى- او مشهوره یې المنهاج د امام نووي -رحمة الله عليه- شرحه ده.

۳- سنن ابي داود

مؤلف پي سليمان بن اشعث سجستاني (المتوفى: ۲۷۵هـ) دی. د دې کتاب مؤلف احاديث د پنځو لکو حديثونو له جملې څخه رابيل کړي دي. امام ابو داود -رحمه الله- د خپل کتاب په اړه داسې وايي: (ما په دې کتاب کې يوازې صحيح احاديث يا هغه چې صحيحو احاديثو ته ورته والی لري ذکر کړي دي. که چيرې په کوم ځای کې کومه کمزوري ليدل کيږي هغه مې په ځوته کړي ده. د کومو احاديثو په باره کې که چوپ پاتې شوی يم هغه هم د عمل وړ دي.)

په دې کتاب کې زياتره هغه احاديث راوړل شوي چې په فرعي او فقهي مسایلو پورې تړاو لري. ټول پکې (۵۲۷۴) حديثونه راټول شوي دي. دا کتاب هم ډيرې شرحې او حاشيې لري چې مشهوره يې معالم السنن د امام خطابي (رحمه الله تعالى) شرحه ده.

۴- جامع الترمذي

د دې کتاب ليکوال امام ابو عيسى محمد بن عيسى بن سوره الترمذي (المتوفى: ۲۰۹هـ) دی.

مؤلف په خپل کتاب کې صحيح، حسن او ځينې ضعيف احاديث ذکر کړي او د هر يو حديث درجه يې بيان کړې ده، او د دې تر څنګ يې د صحابه وو، او تابعينو مذاهب هم بيان کړي دي. امام ترمذي - رحمه الله تعالى - د خپل کتاب په اړه وايي: (کله مې چې دا کتاب وليکه نو د حجاز، عراق او خراسان علماوو ته مې وړاندې کړ چې ټولو خوښ کړ. د هر چا په کور کې، چې دا کتاب پروت وي لکه چې پيغمبر ﷺ په خپله د ده په کور کې شته او خبرې کوي.)

په جامع الترمذي کې ټول (۳۹۵۶) حديثونه دي. جامع الترمذي زياتې شرحې او حاشيې لري، لکه عارضة الاحوذی د امام ابن العربي - رحمه الله - شرحه، تحفة الاحوذی د علامه مبارکپوري شرحه.

۵- سنن نسائي

دا کتاب د امام ابو عبدالرحمن احمد بن شعيب النسائي (المتوفى: ۳۰۳هـ) ليکنه ده.

زياتره احاديث پې صحيح دي، آن تر دې چې ځينو علماوو دا كتاب په سنن ابې داود او سنن ترمذي هم غوره بللي. ټول په كې د تكراره سره (۵۷۶۱) حديثونه راغلي دي.

۶- سنن ابن ماجه

ليكونكي پې ابو عبدالله محمد بن يزيد ابن ماجه قزويني (المتوفى: ۲۷۳) دى. ددې كتاب مرتبه د ذكر شوو كتابونو په پرتله ټيټه ده. د احاديثو مجموعه پې (۴۳۴۱) ده، هغه احاديث چې يوازې ده ذكر كړي دي او نورو پنځو كتابونو نه دي ذكر كړي (۱۳۳۹) حديثونه دي.

۷- د امام مالك -رحمة الله تعالى- موطأ

دا كتاب په خپله امام مالك بن انس (رحمه الله تعالى) چې د څلورو مشهورو امامانو څخه دوهم امام دى، ليكلي او خپلو شاگردانو، ته به پې په مسجد النبوي كې له هغه تدريس كاوو. لوى لوى امامان به د موطأ تدريس ته ناست وو. امام شافعي رحمه الله تعالى چې موطأ پې په يادو زده كړې وه وايي: (ماته د الله ﷻ له كتاب څخه وروسته له موطأ نه پرته بل كتاب ډير صحيح نه ښكاري). البته ده دا خبره هغه وخت كړې وه چې دامام بخاري او امام مسلم صحيحين نه وو ليكل شوي. په موطأ كې د پيغمبر ﷺ په متصلو احاديثو برسیره، مرسل حديثونه، د صحابه وو او تابعينو اقوال هم ذكر شوي. دموطأ ترتيب د فقهي كتابونو په څير دى.

۸- د امام احمد (رحمة الله عليه) مسند

د دې مسند مؤلف امام احمد بن حنبل شيباني دى چې د څلورو مشهورو امامانو څخه څلورم امام دى. امام احمد -رحمة الله عليه- د خپل مسند په هكله فرمايي: ما د دې مسند احاديث د اوو لكو احاديثو^(۱) له جملې څخه انتخاب كړي دي. كه د كوم حديث په اړه د مسلمانانو

۱- گران زده كوونكي بايد په دې پوه شي: كله هم چې په احاديثو كې د لكونو عدد ذكر كيږي، له هغه څخه د سند په اعتبار حديث مراد وي، نه د متن په اعتبار، ځكه د متن په اعتبار د مرفوعو احاديثو شمېر چې تكرار يې په نظر كې ونه نيول شي په زرگونو

ترمنخ اختلاف پیداشي، نو په دې مسند کې دې د هغې حل ولټوي، که چیرې ېې د هغې حل په کې ونه موند، نو بیا دغه حدیث صحت نه لري. د امام احمد -رحمة الله علیه- په مسند کې څه کم دیرش زره احادیث راجمع شوي دي.

- ۱- د احادیثو کتابونه د ترتیب په بناء په څو ډوله دي؟
- ۲- جوامع کومو کتابونو ته ویل کیږي؟ نومونه ېې واخلي.
- ۳- امام ابو داود دخپل کتاب په هکله څه وایي؟
- ۴- د امام ترمذي د کتاب په باره کې معلومات وړاندې کړئ.
- ۵- تر ټولو لوی مسند د چا مسند دی او څو احادیث لري؟

دی، لکونو ته نه رسېږي، خو څرنگه چې یو متن په مختلفو سندونو راغلی وي، نو هر سند ته په پاملرنه که هغه ټولې لارې بېل بېل حدیثونه وگڼل شي، او د متن تکرار ته ونه کتل شي، په دې توگه د احادیثو شمېر بیا لکونو ته رسېږي.

شپاړسم لوست

مسؤوليت

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ
 كُلُّكُمْ رَاعٍ وَمَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ فَالِإِمَامُ رَاعٍ وَمَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ وَالرَّجُلُ فِي أَهْلِهِ رَاعٍ
 وَهُوَ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ وَالْمَرْأَةُ فِي بَيْتِ زَوْجِهَا رَاعِيَةٌ وَهِيَ مَسْئُولَةٌ عَنْ رَعِيَّتِهَا وَالْخَادِمُ
 فِي مَالِ سَيِّدِهِ رَاعٍ وَهُوَ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ قَالَ فَسَمِعْتُ هَؤُلَاءِ مِنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
 وَسَلَّمَ وَأَحْسَبُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ وَالرَّجُلُ فِي مَالِ أَبِيهِ رَاعٍ وَمَسْئُولٌ عَنْ
 رَعِيَّتِهِ فَكُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ. رواه البخاري

د راوي پېژندنه

عبدالله بن عمر بن الخطاب رضي الله تعالى عنه د بعثت په دريم كال زيږيدلى دى. لس كلن وو چې هجرت يې وكړ. دبدر او احد له غزا څخه د عمر د كموالي له كبله ايسار كړى شو، بيا د خندق غزا كې، چې پنځلس كلن شوى وو، شريك شو. د دين له امامانو او زاهدانو څخه وو، تل به يې حج كاوه، په كلكه به يې د پيغمبر ﷺ پلونه او آثار تعقيبول، قيام الليل (دشپې لمونځ) او تلاوت به يې ډېر كاوه. له رسول الله ﷺ څخه يې ډېر احاديث روايت كړي دي. د (۸۷) كالو په عمر په (۷۲) يا (۷۳) هجري كال وفات شو.

د ځينو كلماتو معنا

- ۱_ رَاعٍ: شپون، ساتونكى، مسؤل او واكمن
- ۲_ رَعِيَّةٌ: ولس، لاس لاندې خلك
- ۳_ مَسْئُولٌ: پوښتل شوى او ځواب ويونكى
- ۴_ أَحْسَبُ: گومان او فكر كوم
- ۵_ فَكُلُّكُمْ: نو تاسې هر يو

د حديث ژباړه

عبدالله بن عمر رضي الله عنهما وايي، له رسول الله ﷺ څخه يې واوريدل چې ويل يې: تاسو هر يو رعيت لري او د خپل رعيت په هكله مسؤل ياست، پادشاه رعيت والا دى او د خپل رعيت مسؤل دى، خاوند په كور كې رعيت لري او هغه د خپل رعيت مسؤل

دی، مېرمن د خاوند په کور کې رعیت لري او د خپل رعیت مسؤوله ده، خادم د خپل بادار د مال په اړه رعیت لري او د خپل رعیت مسؤل دی. عبدالله بن عمر صاحب وايي: دغه ټول مې له رسول الله ﷺ څخه واوریدل او فکر کوم دايې هم وويل چې زوی د خپل پلار په مال کې د رعیت څښتن دی او د خپل رعیت مسؤل دی، په دې توگه ستاسې هر يو د رعیت څښتن او ستاسې هر يو د خپل رعیت مسؤولیت په غاړه لري.

د حدیث حکمت

په اسلامي نړۍ لید او تصور کې انسان مهمل او بې هدفه نه دی پیدا شوی. دلته هر انسان مسؤولیت لري، نارینه وي که ښځه، پادشاه وي، که گدا، خادم وي که مخدوم... که هر څوک وي اسلام پرې ځانگړي وجائب او مسؤولیتونه ایښي او د هغو په ادا کولو بې مکلف کړی دی. الله تعالی به د حساب او کتاب په ورځ ترې پوښتنه کوي او د هغو جزا به ورکوي.

پر پادشاه باندې اسلام د خپل رعیت په هکله مسؤولیتونه ایښي، پر پلار او مور باندې د اولادونو په اړه، پر اولادونو باندې د مور او پلار په اړه، پر خاوند د مېرمنې په اړه او په مېرمنې د خاوند په اړه... په دې توگه پر هر انسان باندې بې مسؤولیتونه ایښي او د هغو په اړه ترې پوښتنه کيږي.

فعالیت:

فکروکړئ چې کوم کوم انسان مسؤولیت نه لري په نوبت سره بې نومونه واخلي.

د حدیث شریف گټې

د مسؤولیت د ارزښت له کبله رسول الله ﷺ دغه مسأله صحابه کرامو ته واوروله او امت ته بې د تلپاتې درس په توگه پرېښوده.

د حدیث په سر کې رسول الله ﷺ د عمومي مسؤولیت یادونه په اجمالي توگه کړې چې: (کلکم راع و مسؤل عن رعیتة) له هغه وروسته بې یو شمېر ډېر مهم مسؤولیتونه، چې په ټولنه کې ډېره اغیزه لري، په ټاکلې توگه په گوته کړي. امام اوپاچا او د هغه مسؤولیتونه د کورنۍ دوه مهم مسؤلین پلار او مور یا خاوند او مېرمن او د هغوی مسؤولیتونه او

عمومي کار کوونکي او د هغوی مسؤولیتونه او د حدیث په پای کې ېې د عمومي مسؤولیت ټینګار بیا تکرار کړی.

۱_ د امام او پاچا مسؤولیتونه

له امام څخه مطلب پاچا، امیر او خلیفه دی. د خلیفه او امیر ځانګړي مسؤولیتونه عبارت دي، له: د دین إقامة، د شرعي احکامو پلي کول، په عدل او انصاف سره حکومت کول، د رعیت عامه ګټې او مصلحتونه خوندي کول، امن او امان ساتل، د ژوند داسانتیاوو برابرول او د خپل رعیت په اړه د شفقت، مهربانۍ او خیر غوښتنې چلن.

۲_ د پلار مسؤولیتونه

د خپلې مېرمنې او اولاد نفقه، جامې او نور لګښت برابرول، د هغوی تعلیم او روغتیا ته پاملرنه، د هغوی عبادتي، اخلاقي کړو وړو او روزنې ته پاملرنه، په ځانګړې توګه د هغوی لمانځه، تلاوت، او دیني مطالعې ته پام او په عمومي توګه له هغوی سره د رحمت، شفقت او ښه او خواره سلوک چلن.

۳_ د مور مسؤولیتونه

مور په خپل وار د کور او اولادونو په اړه مسؤولیت لري. نن سبا، چې ډېر نارینه د ورځې زیاته برخه له کوره بهر په کارونو بوخت وي، د کور او اولادونو په اړه د مور مسؤولیت لا درنیري.

د کور د ننه چارو ښه سنبالول، د اولادونو روزنه، د اخلاقي مفاسدو مخنیوی، د مېلمنواستقبال او د هغوی اکرام او درناوی، د خپل ځان، نجونو او هلکانو پټ، عزت او اسلامي وقار او عفت ساتل او داسې نور.

ښځه او خاوند د کور په ډېرو مسؤولیتونو کې سره شریک دي. له دې امله ښايي د دواړو ترمنځ د خپلو مسؤولیتونو د اداء کولو په هکله سلا مشوره پوره او بشپړ تعاون موجود وي.

۴_ د خادم مسؤولیتونه

په همدې توګه خادمان، کارګران، مزدوران او په عمومي توګه یو له بل سره کار کوونکي د ښه خدمت، امانت، رښتینولۍ، متقابل احترام، خیر غوښتنې او خواخوږۍ

مسئولیتونه په غاړه لري، تر څو د ژوند عامې چارې د مینې، ورورۍ او احترام په فضا کې روانې وي.

۵- هیڅوک بې رعیته او بې مسئولیته نشته

په مکلفو انسانانو کې د رعیت لرل او مسئولیت لرل یو نسبي امر دی. کیدای شي یو څوک په یو وخت کې خپل رعیت او مسئولیت هم ولري او د بل چا تر رعیت او مسئولیت لاندې هم وي، خو دا نشي کېدای چې یو څوک دې هیڅ ډول رعیت او مسئولیت ونه لري. آن تر دې چې که یو څوک یوازې هم ژوند کوي، نه بنځه، نه خاوند، نه اولاد، نه خادم او نه بل څوک ورسره وي، بیا هم دی د خپل ځان او د بدن د غړو او حواسو مسئولیت په غاړه لري. باید د هغو حفاظت او ساتنه وکړي. "ان لجسدک علیک حقا" بدن دې پر تا حق لري. په دې توګه چې د روغتیا او پاکوالي خیال پې باید وساتي، له عقیدې نیولې تر عباداتو او اخلاقو پورې شرعي او امر پرځای کړي او په منہیاتو او منکراتو کې پې ونه کاروي. د الله پاک او بنده ګانو حقونه په کې پرځای کړي. له دې امله په یوازیتوب کې هم د رعیت خښتن دی، بدن، غړي او حواس پې رعیت دی او دی د هغو په هکله مسؤل دی.

فعالیت:

که څوک خپل مسئولیت ادا نه کړي په ټولنه کې بدې اغیزې څه دي؟ ځواب وواياست.

۱- د حدیث راوي معرفي کړئ.

۲- حدیث شریف ترجمه کړئ.

۳- د راعي، مسؤل او رعیت معنا وواياست.

۴- د امام او پادشاه مسئولیتونه کوم دي او ولې د پادشاه یادونه په ځانګړې توګه شوې؟

کورنۍ دنده:

پورتنی حدیث په خپلو کتابچو کې ولیکئ او په یادو پې زده کړئ.

اوولسم لوست

اووه هلاکونکي گناهونه (۱)

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ اجْتَنِبُوا السَّبْعَ الْمُؤَبَقَاتِ قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا هُنَّ قَالَ الشِّرْكُ بِاللَّهِ وَالسَّحَرُ وَقَتْلُ النَّفْسِ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَأَكْلُ مَالِ الْيَتِيمِ وَأَكْلُ الرِّبَا وَالتَّوَلَّى يَوْمَ الزَّحْفِ وَقَذْفُ الْمُحْصَنَاتِ الْعَافِلَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ. رواه البخاري

د راوي پېژندنه

ابوهريره عبد الرحمن بن صخر الدوسي رضي الله عنه، د خيبر د غزا په كال بې اسلام راوړ او د خيبر په غزا كې شريك شو، مديني ته بې هجرت كړی او دنبوي مسجد په صغه كې اوسيده. ځان بې د رسول الله صلى الله عليه وسلم صحبت ته وقف كړی وو، په همدې خاطر بې له رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه تر ټولو زيات احاديث روايت كړي دي. يوه پيشكه بې لرله چې كله به بې لستوني كې وړه چې له همدې كبله په ابوهريره (د پيشو څښتن) باندي مشهور شو. د عمر رضي الله تعالى عنه په خلافت كې د بحرين والي وو او په (۵۸) هجري كال د عقيق په سيمه كې د (۷۸) كالو په عمر وفات شو.

د ځينو كلماتو معنا

۱_ الْمُؤَبَقَاتِ: د موبقه جمع ده، موبقه د اسم فاعل لفظ دی، معنا بې ده: هلاکونکي، تباه کونکي.

۲_ التَّوَلَّى: د مصدر لفظ دی، شا اړول، مخ گړخول، تښته او فرار کول.

۳_ الزَّحْفُ: په ناسته څښیدو او تگ ته وايي. دلته د دوو لښکرو نژدې کیدل او یوځای کېدل ترې مراد دی.

۴_ قَذْفُ: د مصدر لفظ دی، ویشتلو او غورځولو ته وايي، دلته ترې مراد په پاک لمنو ښځو پورې د زنا او بې حیايۍ تور تړلو ته وايي.

۵_ الْمُحْصَنَاتِ: د محصنه جمع ده، معنا بې ده: پاک لمنه او عقیفه ښځه.

۶_ الْعَافِلَاتِ: د غافله جمع ده او غافله د اسم فاعل صیغه ده معنا بې ده: ناخبره.

د حديث ژباړه

له ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دى چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: له اوو هلاكونكو څخه ځانونه وژغورئ! پوښتنه وشوه: اى د الله رسوله، هغه څه شى دي؟ صلى الله عليه وسلم وفرمايل: الله پاك سره شريك نيول، كوچې كول، په ناحقه سره انسان وژل، د يتيم مال خوړل، سود او ربا خوړل، د غزا او جگړې له ډگر څخه تېسته او فرار او په مؤمنو او پاك لمنو ناخبرو بڼځو پورې د زنا او بې حيايۍ تور تړل.

د حديث حكمت

گناه كه هر څه وي، له الله تعالى څخه سرغړونه او نافرمانى ده، ځكه خو گناه كه وړه وي او كه ستره، بد عمل دى.

ځينې گناهونه نسبتا واره وي او كه كله هم له چا څخه صادري شي نو د ورپسې نيكو عملونو له امله له منځه ځي، خو ځينې گناهونه دومره خطرناك او هلاكوونكي وي چې څوك ترې په رښتيا توبه ونه باسي، نو په يقيني توگه انسان هلاكوي. په پورتنى مبارك حديث كې ددغسې هلاكوونكو گناهونو يادونه شوې ده.

فعاليت

په گروپي شكل د كبيره گناهونو نورې پنځه نمونې ووايست.

د حديث شريف گټې

۱_ له الله تعالى سره شريك نيول ستر ظلم دى

له الله پاك سره دهغه په ذات، صفاتو او سماوو كې بل څوك شريكول. له الله سره شريك نيول ستر ظلم دى. شرك د انسان ټول نيك عملونه له منځه وړي، الله تعالى هيڅكله شرك نه بښي او نورگناهونه چې بې چاته خوښه شي بښي يې. په قرآن كريم او احاديثو كې لاندې عملونه له الله پاك سره شرك گڼل شوي دي:

- له الله پرته پر مخلوق باندې لوړه او قسم كول، لكه: په زيارت قسم، د زوى يا پلار په سر قسم، په شرافت قسم، په وجدان قسم او داسې نور.
- كوچې او هغه دمونه او تعويذونه چې په كې شركي الفاظ استعمال شوي وي.
- بد فالي نيول
- د رياء لپاره لمونځ، روژه او زكاة وركول

○ په دې عقیده د کونجکو، هډو کو، ښکرونو او داسې نورو شيانو په غاړه کې اچول، چې دا د نظر لگیدو او نورو آفاتو مخنیوی کوي.

۲_ د سحر حقیقت، دنیوي او اخروي زیانونه یې

د اسلام مبارک دین په اصلاح او خیر رسولو ټینګار کوي، په حقیقتونو ولاړ دین دی چې له هر قسمه وهمونو، خیالونو، او بې ځایه ویریدلو څخه خلک منع کوي.

کوډې چې د وهمونو، خیالونو عقیدوي بې ثباتی، فتنو او فساد خپرولو، نورو ته د بدني، روحي، اجتماعي زیان رسولو څخه عبارت دي، د هغه زده کړه او نورو ته یې وربښول خورا حرام دي حتی په ځینو حالاتو کې انسان کفر ته پرې رسیږي. دا هغه ناوړه عمل دی چې د امام ابوحنیفه رحمه الله په قول د کوډګر سزا یواځې قتل دی.

په حدیث شریف کې راغلي: چا، چې فال وکوت او چا ته چې فال وکتل شو، چا چې غیب ویل کول او د چا لپاره چې غیب ویل کیدل، چا چې کوډې وکړې او د چا لپاره چې کوډې وشي، څوک چې غوټې اچوي او بندونه جوړوي، یا کاهن ته ورشي او د هغه خبره رښتیا وگڼي، نو پر محمد ﷺ باندې پر نازل شوي دین کافر شو.^(۱)

۳_ د یو انسان وژنه د ټول انسانیت وژل دي

انسان د الله تعالی مکرم مخلوق دی. د هغه سر، مال، پت او عزت ځانګړی حرمت لري چې ساتل یې فرض او ماتول یې حرام دي.

په اسلام کې د انسان وژل ډېر غټ جرم دی، د قرآنکریم په ګڼو آیتونو کې دغه جنایت منع شوی، د یو انسان قتل او وژنه یې د ټول انسانیت قتل او وژنه ګڼلې او د یو انسان ژغورل یې د ټول انسانیت ژغورل ګڼلې دي: ﴿مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا...﴾ [المائدة: ۳۲]

ژباړه: چا چې یو انسان د وینې د بدلې یا په ځمکه کې له فساد د جوړولو پرته (په ناحقه) وواژه، داسې وگڼه چې هغه ټول انسانان ووژل...

۴_ د سرطاني غړي له مینځه وړل

که چا څوک په ناحقه وواژه یا یې د چا عزت ولوتلو، یا یې په دین لوبې وکړي او مرتد شو او له هغو پولو واوښت، چې هغه انسان او ټولنې ته ګواښ دی، نو بیا د دې انسان چاره د بدن د سرطاني غړي په خیر په کار ده چې له مینځه یووړل شي او پرې شي ترڅو نور انسانان د ده له شر او ضرر څخه په امن شي.

۱ - رواه البزار فی مسنده. پ دې صورتونو کې تر څو چې د شخص په عقیده کې خلل نه وی راغلی، په ستر کفر سره نه کافرېږي، ځکه د اهل سنت او جماعت په نزد، د یو چا ایمان په عملي ګناه سره نه نقض کېږي، نو دلته له کفر څخه عملي کفر مراد دی، نه اعتقادي.

شريعت دغسې انسانان په گوته کړي او د وژلو حکم يې ورکړی. رسول الله ﷺ فرمايي: «لَا يَجِلُّ دَمُ امْرِيٍّ مُسْلِمٍ يَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَّا يَأْخُذِي ثَلَاثُ الثَّيْبِ الرَّانِي وَالنَّفْسُ بِالنَّفْسِ وَالتَّارِكُ لِدِينِهِ الْمُفَارِقُ لِلْجَمَاعَةِ»^(۱) ژباړه: هغه مسلمان چې لاله الا الله محمد رسول الله کلمه وايي وينه تويول يې روا نه ده، خو په درې صورتونو کې: ښځه لرونکی زنا کار، قاتل او مرتد چې اسلام پريردي او له مسلمانانو نه جلا شي.

۵_ گېډه له اور څخه ډکول

یتیم هغه مظلوم انسان دی چې خپل مهربان او زړه خوړی پلار يې له لاسه ورکړی وي. د هر چا مرستې ته اړتیا لري په ځانگړې توگه چې د هغه د مال ساتنه او پالنه وکړي. الله پاک په قرآن کریم او رسول الله ﷺ په احاديثو کې یتیم ته په پاملرنې او توجه باندې ټينگار کړی دی. الله پاک ددې گناه په هکله په قرآنکریم کې فرمايي: ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَى ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا﴾ [النساء: ۱۰]

ژباړه: «بیشکه هغوی چې په زور زیاتي سره د یتیمانو مالونه خوړي، هغوی په خپلو گېډو کې اور اچوي او د دوزخ اورته به نوز» د یتیمانو مال خوړل، ډیره بې همټي، ناخوانه عمل او غټه گناه ده، او له همدې امله اسلام پر ټولني باندې د یتیم د وړاندې مسؤولیتونه ايښي چې یو له هغو څخه د یتیم د مال ساتنه او پالنه او د هغه له ضائع کیدو، په هغه کې له خیانت او د هغه له خوړلو څخه په ټينگه ډډه کول دي.

۱_ حدیث شریف ترجمه کړئ؟

- ۲_ پورته کوم شيان دي چې په احاديثو کې شرک بلل شوي؟ نومونه يې واخلي.
- ۳_ د کوډو، فال لیدو، او غیر شرعي دموونو او تعویذونو ضررونه وښایاست.
- ۴_ په کوم آیت کې د یوه بې گناه انسان وژنه د ټول انسانیت وژنه او د هغه ژوند ژغورل د ټول انسانیت ژوند ژغورل، ښودل شوي دي؟
- ۵_ هغه ځایونه، چې د یو مسلمان قتل په کې د اړتیا له مخې جواز لري کوم دي؟ دلیل يې وښایاست.

۱ - متفق علیه

اتلسم لوست

اووه هلاکونکي گناهونه (۲)

..... وَأَكُلُ الرِّبَا وَالتَّوَلَّى يَوْمَ الزَّحْفِ وَقَذَفُ الْمُحْصِنَاتِ الْعَافِلَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ.

۵- سود يا له الله ﷻ او پيغمبر ﷺ سره جگړه

سود (ربا) يو بل خطرناک رنځ دی چې نېغ په نېغه د ټولني غريب او بې وزله خلک کړوي. په ټولني کې انساني مفاهيم، لکه: زړه سوی، ښيگڼه، خواخوږي، قرض حسنه له منځه وړي او پرځای يې بخل، زړه سخت توب، مصلحت غوښتنه او مادي توب خوروي. ځکه الله تعالی سود خوړل له غريبو او اړمنو سره دښمني نه، بلکې له الله تعالی او د هغه له پيغمبر سره دښمني او د جنگ او جگړې اعلان گڼلی دی: ﴿فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ﴾ [البقرة: ۲۷۹]

ژباړه: نو که له دې کار(سود) څخه لاس نه اخلئ، بيا د الله او د هغه د پيغمبر جنگ ته تيار شئ.

سود خوړونکو ته الله تعالی تر ټولو بده سزا ټاکلې ده.

د خواشینی ځای دی چې نن سبا په نړۍ واله کچه سود ډیر پراخه شوی، نړۍ يې له يو خطرناک اقتصادي بحران سره مخامخ کړې او ورسره غبرگ يې د روحي او اخلاقي فساد په جال کې نښلولي ده.

فعالیت

په ډله ییزه توگه د سود بډې اغیزې جلا جلا بیان کړئ.

۶- د یوه تن تښته لښکر ته ماته ورکوي

کافرانو، باطل پالو او مفسدینو سره د جهاد او مبارزې وروستی پړاو له هغوی سره مخامخ جگړې ته دانگل او د وسله والې جگړې پریکړه ده. په داسې حساسو شپو کې مقاومت فرض او تښته لویه گناه ده، ځکه د جگړې په ترڅ کې د یوه تن تښته د جنگي مورال

په له منځه تلو سره ډېر ځله يو ستر لښکر ته ماته ورکوي. په داسې حساس وخت کې تېښته يا هم ثبات او استقامت د جگړې پايلې بدلوي.

۷- پر پاک لمنو بنځو تور لگول

بنځې په اسلام کې ډېر لوړ مقام لري. په ځانگړې توگه د هغو وقار او پت په شريعت کې په پوره پاملرنې سره مطرح دی، کوبښن شوی څو د دوی درناوی خوندي وساتل شي. د بنځو پر شخصيت ملنډې، توهين او تحقير، بې ارزښته گڼل او د نارينه وو د نفسي غوښتنو لپاره هغوی څخه کار اخيستل ستره گناه گڼل شوې، چې په آخرت کې د عذاب لامل جوړېږي.

پر دې سربېره هغه چا ته په دنيا کې هم درنه سزا ټاکل شوې چې د بنځې او يا نارينه د شخصيت درناوی ونه کړي، د هغوی عزت او حيا ته په بده سترگه وگوري، نو که چا کوم مسلمان سړي او يا مسلمانې بنځې ته د بد لمنې نسبت وکړ، په خپله دعوا به شاهدان راولي، که شاهدان پې تير نشو کړای، محکمه به ورته د عامو خلکو په وړاندې د اتيا (۸۰) درو وهلو سزا ورکړي او شهادت او گواهي به پې د خلکو ترمنځ د تل لپاره بې اعتباره اعلان شي.

فعاليت

هغه کوم سورت دی چې په پاک لمنو بنځو د تور لگوونکي لپاره پکې سزا ټاکل شوې ده؟

- ۱- په قرآن کریم او احاديثو کې ولې د یتیمانو پر پاملرنې ټينگار شوی دی؟
- ۲- کوم عمل له الله پاک او پيغمبر سره جگړه بلل شوی دی؟
- ۳- په جهاد کې تېښته ولې هلاکوونکې گناه ده؟
- ۴- په اسلامي شريعت کې پر پاک لمنې مسلمانې بنځې باندي د بد لمنې د تور لگولوڅه سزا ټاکل شوې ده؟

نولسم لوست

امر بالمعروف او نهی عن المنکر

(عَنْ حُذَيْفَةَ بْنِ الْيَمَانِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَتَأْمُرَنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ أَوْ لَيُوشِكَنَّ اللَّهُ أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عِقَابًا مِنْهُ ثُمَّ تَدْعُوهُ فَلَا يُسْتَجَابُ لَكُمْ). رواه الترمذي

د راوي پېژندنه

حذيفة بن اليمان العسبي رضي الله عنه مشر صحابي وو. د خندق په غزا او له هغه وروسته نورو غزواتو کې شريک خو د خندق په غزا کې رسول الله صلى الله عليه وسلم د کافرانو لښکر ته د احوال اخستو لپاره ليرلی وو. رسول الله صلى الله عليه وسلم ورته د منافقانو د پېژندگلوۍ په شمول ډېر اسرار ويلي وو چې د صحابه وو په منځ کې په صاحب سر رسول الله يادیده. عمر فاروق رضي الله عنه به هغې جنازې ته نه ورته چې حذيفة رضي الله عنه به پکې برخه نه اخیسته.

د ډيرو غزواتو په شمول د عراق په فتوحاتو کې شريک وو. د نهاوند په غزا کې ېې گډون درلود، همدان، ری، او دینور د ده په مشرۍ کې فتح شوي. د ارمينيا له غزا وروسته ېې د مسلمانانو دريم خليفه عثمان رضي الله عنه ته د قرآن کریم د ترتيب مسأله مطرح کړه. زيات احاديث ېې له رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه روايت کړي دي. د عمر رضي الله عنه په خلافت کې د مدائن والي ټاکل شوی او همالته د والي په توگه وو چې د هجرت په (۳۶) کال کې وفات شو.

د ځينو کلماتو معنا

۱_ وَالَّذِي: (و) په دې ځای کې د قسم توری دی، (الذي) هغه څوک، هغه ذات (قسم دی په هغه ذات).

۲_ لَتَأْمُرَنَّ: هرو مرو (خامخا) به امر کوي.

۳_ الْمَعْرُوفِ: يوه ډيره جامعه کلمه ده چې د خیر، ثواب او طاعت ټول کارونه پکې شامليري، لکه ښيگڼه او نيکي چې عام خلک ېې ښه گڼي او بد پرې نه وايي.

۴_ لَتَنْهَوْنَ: هرو مرو به نهی کوي، (ايسارول به کوي).

۵_ الْمُنْكَرُ: د معروف ضد دی: بدی او وړانی، چې عام خلک پرې بد وایي او ښه یې نه گڼي.

۶_ لِيُوشِكَنَّ: ډېر ژر، ډېر نژدې.

۷_ عِقَابًا: عذاب

۸_ تَدْعُونَهُ: له الله ﷻ څخه به دعاگانې غواړي.

د حدیث ژباړه

له حذیفه رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل: زما دې په هغه ذات قسم وي چې زما سا د هغه په لاس کې ده چې تاسو به هرو مرو امر بالمعروف او نهی عن المنکر کوئ او یا دا چې ډېر نژدې ده چې الله پاک در باندې له خپل لوري څخه عذاب راولیري چې بیا به له هغه څخه دعاگانې غواړي او قبلیري به نه.

د حدیث حکمت

اسلامي دعوت يا امر بالمعروف او نهی عن المنکر د اسلام له خورا مهمو مبادي او ارزښتناکو فريضو څخه دي چې د اسلام د نورو احکامو قیام او بقاء وړپورې تړلې ده.

فعالیت

هر زده کوونکی دې د امر بالمعروف او نهی عن المنکر اغیز د اسلام د نورو ارکانو او احکامو د برپا کولو په هکله له ځان سره یاد داشت کړي او په نوبت سره دې بې نورو ته واوروي.

د حدیث شریف گټې

۱_ د امر بالمعروف او نهی عن المنکر ارزښت

په هره ټولنه کې دوه ډوله وگړي ژوند کوي: نیکان خلک، هغه چې د پاکو عقیدو، نیکو خوینو، خیر غوښتونکي او د غوره اخلاقو څښتنان وي.

اوبله ډله بدان، هغه چې د ناوړه سلوک، د بدو عاداتو، د شر او فساد خوینو خاوندان وي.

د بدو اعمالو له خاوندانو څخه هميشه په فردي او ټولنيز ژوند کې ناسمې مفکورې، د اسلام او انسانيت ضد کړنې، پر نورو ظلم، تيری او ډول ډول فسادونه صادرېږي. که چيری نيکان او صالحه وگړي ددغسې اشخاصو مخنيوي ونه کړي او دوی حق طرف ته ونه هڅوي، نو د ټولنې هره برخه به د شر او فساد ډگر وگرځي او انساني ټولنه به په داسې ځنگل بدله شي چې د عدل، انصاف، د بنو او بدو تميز به پکې هيڅ نه وي. امر بالمعروف او نهې عن المنکر د اسلامي امت هغه سپيڅلی صفت دی چې له پيغمبرانو څخه زموږ امت ته په ميراث پاتې دی، دا هغه مهمه دنده ده چې د اسلامي ټولنې سلامتي او نيکمرغي ورپورې تړلې او د فساد د پراخېدو له منگولو پې ژغوري.

۲_ خلک نيکيو ته رابلل

د حديث مفهوم د امر بالمعروف په هکله دا دی چې: تاسو به هر ورو مرو خلکو ته په نيکيو او بښگڼو امر کوئ. خلک به اسلامي عقيدې، اسلامي شريعت، اخلاق، عزت، درنښت، حيا، احترام، محبت، ورورۍ، عدل او انصاف او د يوه الله بنده گي ته رابلئ، چې د دنيا او آخرت سعادت پکښې نغښتی، دعوتوئ.

۳_ له بدو څخه خلک منع کول

په ټولنه کې خلک له خرابو افکارو، بدو اعمالو او ناوړه اخلاقو څخه منع کول او ايسارول فردي او ټولنيزه دنده ده. د اسلام دستر پيغمبر ﷺ له خوا پر يوه کار باندې په دغسې مؤکدو الفاظو سره امر او ټينگار کول د هغه کار فرضيت او لزوم افاده کوي، په همدې اساس د اسلام د دين غوښتنه داده چې اسلام ته بلنه، امر بالمعروف او نهې عن المنکر د هر مسلمان په غاړه په فردي توگه او د ټول امت په غاړه په ټولنيزه توگه فرض دی، هغه هم په حکيمانه لارو چارو چې منکر له منځه ولاړ شي او د منکر له منځه وړل د ستر منکر (جنگ، نفرت او فساد) لامل ونه گرځي.

۴_ د امر بالمعروف او نهې عن المنکر د پرېښودو خطرونه او پايلې

امر بالمعروف او نهې عن المنکر هغه مهمه دنده ده چې په پرېښودلو پې رسول الله ﷺ د عذاب د نازلېدلو اخطار ورکړی. د دې معنا داده چې اسلامي دعوت، امر بالمعروف او نهې عن المنکر که کله هم په ټولنه کې پرېښودل کيږي نو ځای پې د الله تعالی لخوا ځانگړی عذاب نيسي، سربيره پردې په جامعه کې ظلم، بې انصافي، د زړونو سختوالی او ډول ډول فسادونه زياتيږي او په پای کې ټولنه دهلاکت په درشل دريږي.

۵- بيا به مو دعاء نه قبليري

که دعوت، امر بالمعروف او نهی عن المنکر ترک شي نو ډپر ژر به الله تعالی له خپل لوري عذاب را نازلوي، که کله د دعوت (امر بالمعروف او نهی عن المنکر) په پریښودو سره عذاب راغی نو بیا که تاسې الله تعالی ته څومره دعاګانې او زارې کوی نو دعا به مو نه قبليري، او عذاب به په دعاګانو باندې نه لرې کيږي، ځکه مسلمانانو به د دعوت په پریښودو دومره ستر جرم او غټه ګناه کړي وي چې د دعا دقبلیدو ټولې لارې به ېې پر ځان تړلې وي.

فعالیت:

ایا له بدیو څخه منع کول یوازې د علماوو دنده ده او که د ټولو مسلمانانو؟ زده کوونکي دې په خپل منځ پرې مباحثه وکړي.

۱- لاندې کلمې معنا کړئ:

أ- لَتَأْمُرُنَّ:

ب- الْمَعْرُوفُ:

ج- لَيُوشِكَنَّ:

۲- د حدیث د راوي په هکله لنډ معلومات ورکړئ.

۳- د حدیث ژباړه وویاست.

۴- که د اسلامي دعوت فریضه ترک کړل شي، نو پایله به ېې څه وي؟

شلم لوست

په لگښت کې اقتصاد

عَنْ ابْنِ عُمَرَ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : الْاِقْتِصَادُ فِي النَّفَقَةِ نِصْفُ الْمَعِيشَةِ ، وَالتَّوَدُّدُ إِلَى النَّاسِ نِصْفُ الْعَقْلِ ، وَحُسْنُ السُّؤَالِ نِصْفُ الْعِلْمِ .
رواه الطبراني في المعجم الكبير

د ځينو کلماتو معنا

- ۱_ الْاِقْتِصَادُ: اقتصاد د (قصد) له کلمې څخه ده چې په چارو او ویناوو کې د افراط او تفریط ترمنځ وسط حد ته ویل کیږي، په لگښت او نفقه کې اقتصاد د اسراف او تفتیر (ممسک توب) ترمنځ حد ته وايي.
- ۲_ الْمَعِيشَةُ: ژوند، روزگار.
- ۳_ التَّوَدُّدُ: مینه کول، محبت کول.

د حدیث ژباړه

له عبد الله بن عمر رضی الله عنهما څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل: اقتصاد (اعتدال په لگښت کې) نیم ژوند دی، او خلکو ته ځان گرانول او نژدې کول نیم عقل دی، او په بڼه ډول پوښتنه کول نیم علم دی.

د حدیث شریف حکمت

مال له خپل ارزښت او اهمیت سره سره یو خطرناک شی دی، هغې لوڅې تورې ته ورته دی چې دواړه لوري یې تېره او غوڅوونکي وي، که انسان ورسره پوره پاملرنه او احتیاط ونکړي نو ارومرو به خپل بدن پرې غوڅوي. ځکه اسلام مال ته ځانگړې پاملرنه کړې، د هغه د کتلو او لگښت لپاره یې دقیق، جامع اصول او ضوابط ایښي دي. چې یو له دغو اصولو او ضوابطو څخه د اقتصاد (اعتدال) اصل او ضابطه ده چې تر ډیره حده په لگښت پورې اړه لري.

د اقتصاد اصطلاح او مفهوم د رسول الله ﷺ په ګڼو احاديثو او د قرآن کریم په ډيرو آيتونو کې ذکر شوی، چې مونږ او تاسو بهې د بېلګې په توګه د پورتنی مبارک حديث په ترڅ کې لولو.

د حديث شريف ګټې

۱- مال قيمتي زيرمه او د اقتصاد اصل دی

مال په يو وخت کې هم د خير او ښيګڼې غوره وسيله او هم د شر او بدۍ ناکاره وسيله ده. کور، اولاد او عيال، نفقه او لګښت چې د انساني ژوند ډيره برخه جوړوي، ډېر ځله انسان د مال په اړه بهې احتياطي ته اړ کړي چې په پای کې د بهې وزلي او تنګلاسي له داسې جدي ستونزو سره مخ شي چې ژوند پرې تريخ او ورڅخه په تېښته شي، سترګې پټې کړي او په ټولو انساني پولو او ارزښتونو پښې واړوي، په غلا، چور او تالان لاس پورې کړي، په ټولنه کې فساد، بد امنی، اړ او دوړ رامنځته کړي. او يا هم د کار کولو همت بايلي، کچکول په غاړه کړي او د سوال لاسونه اوږده کړي او په ټولنه باندي يو دروند پټی جوړ شي.

اسلام دغه ستونزه د يوه خراب او دردوونکي واقعيت په توګه درک کړې او د هغې د مخنيوي لپاره بهې د اقتصاد اصل او قاعده ايښې ده.

پدې مبارک حديث کې رسول الله ﷺ اقتصاد نيم ژوند ګڼلی او بيا بهې په ځانګړي تعبير سره د لګښت اقتصاد د تنګلاسي او له هغو نه د راوړلو ستونزو د مخنيوي چاره ښودلې. پيغمبر ﷺ فرمايلي دي: (**مَا عَالَ مَنْ اَقْتَصَدَ**). [احمد]

ژباړه: هيڅکله به فقير او تنګلاسي نه شي هغه څوک چې په لګښت کې د اعتدال او ميانه روی څخه کار اخلي.

له کومه ځايه چې په مالي چارو کې اقتصاد او اعتدال ډيره اغيزه او خورا مهم رول لري ټولې مالي چارې او مالي نظام د (اقتصاد) په نوم ياد شوی دی، نن سبا چې د اقتصاد اصطلاح کارول کيږي مقصد ترې ټولې مالي چارې او مالي نظام او سيستم وي.

۲_ اسراف چې د اقتصاد ضد، او د فقر لامل ګرځي شرعا حرام دی

د اقتصاد ضد ته په شریعت کې (اسراف) وایي چې په لګښت کې د افراط، بي نظمۍ، بي هدفۍ، بي پلاني مفاهیمو ته شامله ده.

د لګښت ډیره برخه خوراک او څښاک جوړوي، الله تعالی د خوراک او څښاک په اړه فرمایي: ﴿ وَ كُلُوا وَ اشْرَبُوا وَ لَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ ﴾ [الأعراف: ۳۱]. خورئ او څښئ خو اسراف او له حده تېری مه کوئ.

په خوراک او څښاک کې اسراف او له حده تېرېدل چې څومره د بدن روغتیا ته تاوان اړوي، له هغه نه زیات به مال ته اړوي او نن سبا چې څومره مالونه په خوراک او څښاک کې له اسراف نه په راوړلو ناروغیو او د هغو په علاج لګیري له هیچا پټ ندي.

۳_ في سبيل الله انفاق كي هم اقتصاد

آن تر دې چې في سبيل الله انفاق، خیرات، صدقات، مرستې او عامه سخاوتمندی او داسې نور د خیر ښیګڼې لګښتونه هم باید د اقتصاد تر قاعدې لاندې وي او د ثواب ګټلو جذبه او ولوله باید انسان د اقتصاد پولو ماتولو ته ونه هڅوي، الله تعالی فرمایي: ﴿ وَ لَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَ لَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَّحْسُورًا ﴾ [الاسراء: ۲۹]

ژباړه: لاس تر غاړې تړلی بخیل مه اوسه او مه دومره په خلاص مټ لګښت کوه چې سبا تش لاس او د ټولو ملامت ناست يې!

نو چې کله الله پاک د خیر ښیګڼې لګښت کې د اقتصاد غوښتنه کوي نو نور لګښتونه خو باید اړومرو د اقتصاد په اصل ولاړ وي.

۴_ دخلکوخوښي لاس ته راوړل لويه عقل مندي ده

که څوک د الله ﷻ د رضا په خاطر د انسانانو سره مرسته کوي، د هغوې درناوی کوي، او ورسره نیک چلن کوي، د خلکو پر جفا سترګې پټوي داسې انسان الله ﷻ ته خوښ وي، او څوک چې الله ﷻ ته خوښ وي الله ﷻ د هغه سره مینه د بندګانو په زړونو کې هم اچوي د خلکو د خوښۍ له برکته تل انسان خوښ، هوسا، او په خپلو مقصدونو کې سرلوری وي. د الله ﷻ د بندګانو خوښي تر لاسه کول غټه کامیابي او لویه عقل مندي ده.

۵ _ ګټوره پوښتنه علم زیاتوي

پوهه او علم د زړونو پټې خزانې دي چې په ګټورو پوښتنو رابرسیره کیږي، که چیرې له معلم څخه په ښه طریقه پوښتنه وشي ممکنه ده چې معلم د زړه له کومې په ځواب کې داسې معلومات وړاندې کړي چې حاصلولو ته یې ډیره زیاته اړتیا وي.

۱_ لاندې کلمې معنا کړئ:

۱_ الْاِقْتِصَادُ:

ب_ الْمَعِيشَةُ:

ج_ التَّوَدُّدُ:

۲_ مال ولې دومره ارزښت لري؟

۳_ د اقتصاد لغوي او اصطلاحي معنا څه ده؟

۴_ حدیث ترجمه کړئ!

۵_ اسراف ولې حرام دی؟ د هغه روغتیايي او مالي ضررونه بیان کړئ!

کورنۍ دنده

زمونږ په ټولنه کې هغه دودونه او رواجونه په ګوته کړئ چې د اقتصاد په خلاف پر حرام اسراف روان دي، او دهغو د مخنیوي پر لارو چارو باندې غور او فکر وکړئ، اودمخنیوي په باره کې بې لنډه مقاله ولیکئ.

یو ویشتم لوست

د الله ﷺ کتاب او د پیغمبر ﷺ سنت

عَنْ مَالِكٍ أَنَّهُ بَلَغَهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ تَرَكْتُ فِيكُمْ أَمْرَيْنِ لَنْ تَضِلُّوا مَا تَمَسَّكْتُمْ بِهِمَا كِتَابَ اللَّهِ وَسُنَّةَ نَبِيِّهِ. [موطأ مالك]

د راوي پېژندنه

مالک بن انس بن مالک الأصبحي الحمیری د دار الهجرة (مدینې منورې) امام او د اهل سنت له څلورو مشهورو مذهبونو څخه د مالکي مذهب امام دی. په ۹۳ هجري کال په مدینه منوره کې زیږېدلی. پر دین کلک ولاړ وو. له امیرانو او باچاهانو څخه لرې اوسیده، آن تردې چې د واکمنانو له خوا رپرول شوی هم دی.

عباسي خليفه هارون الرشيد ترې وغوښتل چې دربار ته ورشي او ده ته سبق ووايي، خو امام مالک انکار وکړ او ويي ويل چې: علم ته خلک ورځي، علم خلکو پسې نه ورځي! هارون الرشيد يې کورته ورغی او د درس په مجلس کې يې ديوال ته تکیه وکړه، امام مالک وويل: د علم درناوی د رسول الله ﷺ درناوی دی، نو تکیه يې پرېښوده او د امام په وړاندې کښيناست. د خليفه منصور عباسي په غوښتنه يې د احاديثو مشهور کتاب موطأ وليکه. په همدې توگه: الوعظ، المسائل، الرد على القدرية، النجوم او تفسير غريب القرآن د نوموړي له ليکنو څخه دي. امام مالک بن انس په ۱۷۹ هـ. ق کال په مدینه منوره کې وفات شو.

د ځينو کلماتو معنا

- ۱_ تَرَكْتُ: له ترك څخه اخستل شوی: پرېښودل، ترك كول.
- ۲_ أَمْرَيْنِ: د (امر) تشنيه ده: چاره، كار.
- ۳_ لَنْ تَضِلُّوا: هيڅكله به يې لارې نه شئ.
- ۴_ مَا تَمَسَّكْتُمْ: څوپورې مو چې منگولې پرې لگولې وي.

د حديث شريف ژباړه

امام مالک رحمه الله تعالى ته دا حديث رسيدلی چې پیغمبر ﷺ فرما يلي دي: په تاسو کې مې دوه شيان پرېښي دي، څو پورې مو چې پر هغو منگولې ښخې کړې وي هيڅكله به يې لارې نه شئ: دالله کتاب او زما سنت.

د حدیث حکمت

قرآن د الله پاک وروستی کتاب دی چې د انسانیت د هدایت او لارښوونې لپاره یې نازل کړی، خو انسانان له تیارو څخه رڼا ته راوباسي او د ژوند په سمه لاره یې روان کړي. ترڅو چې انسانان پر قرآن کلک ولاړ وي، هیڅکله به یې لارې نه شي.

د حدیث شریف گټې

۱- قرآن کریم د اسماني کتابونو ناسخ

رسول الله ﷺ امت ته د اسلام دوه اصلي سرچینې په گوته کړي خو د هغو په رڼا کې خپل ژوند تیر کړي. لومړی د الله کتاب (قرآن) او دوهم خپل سنت (حدیث او سیرت). قرآن کریم د اسلامي شریعت د تحلیل او تحریم لومړنی مرجع ده. قرآن د ژوند ټولې چارې د اصولو او بنسټونو په توګه اجمالا بیان کړې دي: ﴿... مَا فَرَطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ...﴾ [الانعام: ۳۸]

ژباړه: موږ په قرآن کې د هیڅ شي کمی نه دی کړی (د اړتیا وړ شيان مو ټول ذکر کړي دي). الله تعالی خپل رسول محمد ﷺ ته دنده سپارلې خو دغه اصولي لارښوونې په تفصیل سره د ژوندانه په ټولو جزئیاتو کې پلې کړي. د دغو اصولو پر بنسټ یوه ټولنه جوړه کړي او نړیوالو ته دغه الهي لارښوونې یوازې په نظري توګه نه، بلکې په عملي توګه وړاندې کړي. الله تعالی د پیغمبر دغه حیثیت داسې بیانوي: ﴿... وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لَتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ﴾ [النمل: ۴۴]

ژباړه: موږ تاته ذکر (قرآن) نازل کړ خو خلکو ته نازل شوی کتاب شرح او توضیح کړې او ښایي دوی پکې غور او فکر وکړي.

جابر ﷺ وايي یوځل عمر بن الخطاب په داسې حال کې چې د تورات یوه نسخه یې په لاس کې وه، راغی او ویې ویل: ای دالله رسوله، دا د تورات یوه نسخه ده. رسول الله ﷺ څه ونه ویل. عمر رضی الله عنه د هغه په لوستو پیل وکړ. د پیغمبر ﷺ پر مخ د غوسې او د خفګان نښې راغلې. په دې کې ابوبکر ﷺ پر عمر ﷺ غږ وکړ چې مور دې در باندې بوره شه عمره د پیغمبر مخ ته نه ګوري؟ کله چې عمر ﷺ د پیغمبر ﷺ مخ ته وکتل، نو ژر یې وویل: د الله پاک او د هغه د پیغمبر له غوسې څخه پناه غواړم. د الله پاک په ربوبیت، د اسلام په دین او د محمد ﷺ په نبوت خوښ او قانع یو. رسول الله ﷺ وفرمایل: زما دې په

هغه ذات قسم وي چې زما سا پي په واک کې ده، که موسى درته راڅرگند شي او تاسو هغه پسې لاړ شئ او ما پريردئ نو د حق له لارې څخه به بې لارې شئ، او که موسى ژوندی وای او زما پيغمبري پي موندلې وای نو زما تابعداري به پي کوله. [سنن الدارمی]

۲_ د رسول الله صلی الله عليه وسلم سنت (حدیث اوسیرت)، د قرآن تر ټولو ښه شرحه د پیغمبر سنت د قرآن کریم تر ټولو ښه شرح او تفسیر دی. د هغه سیرت او د صحابه وو ټولنیز ژوند د قرآن کریم عملي او تطبیقي اړخ دی.

له رسول الله ﷺ څخه چې کومه خبره ثابته شوې ده، هغه په حقیقت کې د وحی یوه برخه ده،

الله پاک فرمایي: ﴿وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ ۗ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ﴾ [النجم: ۳-۴]

ترجمه: پیغمبر له ځانه نه غږیږي، هغه خو ورلیږل شوې وحی ده.

نو په څه شي چې امر کوي باید پلی کړی شي او له څه شي چې منع کوي باید اجتناب ترې وشي، الله پاک فرمایي: ﴿..وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا...﴾ [الحشر: ۷]

ژباړه: کوم دستور چې پیغمبر درکوي، عمل پرې وکړئ او له څه شي مو چې منع کوي ځان ترې وژغورئ.

په سنتو باندې منگولې لگول له ضلالت او بې لارې توب څخه د ژغورل کیدو او نجات یوازنی لاره ده.

۳_ د رسول الله ﷺ سنت یا دویمه وحی

له قرآن نه وروسته سنت د اسلامي شریعت د تحلیل او تحریم دویمه مرجع ده. په دې توگه له سنتو څخه د الهي وحی د یوې برخې په توگه هیڅکله استغنا نشي راتلای او د قرآن په شرح او شرعي احکامو باندې په پوهیدلو کې له پامه نشي غورځېدلای.

رسول الله ﷺ په یو مبارک حدیث کې چې مقدم ﷺ ترې روایت کړی فرمایي: خبر اوسئ! ماته قرآن او د هغه په خیر نور څه (سنت) راکړل شوي دي.^(۱)

په بل روایت کې راځي: داسې څوك ونه مومم چې ډډه پې وهلې وي او زما كوم امر يا نهی ورته ورسیري او دی ووايي چې زه دا نه پېژنم، هغه څه منم چې په قرآن کې مې موندلي. (۱)

د حدیثو او فقهي کتابونه په هغو مسائلو ډك دي چې په قرآن کې نشته، خو په حدیثو کې حلال يا حرام گڼل شوي دي.

۴- د لارې مثال

د صحابه وو ټولنيز ژوند، په ځانگړې توگه د راشده خلافت دوره، د قرآن كريم د مقاصدو پر اساس جوړ او د بشري ژوند غوره بڼه ده. ځكه خو رسول الله ﷺ په يوه مبارك حديث کې امت ته پر هغې باندې د كلك دريدو ټينگار كوي او وايي: زما سنت او له مانه وروسته زما د راشدينو او مهديونو خليفه گانو سنت كلك كړئ. (۲)

د راشده خلافت د دورې ټولنيزه تگلاره زموږ لپاره د فكري او عقيدوي خط مشالونه دي چې د ژوندانه په اوږدو لارو کې خپله لاره پرې رڼا كوو.

۱- پورتنی حدیث شریف وژباړئ.

۲- د حدیث راوي څوك دی؟ معرفي پې كړئ.

۳- لاندې كلمات معنا كړئ:

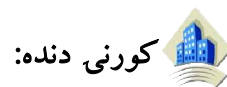
• تَرَكْتُ:

• أَمْرَيْنَ:

• لَنْ تَضِلُّوا:

• مَا تَمَسَّكْتُمْ:

۴- (نبوي سنت اوسيرت د قرآنكريم بڼه شرحه ده) دا مطلب واضح كړئ.

پورتنی حدیث شریف له معنا سره په يادو زده كړئ.

۱ - معرفة السنن والآثار للبيهقي

۲ - مشكل الآثار للطحاوي

دوه ويستم لوست

په جهاد کې د بنحو ونډه

عَنْ الرَّبِيعِ بِنْتِ مُعَوِّذٍ قَالَتْ كُنَّا نَعْرُوْ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَتَسْتَقِي الْقَوْمَ وَنَخْدُمُهُمْ وَنَرُدُّ الْجَرْحَى وَالْقَتْلَى إِلَى الْمَدِينَةِ. [صحيح البخاري]

دراوي پېژندنه

ربيع بنت معوذ بن عفراء رضي الله عنهما، د انصارو د بني نجار له قبيلي څخه وه، ربيع بي بي په بيعة الرضوان کې حاضرې او له رسول الله ﷺ سره يې په ځينو غزواتو کې گډون درلود. نوموړې له يوې خوا زاهده، عابده او د خدای ﷻ د لارې مجاهده وه، له بلې خوا د علم او فضيلت خاونده هم وه. له دې بي بي څخه ټول يويشت (۲۱) احاديث روايت شوي دي. ډير عمر ژوندی وه. په پای کې د عبدالملک بن مروان په خلافت کې د هجرت په څه د پاسه اويايم کال کې وفات شوه.

د ځينو کلماتو معنا

- ۱_ کُنَّا: موز وو.
- ۲_ نَعْرُوْ: غزا مو کوله، جهاد مو کاوه.
- ۳_ تَسْتَقِي: اوبه مو ور رسولې، اوبه مو ور کولې.
- ۴_ نَرُدُّ: وړل مو، ليردول مو.
- ۵_ الْجَرْحَى: تپيان، زخميان.
- ۶_ الْقَتْلَى: قتل کړای شوي، وژل شوي.

د حديث ژباړه

له ربيع رضي الله عنها څخه روايت دی چې وايي: موز به له پيغمبر ﷺ سره يو ځای غزا کوله، په جهاد کې به ورسره شريک وو. مجاهدينو ته به مو اوبه رسولې، نور خدمتونه مو ورته تر سره کول او د هغوی تپيان او شهيدان به مو مدينې منورې ته انتقالول.

د حدیث حکمت

د خیر ښیځنې خپرېدو، د عدالت او انصاف تامین، له انسان څخه د انسان آزادي، له مستکبرینو څخه د مستضعفینو بوډاگانو، ښځو او ماشومانو د ژغورلو، د انساني کرامت او ارزښتونو د خوندي ساتلو او د الله ﷻ د کلمې او دین د لوړوالي په خاطر سپیڅلی او مقدس جهاد، له یوې خوا شرعي فریضه او مکلفیت دی او له بلې خوا د هر مؤمن او مسلمان وگړي د ژوندانه تر ټولو لوړه هیله او ستر ویاړ دی. ښځه د نورو مسؤولیتونو، حقوقو او ویاړ په خیر په دغې مقدسې فریضې او سپیڅلې دندې کې د خپل بدني ځواک په اندازه له نارینه وو سره سمه او برابره ونډه لري.

د حدیث شریف گټې

۱- د اسلام په لاره کې د وسله وال جهاد ارزښت

وسله وال جهاد د اسلام د سپیڅلی دین دخپرولو او ورڅخه د دفاع غوره لاره ده. د الله ﷻ په لاره کې جهاد هغه غوره عبادت دی بل هیڅ ډول عبادت ورسره نه برابرېږي. د الله ﷻ په لاره کې یوساعت تگ د سهار له خوا او یا بیرته راستنیدل د ورځې په اخره برخه کې له دنیا او هغه څه چې په دنیا کې دي ورڅخه غوره دي.^(۱)

په اسلام کې جهاد تر ټولو د لوړ مقام او تر ټولو ښکونکو کارونو غوره کار دی، الله تعالی د دې لپاره روا کړی تر څو د توحید کلمه لوړه او د الله تعالی د دین برم زیات شي. ډېر زیات شمېر آیاتونه او احادیث د جهاد د فضیلت په اړه راغلي. الله تعالی فرمایي: ﴿وَمَنْ يُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيُقْتَلْ أَوْ يَغْلِبْ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا﴾ [النساء: ۷۴] ژباړه: او څوک چې د الله په لار کې وجنگېږي او ووژل شي یا برلاسی شي هغه ته به موږ هر ورو ستر ثواب ور په برخه کړو.

او فرمایي: ﴿وَفَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا﴾ [النساء: ۹۵]

ژباړه: او الله تعالی مجاهدین په ناستو خلکو په ستر اجر سره غوره ګرځولي دي. د اسلام ستر لارښود، رسول الله ﷺ د جهاد په اړه داسې فرمایي: «مَثَلُ الْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ الصَّائِمِ الْقَائِمِ قَانَتْ بآيَاتِ اللَّهِ لَا يَفْتُرُ مِنْ صِيَامٍ وَلَا صَلَاةٍ حَتَّى يَرْجِعَ الْمُجَاهِدُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ تَعَالَى»^(۲)

۱ - مسلم
۲ - صحیح مسلم.

ژباړه: د الله تعالی په لار کې د مجاهد مثال د هغه روژه نیوونکي په خیر دی چې ټوله شپه لمونځ کوي او د الله تعالی په آیاتونو باندې دعاء کوونکی وي، نه له خپلې روژې سترې کېږي او نه له خپل لمانځه څخه سترې کېږي تر هغه وخته چې دغه د الله تعالی د لارې مجاهد بېرته خپل کورته را ستون شي.

د الله تعالی په لار کې وتل او ستونزې گالل لوی اجر او ثواب لري. رسول الله ﷺ فرمایلي دي: **عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ -رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ- قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: « اِتَّذَبَ اللَّهُ لِمَنْ خَرَجَ مُجَاهِدًا فِي سَبِيلِهِ لَا يُخْرِجُهُ إِلَّا إِيمَانًا بِي وَتَصَدِيقًا بِرَسُولِي فَهُوَ عَلَى ضَامِنٍ أَنْ أُدْخِلَهُ الْجَنَّةَ أَوْ أَرْجِعَهُ إِلَى بَيْتِهِ الَّذِي خَرَجَ مِنْهُ نَائِلًا مَا نَالَ مِنْ أَجْرٍ وَغَنِيمَةٍ ».**^(۱)

ژباړه: څوک چې د مجاهد په توگه د الله په لار کې له کوره ووځي، الله ﷻ (د مهرباني له مخې) فرمایي: چې کله یې دا وتل پر ما د ایمان او زما د رسول د تصدیق پر بنا وي نو زه یې ضامن یم چې هغه جنت ته داخل کړم او یا یې بېرته خپل کور ته په داسې شان ورسون کړم چې ثواب او غنیمت ورپه برخه وي.

د یادونې وړ ده چې د جهاد د مشروعیت لپاره د ځانگړو حالاتو او شرایطو تحقق ضروري دی.

۲ - په وسله وال جهاد کې د بنځو ونډه

له رسول الله ﷺ سره په غزاگانو کې، لکه د سرو په خیر بنځو هم، پوره ونډه اخیستی ده دا په دې معنا چې بنځې هم له نارینه وو سره په ټولو عبادتونو، ویاړونو او افتخاراتو کې سمې شریکې دي. له دې کبله ویلای شو، بنځې حق لري چې د مسلمانانو له امیر څخه د اجازې تر لاسه کولو د حق د لارې د سپیڅلي جهاد ویاړ تر لاسه کړي.

اسلامي شریعت د خپلې عامې مهرباني، هغه ځانگړي سهولت له مخې، چې له بنځو سره یې په هر څه کې په پام کې نیولی، بنځې یې جگړې ته له حاضریدو څخه معاف کړې دي. دغه معافي یوازې یوه استثناء لري چې کله د مسلمانانو مشر د اړتیا له مخې فوق العاده حالت کې نفیر عام (جهاد ته عمومي وتل) اعلان کړي، بیا به بنځه هم د میړه له اجازې پرته د جهاد ډگر ته وځي. په عامو او عادي جهادونو کې بنځه مکلفه نه ده چې د جهاد ډگر ته ولاړه شي. له دې سره سره بنځې حق لري چې د جهاد په ویاړونو کې د

۱- سنن کبری، بیهقی

شریکیدو په خاطر د مسلمانانو د مشر او خپل سرپرست په اجازه له مجاهدینو سره ووځي او هلته د دوی له طبیعت سره مناسب یو شمیر خدمتونه تر سره کړي. حقیقت دادی چې د اسلامي دعوت له پیل څخه نیولې د دعوت په ټولو پړاوونو کې بڼځې په ټولو ویاړونو کې له نارینه وو سره یو شان شریکې دي. الله الحمد په ټول اسلامي تاریخ کې یوه پېښه هم داسې نشته چې هلته بڼځو د محرومیت او کموالي احساس کړی وي او یا هم نارینه وو ځان پرې لوړ او پورته گڼلی وي، بلکې ددې پر خلاف بڼځې تل د نارینه وو له خوا له ځانگړي قدر، احترام او درناوي څخه برخمنې وې.

د اسلامي تاریخ په اوږدو کې د نارینه اتلانو په کتار کې خدیجه، سمیه، اسماء، ام سلیم، ام عطیه، ام حرام، خوله، عائشه، فاطمه، زینب رضي الله عنهن او داسې نورې په زرگونو اتلاني دي چې یادونه یې په زرینو کرښو کې پاتې دي.

ام عماره نسبه رضي الله عنها یوه له هغو اتلو بییانو څخه ده چې د احد په تاریخي غزا کې یې له پیغمبر څخه په سخت وخت په دفاع کې د میرانې او سرښندنې بېلگه وړاندې کړې او د تل لپاره به تاریخ ورباندې ویاړي.

حفصه رضي الله عنها له ام عطیې رضي الله عنها څخه روایت کړی چې هغې ویل: زه له پیغمبر ﷺ سره په اوو (۷) غزاگانو کې شریکه وم، زه د جگړې پر وخت له بارونو او سامانونو سره پاتې شوم. مجاهدینو ته به مې ډوډۍ برابروله او د هغوی د ټپیانو درملنه مې کوله.

انس ﷺ وايي: ام سلیم رضي الله عنها (دده مور) چې ژوندۍ وه نو تل به له یوې ډلې انصارو بڼځو سره له رسول الله ﷺ سره په غزا کې ملگري وه.

حشر له خپلې پلرنۍ نیا څخه نقلوي چې هغې رضي الله عنها ویل: زه له شپږو تنو نورو بڼځو سره د خيبر غزا کې له پیغمبر ﷺ سره ووتم. څه وخت چې پیغمبر ﷺ پوه شو بڼځې هم ورسره غزا ته راغلي، نو مور پسې یې څوک را ولیره او ویې غوښتو! مور د پیغمبر ﷺ خدمت ته حاضرې شوو نو د پیغمبر ﷺ په خیره کې د قهر او غوسې نښې وې. مور ته یې وویل: تاسو د څه لپاره او د چا په اجازه راغلي یئ؟ مونږ ورته وویل: یا رسول الله! مور تاسره راووتو، مجاهدینو ته به غشي ورکوو او به او ستوان به ورکوو، د ټپیانو درملنه به کوو او حماسي سندري به وایو. پدې توگه به د الله ﷻ د لارې په جهاد کې خپله مرسته او

کممک کوو. رسول الله ﷺ راته وویل: پاڅئ او خپلو خیمو ته ولاړې شی. هغه وایي: بیا کله چې الله تعالیٰ خیبر فتح کړ نو رسول الله ﷺ له غنیمت څخه مور ته د نارینه مجاهدینو سره سمې برابرې برخې راکړې. حشر ج صاحب وایي، ما ترې پوښتنه وکړه چې څه شی په برخه کې درورسیدل؟ هغې وویل: میوې.^(۱)

فعالیت

د اسلامي تاریخ په اوږدو کې د هغو مجاهدو ښځو نومونه واخلئ چې په خپلو تورو او غبرونو پې په جهادي معرکو کې حماسې زیږولي دي.

۳- د جگړې پر مهال د ښځو رول

ښځې په جهاد کې عموماً په وروستیو لیکو کې په لوژستیکي او روغتیايي چارو کې، لکه د ټپیانو درملنه او د شهیدانو په انتقال او لیردونه، پخلي او اوبو رسولو کې له مجاهدینو سره مرسته کوي.

په وسله وال جهاد کې د ښځو د ونډه اخیستلو شرط دادی چې په عملي جگړه کې به برخه نه اخلې، ابرو به پې له خطر څخه مصؤونه وي، پرده به مراعاتوي، او له سپرو سره به اختلاط نه کوي که چیرې پورتنیو شرطونو تحقق نه موند، نو بیا ښځو ته په وسله وال جهاد کې ونډه اخیستل جواز نه لري.

۱- د حدیث ژباړه وواياست.

۲- د جگړې پر مهال د ښځو رول څه دی؟

۳- په مسلحانه جهاد کې د ښځو د ونډې اخیستلو شرطونه وواياست.

کورنۍ دنده:

له معتبر سیرت کتاب څخه د احد په غزا کې د نسیبې رضی الله عنها دریځونه او مواقف ولولئ او په خپلو کتابچو کې پې ولیکئ.

۱- السنن الکبریٰ للنسائی

درويشتم لوست

رښتینولي

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « عَلَيْكُمْ بِالصَّدَقِ فَإِنَّ الصَّدَقَ يَهْدِي إِلَى الْبِرِّ وَإِنَّ الْبِرَّ يَهْدِي إِلَى الْجَنَّةِ وَمَا يَزَالُ الرَّجُلُ يَصْدُقُ وَيَتَحَرَّى الصَّدَقَ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللَّهِ صِدْقًا وَإِيَّاكُمْ وَالْكَذِبَ فَإِنَّ الْكَذِبَ يَهْدِي إِلَى الْفُجُورِ وَإِنَّ الْفُجُورَ يَهْدِي إِلَى النَّارِ وَمَا يَزَالُ الرَّجُلُ يَكْذِبُ وَيَتَحَرَّى الْكَذِبَ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللَّهِ كَذَابًا ». [صحيح مسلم]

د راوي پېژندنه

د دغه جلیل القدر صحابي نوم عبدالله د پلار نوم پې مسعود او د بنو هذیل قبیلې ته منسوب دی. شپږم شخص وو چې د اسلام په مبارک دین مشرف شو. دوه ځله یې حبشې ته هجرت کړې دی دریم ځل یې له حبشې څخه مدینې منورې ته هجرت وکړ. له رسول الله ﷺ سره به تل یو ځای او ملگری وو. له دې امله د اصحابو ترمنځ په صاحب العصا، صاحب الوسادة او صاحب المطهرة^(۱) مشهور وو. تل به یې په ډیره خوږه لهجه د قرآن کریم تلاوت کاوو، د علم او پوهې سمندر وو، د علمي مقام تر څنګ د حق د سنگر یو غښتلی مجاهد هم وو. په بدر، احد، خندق او نورو ټولو غزاګانو کې یې برخه اخیستې ده، د هجرت په دوه دېرشم (۳۲) کال د حضرت عثمان رضی الله عنه له شهادت څخه وروسته یې له نیمګړې نړۍ څخه رحلت وکړ.

د ځینو کلمو معنا:

۱- عَلَيْكُمْ بِالصَّدَقِ:	پر تاسو رښتیا ویل لازم دي
۲- يَهْدِي:	لارښوونه کوي
۳- الْبِرُّ:	هر ډول ښې او غوره کړنې او خصلتونه
۴- مَا يَزَالُ الرَّجُلُ:	سړی تل او همیشه
۵- يَتَحَرَّى الصَّدَقَ:	کوښښ او هڅه کوي د رښتیا ویلو
۶- يُكْتَبَ:	ولیکل شي

۱- یعني رسول اکرم ﷺ ته به یې امسا په لاس کې ورکوله، تکیه او بالنبت به یې ورته ایښود او د اوداسه اوبه به یې ورکولې.

۶- وَإِيَّاكُمْ وَالْكَذِبَ: او له درواغ و یلو څخه ځانونه وساتئ
 ۷- الْفُجُورِ: هر ډول ناروا، ناوړه کار او خوی

د حدیث ژباړه

له عبد الله بن مسعود رضي الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمایلي دي: پر تاسو رښتیا ویل لازم دي، ځکه چې رښتیا انسان ته د نیکیو لارښوونه کوي او نیکی انسان ته د جنت لارښوونه کوي. بیشکه انسان، چې تل رښتیا وایي او د رښتیا ویلو هڅه کوي، نو د الله جل جلاله په نزد به رښتینی و لیکل شي او له درواغو ویلو څخه ځانونه وژغورئ، ځکه چې درواغ ویل سړي ته د نارواوو په لور لارښوونه کوي او ناروا د دوزخ په لور لارښوونه کوي. ځینې وخت تل سړی درواغ وایي او د درواغو ویلو هڅه کوي، نو له دې امله د الله جل جلاله په نزد درواغجن و لیکل شي.

د حدیث حکمت

د ټولو فضایلو، غوره کړنو او خویونو بنسټ رښتیا ویل دي. رښتیا ویل د ټولنیز اخلاقي نظام سرچینه ده او د ټولنې په وگړو کې یو په بل اعتماد راتوکوي. په درواغ ویلو سره په انساني ټولنه کې د بې باورۍ فضاء رامنځ ته کیږي چې دا کار د ټولنې د هر ډول فساد لامل گرځي. له دې امله پیغمبر صلى الله عليه وسلم پر انسانانو رښتیا ویل لازم کړي او له درواغو څخه یې منع کړي دي.

د حدیث شریف گټې

۱- د رښتیا وو حقیقت

رښتیا د حقایقو سره مطابقت ته ویل کېږي او مختلف ډولونه لري، لومړی یې په وینا کې رښتیا ویل دي، او هغه داسې چې وینا له هغه څه سره چې اخبار ورڅخه کیږي مطابقت ولري. بل د نیت او ارادې رښتینولي ده چې د دې ډول رښتینولۍ ځای زړه دی، نو پر مسلمان لازم دي چې خپل زړه تل رښتینی او د هر ډول ریا، بدگمانیو، او ناوړه نیتونو څخه پاک وساتي. بل په کړنو کې رښتینولي: انسان به مشروع چاري ترسره کوي، چې د عقیدې او وینا سره یې مطابقت ولري، او هغه کارونه چې د عقیدې او شعار په خلاف وي دروغ گڼل کیږي.

۲- د رښتيا ويلو كوښښ

انسان بايد د ژوند په ټولو حالاتو كې تل رښتني واوسي او هڅه وكړي چې رښتينيولي د ځان عادت وگرځوي، تر څو الله جل جلاله ورڅخه خوښ شي او هم پې نوم د صد يقينو په ډله كې وليكي او جنت ته پې داخل كړي.

۳- د رښتيا ويلو گټې

- رښتيا ويل ډيرې دنيوي او اخروي گټې لري چې ځينې پې په لاندې ډول دي
- رښتيا ويل انسان د نيكيو لور ته وړي او له هر ډول بديو څخه پې ژغوري.
 - رښتيا ويل زړه ته ډاډېنه او آرامي وربښي.
 - رښتيا ويل مؤمن له منافق څخه جلا كوي.
 - رښتيا ويل په دنيا او آخرت كې انسان ته نجات وركوي.
 - رښتيا ويل د الله جل جلاله د خوښۍ لامل گرځي.
 - رښتيا ويل جنت ته د داخليدو لويه ذريعه ده.
 - رښتيا ويل انسان ته د خير او برکت دروازې پرانيزي، او رزق پې پراخوي.

۴- د درواغو حقيقت

درواغ د رښتيا ضد او د حقيقت پر خلاف د معلوماتو وړاندې كولو ته ويل كيږي. درواغ لكه څرنگه، چې په ژبه وړاندې كيږي، همداراز د كړنې، نيت او ارادې له لارې هم تر سره كيدای شي. لكه يوڅوك د بدكار د انجامولو اراده ولري او په ژبه د هغې پر خلاف وينا وړاندې كړي، په دې صورت كې ده خپل عمل او اراده پر ژبه دروغجنه وړاندې كړه.

۵- درواغ ويل لويه گناه ده

درواغ ويل داسې عمل دی چې د اسلام د سپېڅلي دين څخه سربيره په ټولومذهبونو او اديانو كې يوه ناوړه پد يده گڼل شوې ده. د اسلام مبارك دين د درواغو ټول ډولونه حرام كړي دي او درواغجن انسان ته يې درنده سزا ټاكلې ده. نولازمه ده چې د هر ډول درواغو څخه ځانونه وژغورو، څوك چې درواغ وايي او يا د درواغ ويلو هڅه كوي الله

جل جلاله بې بد گڼي په درواغ ويلو د بنده خوی گڅځي او د الله جل جلاله په نزد د درواغجنو په ډله کې شميرل کيږي.

۶- د درواغو بدې اغيزې

- درواغ ويل ډيري بدې پايلې لري چې ځينې بې په لاندې ډول دي
- درواغ ويل د ټولو بدو اصلي عامل او د منافقت يوه برخه ده.
- درواغ ويل د نورو حقوق له منځه وړي.
- درواغ د انسان شخصيت بې ارزښته کوي.
- درواغ په ټولنه کې بې اعتمادې رامنځ ته کوي او د باور ټغر ټولوي.
- درواغ د بلې هرې گناه تکيه گناه ده.
- د درواغو له کبله انسان د جهنم کندی ته لويږي.

۱- لاندې کلمې معنا کړئ:

الْبِرُّ:

مَا يَزَالُ الرَّجُلُ:

يَتَحَرَّى الصَّدَقَ:

يُكْتَبَ:

۲- د حديث ژباړه وواياست.

۳- رښتيا ويل څه گټې لري؟

۴- دروغ څه بدې پايلې لري؟

څلورويشتم لوست

د مجلس آداب

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَنَّهُ نَهَى أَنْ يُقَامَ الرَّجُلُ مِنْ مَجْلِسِهِ وَيَجْلِسَ فِيهِ آخَرَ وَلَكِنْ تَفَسَّحُوا وَتَوَسَّعُوا. [صحيح البخاري]

د ځينو عبارتونو معنا

- ۱- أَنْ يُقَامَ الرَّجُلُ مِنْ مَجْلِسِهِ: چې يو څوک د ناستې له ځای څخه پاڅول شي.
- ۲- وَيَجْلِسَ فِيهِ آخَرُ: او بل څوک په هغه ځای کې کښيني.
- ۳- وَلَكِنْ تَفَسَّحُوا: مګر په خپلو منځو کې پراخي راولئ.
- ۴- وَتَوَسَّعُوا: او د ځای پراخي راولئ.

د حديث ژباړه

له حضرت عبد الله بن عمر رضي الله تعالى عنهما څخه روايت دی، پيغمبر صلی الله عليه وسلم له دې څخه منعه کړې ده چې يو څوک له خپل ځای څخه پاڅول شي او بيا پر ځای يې بل څوک کښيني، بلکې په خپلو منځو کې فاصله راولئ او خپل مجلسونه پراخه کړئ.

د حديث حکمت

د اسلام مقدس دين د ژوند هر اړخيز نظام وړاندې کړی. ستر او واړه ټول موضوعات يې پوښلي، آن د مجلس د آدابو وړه برخه يې هم پټه پرېښې نه ده، بلکې د هغې لپاره يې هم لارښوونې بيان کړې، په اسلام کې ټولو انسانانو ته د احترام په نظر کتل کيږي، ټول مساوي حقوق لري، هر راز توپيرونه ردوي، يوازې تقوی د توپير او لوړ تيا معيار دی. له دې کبله امر شوی چې څوک له خپل ځای څخه اوچت نه کړای شي او ناست خلک يا حلقه سره پراخه کړي او ياسره نژدې شي او نويو راغلو خلکو ته ځای ورکړي، څو ټول مسلمانان په مجالسو کې با وقاره وساتل شي. هيڅوک د کمې احساس ونه کړي او له دې سره سره څوک د مجلس له گټو څخه هم بې برخې نه شي او په مجلس کې ځای ورکړ شي.

فعالیت

زده کوونکي دې دښوونکي په مرسته د مجلس نور آداب ووايي.

د حدیث شریف گټې

۱- د مجالسو ډولونه

انسان دې ته اړ دی چې له نورو سره ناسته ولاړه ولري، په مجالسو کې برخه واخلي. مجالس به له لاندې ډولونو څخه خالي نه وي

آ- نیک مجلسونه: لکه د پوهانو او علماوو سره ناسته، د علم د زده کړې حلقي او د وعظ او نصیحت مجلسونه چې د انسان په ژوند کې خورا ارزښت لري باید داسې مجلسونه غنیمت وگڼل شي او پکې ونډه واخیستل شي.

ب- بد مجلسونه: دا هغه مجلسونه دي چې په کې ناکاره خلک راټول شوي وي یا په کې غیبت کيږي یا په کې درواغ ویل کيږي او یا نور د فساد تصمیمونه په کې نیول کيږي له داسې مجلسونو څخه ډډه کول لازم او که څوک پکې ناست وي باید ورڅخه پاڅيږي.

ج- مباح مجلسونه: دا هغه مجلسونه دي چې د پورتنیو منکراتو څخه خالي وي، خو کوم دنیوي یا اخروي خیر هم په کې نه تر سترگو کيږي په دغه ډول مجالسو کې اشتراک کول کوم باک نه لري، خو غوره دا ده چې پکې گډون ونه شي، ځکه چې وخت په کې ضایع کيږي.

۲- په مجلس کې ناست کس له خپل ځای څخه پاڅول ناروا کار دی

که څوک مجلس ته داخل شي، ده ته دا جایز نه دي چې بل څوک پاڅوي او دی د هغه پر ځای کښيني، ځکه داد متکبرینو عادت دی، او اسلام منعه کړی دی. له بل پلوه په دې کړنه کې د نورو سپکاوی او پر حقوقو پې تیری کول دي. د اسلام ستر پیغمبر صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: "مَنْ أَحَبَّ أَنْ يَتَمَثَلَ لَهُ الرَّجَالُ بَيْنَ يَدَيْهِ قِيَامًا فَلْيَتَّبِعُوا مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ".^(۱)

۱- سنن ترمذی.

ژباړه: څوک چې دا خوبنوي چې خلک یې په مخ کې ولاړ وي، نو دی دې په جهنم کې د ځان لپاره ځای تیار کړي.

۳- د مجلس پراخول

که څوک له بهر څخه مجلس ته ورداخل شي او په مجلس کې دده د کیناستو ځای نه وي، نو مجلس کې په ناستو کسانو لازم دي چې په مجلس کې پراخي راولي او ده ته د کیناستو ځای ورکړي. الله جل جلاله فرمایي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قِيلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوا فِي الْمَجَالِسِ فَافْسَحُوا يَفْسَحِ اللَّهُ لَكُمْ...﴾ [المجادلة: ۱۱]

ژباړه: اي مؤمنانو كله تاسې ته وويل شي چې پراخه کړئ مجلسونه، نو بيا پراخي په کې راولئ. الله جل جلاله به پرتاسې پراخي راولي.

۴- مجلس ته د سلام په اچولو سره داخلیدل

مجلس نور آداب هم لري او په مختلفو احاديثو کې ذکر شوي دي چې د هغې له جملې څخه مجلس ته د داخلیدو پر وخت د سلام اچول دي. پیغمبر صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: «إِذَا انْتَهَى أَحَدُكُمْ إِلَى الْمَجْلِسِ فَلْيُسَلِّمْ»^(۱)

ژباړه: کله چې له تاسې څخه څوک مجلس ته داخلېږي باید سلام واچوي.

۵- د مجلس په آخر کې کیناستل

که څوک مجلس ته راشي نو باید هلته کینېږي چې د ناستو خلکو پای وي او د مجلس منځ او یا سرته د تیریدو کونښن دې ونه کړي. حضرت جابر بن سمره (رضي الله تعالى عنه) فرمایي: «كُنَّا إِذَا أَتَيْنَا النَّبِيَّ ﷺ جَلَسَ أَحَدُنَا حَيْثُ يَنْتَهِي»^(۲)

ژباړه: کله به چې مور د پیغمبر صلی الله علیه وسلم مجلس ته راغلو، نو زموږ هر یو به هلته کیناسته چیرې به چې د مجلس آخري برخه وه.

۶- د دوو خبرو اترو کونکو تر منځ کیناستل نه دي په کار

که څوک په مجلس کې د ناستې اراده لري، نو باید د دوو داسې کسانو تر منځ ځان ځای نه کړي چې هغوی په خپلو کې خبرې اترې سره کوي، تر څو د هغوی خبره او

^۱ - سنن أبي داود.

^۲ - سنن أبي داود.

رابطه غوڅه نه شي. ځکه دا کار د نفرت او کرکې لامل ګرځي. پیغمبر (صلی الله علیه وسلم) فرمایلي دي: «لَا يَجِلُّ لِرَجُلٍ أَنْ يُفَرِّقَ بَيْنَ اثْنَيْنِ إِلَّا يَأْذِنَهُمَا»^(۱) ژباړه: چا ته دا جایزه نه ده چې د دوو کسانو تر منځ بیلتون راولي، مګر دا چې د هغوی په اجازه وي.

۷- که څوک د کوم حاجت له مخې له خپله ځایه پاڅیږي د بیا راتلو په صورت کې په خپل ځای کې د کیناستو حق لري پیغمبر ﷺ فرمایلي دي: «مَنْ قَامَ مِنْ مَجْلِسِهِ ثُمَّ رَجَعَ إِلَيْهِ فَهُوَ أَحَقُّ بِهِ»^(۲) ژباړه: څوک چې له خپل ځای څخه پاڅیده او بیا خپل ځای ته راغی، نو هغه په خپل ځای د لومړیتوب حق لري.

- ۱- لاندې عبارتونه معنا کړئ:
 - أ- أَنْ يُقَامَ الرَّجُلُ مِنْ مَجْلِسِهِ
 - ب- وَيَجْلِسَ فِيهِ آخِرُ
 - ج- وَلَكِنْ تَفَسَّحُوا:
- ۲- د حدیث مفهوم په یادو زده کړئ.
- ۳- د مجلس هغه آداب وویاست چې د حدیث الفاظ پرې دلالت کوي.

^۱- سنن ترمذی.

^۲- صحیح مسلم.

د فقهي
د اصولو برخه

پنځه ويشتم لوست

د فقهي د اصولو پېژندنه

منل شوي علمي مېتودونه غوښتنه کوي مخکې له دې چې د يو علم جزئيات زده کړو؛ په کار ده چې د هغه موضوع، موخه او له نورو علومو سره يې تړاو وپېژنو؛ په دې لوست کې تاسې ته همدا مطالب په تفصيل سره وړاندې کوو.

د فقهي د اصولو پېژندنه

د «فقه د اصولو» پېژندنه په دوه ډوله سره وړاندې کېږي، «د فقهي اصول» د دوو کلمو څخه د مرکب لفظ په توګه او «د فقهي اصول» د ځانګړي علم د نوم په توګه

«د فقهي اصول» د دوو کلمو څخه د مرکب لفظ په توګه

د فقهي اصول له دوو کلمو څخه جوړ شوی ترکیب دی یو بې "فقه" او بل بې "اصول" دي.

(اصول) د عربي ژبې له مخې د اصل جمع دی چې بنسټ او بنياد ته وايي.

(فقه) په لغت کې د پوهې او څيړکتيا په معنا ده او په اصطلاح کې په شرعي احکامو باندې داسې پوهې ته ويل کېږي چې له دلایلو څخه راوتلې وي، لکه چې يو څوک وپوهېږي چې د لمانځه لپاره اودس شرط دی، ځکه چې الله تعالی فرمايلي: **﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ﴾** [المائدة: ۶]. په دې آيت کې د درې اندامونو په وينځلو او د يو اندام په مسح امر شوی او امر د فرض توب غوښتنه کوي، نو اودس د لمانځه لپاره فرض او شرط دی. داسې پوهه فقه ده، خو که يو څوک يوازې د خپل کلي له امام څخه واورې چې اودس فرض دی او بې اودسه لمونځ نه کېږي، نور بې په دليل پوه نه شي داسې پوهې ته فقه نه ويل کېږي.

له علم څخه په دې ځای کې مراد راجح باور دی چې ظن او يقين دواړو ته ورشاملېږي. شرعي احکام: د مکلفينو د شرعي افعالو صفتونو ته شرعي احکام ويل کېږي، لکه فرض، واجب، مستحب، مباح، مکروه او حرام.

لکه چې ويل کېږي: رښتيا په وينا کې واجب او دروغ حرام دي.

د فقهې د اصولو پېژندنه دځانگړي علم په توگه

له هغه علم څخه عبارت دی چې په اجمالي توگه د فقهې دلايل، له هغو څخه د استفادې لارې چارې او د مجتهد صفات څرگندوي^(۱).

کله چې موږ دې تعريف ته ښه څير شو درې لويې معناوې پکې پرتې دي.

۱- د فقهې اصول په اجمالي توگه د فقهې دلائل (قرآن، سنت، اجماع او قياس) بيانوي، په تفصيلي توگه له هر آيت، حديث ... څخه بحث نه کوي.

۲- د فقهې د اصولو علم له همدې دلايلو څخه د شرعي احکامو د راوېستلو څرنگوالی رانښيي، هغه قواعد بيانوي چې په زده کړه کې، له دلايلو څخه د احکامو استنباط آسانه کېږي.

۳- د فقهې د اصولو علم د مجتهد صفات او وړتياوې بيانوي.

د فقهې د اصولو موضوع

د فقهې د اصولو موضوع شرعي دلايل، اصولی قواعد او شرعی احکام دي.

شرعی دلائل په دوه ډوله دي

۱_ متفق عليها دلايل چې هغه قرآن، سنت، اجماع او قياس دي.

۲_ اختلافي دلايل چې ډېر ډولونه لري. مهم يې په لاندې ډول دي:

- استحسان
- د صحابي مذهب
- مرسله مصالح
- استصحاب
- عرف (دود)

د فقهې د اصولو عالمان له دې دلايلو څخه په اجمالی توگه بحث کوي، د هغوی پېژندنه کوي، حجيت، د طلب ډولونه او ورڅخه د استنباط لارې چارې اصول بيانوي او د دوی په خپل مينځ کې مراتب او د تعارض په صورت کې د ځينو په نورو د ترجيح قواعد څيږي.

(۱) المنهاج: للبيضاوي

د فقهې د اصولو د علم د لوستلو موخه

د دې علم د زده کړې موخه له شرعي مصادر و (قرآن، سنت، اجماع او قیاس) څخه د احکامو د راوېستلو لارې چارې پېژندل دي، په داسې بڼه چې شرعي احکام د علمي اصولو او ضوابطو پر اساس راوایستل شي، د بشري هوا هوس او مزاجونو څخه اغیزمن نه شي، ځکه هر شرعي حکم قرآن، سنتو، اجماع او قیاس ته تکیه کوي، یا به په صراحت په هغو کې راغلی وي او یا به ورڅخه استنباط شوی وي. دا استنباط هر څوک سر ته نشي رسولای او نه په دې هکله د هر چا سلیقوی تفسیر او پوهه اعتبار لري، بلکې د شرعي احکامو استنباط ځانگړي اصول لري چې په همدې علم کې بیان شوي.

همدا ډول د دې علم په زده کړه شخص کولای شي چې د فقهاوو د مذاهبو له دلایلو څخه خبر شي، د هغوی د استدلال ليارى وپېژني، او د مختلفو مذاهبو په لاملونو باندې ځان پوه کړي چې ولې بې داسې نظريات وړاندې کړي.

همدارنگه د احکامو بدلون د حالاتو او وخت په بدلون باندې د دې علم په وسیله پېژندل کېږي، همدا علم دی چې فقهې او قانوني ستونزو ته د حل مناسبې لارې راپیدا کوي او نویو پېښیدونکو مسایلو ته (هغه چې پخوا نه دي پېښې شوي) احکام راوباسي. د دې علم په واسطه شخص د قرآن او سنتو په پوهه کې تثبیت او پوخوالی تر لاسه کوي.

د فقهې د اصولو تر او د فقهې له علم سره

د فقهې په علم کې مسلمان خپل مکلفیتونه او مسؤلیتونه د خپل پروردگار، ټولني او چاپېریال په وړاندې پېژني، چې څه شی د ده لپاره دی او څه پرې لازم دي، په دې توگه د اصولو د علم تر او د فقهې له علم سره داسې دی لکه د ونې د بېخ تر او له بناخونو سره یا د بنسټ (تهداب) تر او له ودانۍ سره. د فقهې اصول په شرعي دلائلو باندې د پوهې لپاره اساسي ضوابط او قواعد بیانوي، شخص ته د فقهې احکامو د استنباط لار پرانيزي او د دې وړ بې گرځوي چې د وضع شویو قواعدو په رڼا کې د شرعي دلائلو څخه احکام راوکارې.

کله چې مور غواړو د لمانځه حکم له دلیل څخه وپېژنو، د څو مقدمو پېژندلو ته اړتیا لرو:

- ۱- د شرعي احکامو پېژندل.

- ۲- د شرعي دلایلو (قرآن، سنت، اجماع او قیاس) اجمالي پېژندنه.

- ۳- له دې دلایلو څخه د حکم د راوېستلو لارو چارو پېژندنه.

۴- د دې پېژندنه چې د يو څه غوښتل د امر په صيغې (وکره) سره ترسره کېږي.
 ۵- مطلق امر چې د اباحت نښه پکې نه وي، د وجوب لپاره دی.
 دا ټولې مقدماتي د فقهي د اصولو د علم موضوعات دي.
 له دې مقدمو وروسته قرآن ته ورگرځو، په قرآن کریم کې د لمانځه موضوع لټوو، د پلټنې وروسته دا آيت پيدا کوو چې الله تعالی فرمايلي: **﴿اقیموا الصلاة﴾** يعنې لمونځونه سم اداء کړئ دا هغه مطلق امر دی چې له مور نه د لمانځه کولو غوښتنه کوي او مونږ په دې پوهېږو چې لمونځ فرض دی. دا وروستی پوهه فقه ده، نو ويلاى شو چې د فقهي اصول د فقهي د علم اساس دی او هغه فورمولونه دي چې په واسطه يې له قرآن، سنتو، اجماع او قياس څخه فقه راويستلاى شو.

فعالیت:

بيا همغه ذکر شوي محسوس مثال ته رجوع وکړئ.
 شرعي مصادر = ټوټه.
 د اصول فقه علم = د درزي توب پوهه.
 او د نجاري سره هم اصول فقه پرتله کړئ.

- ۱- د فقهي اصول له دوو کلمو څخه د مرکب لفظ او د ځانگړي علم د نوم په توگه راوپېژنئ.
- ۲- د فقهي د اصولو د علم موضوع څه شی ده؟ د څلورو اتفاقي او ځينو اختلافي دلايلو نومونه واخلي.
- ۳- د اصولو د علم له لوستلو څخه موخه څه ده؟
- ۴- د فقهي د اصولو د علم اړيکې د فقهي له علم سره د مثال په ترڅ کې بيان کړئ.

شپږ ويشتم لوست

د فقهي د اصولو د علم پيداينست او پراختيا

په تېر لوست کې مو د اصول فقه تعريف ، موضوع ، موخه او له فقهي سره د دې علم اړيکه وپېژنده، په دې لوست کې مو د دې علم له پيداينست او پراختيا څخه بحث کوو او دې علم ته زموږ اړتيا لولو. له هر څه مخکې اړينه ده چې د اسلام د لومړي پړاو د مسلمانانو وضعیت د ديني مکلفيتونو د پېژندلو په هکله معلومات ترلاسه کړو او په دې ځان پوه کړو چې دوی د قرآن او سنتو په معنی او غوښتنو څنگه پوهيدل؟ او اجماع او قياس په څه ډول مينځ ته راغلل؟

له قرآن کریم او سنتو څخه د صحابه کرامو فهم

د شرعي احکامو لومړی مصدر قرآن کریم دی. مسلمانان د قرآن کریم په واسطه د خپلې عقیدې او شرعي مکلفيتونو ستره برخه پېژني، چې د څه لپاره پيدا شوی او څه بايد وکړي. رسول اکرم ﷺ قرآن کریم په خپلو اقوالو افعالو او تفريراتو سره تفسير کړی.

قرآن کریم د عربو په ژبه نازل شوی، نو هغه چا چې د قرآن کریم د نزول په زمانه کې ژوند کاوه، د قرآن کریم په مفهوم پوهېدل، همدا راز يې د نبی کریم ﷺ په خبرو داسې پوهېدل، لکه څنگه چې موږ او تاسو د خپلو ملگرو په خبرو پوهيږو، پرته له دې چې د ژبې او اصولو قواعد په کتابونو کې ورته وگورو.

کله چې له موږ څخه ښوونکی يا پلار د کوم کار د کولو يا نه کولو غوښتنه وکړي، د دوی د غوښتنې په ډول پوهيږو چې ايا ټينگه غوښتنه کوي او که سطحی، ايا په نه کولو يا کولو يې راته جزا راکوي او که نه؟ دا پرته له دې تشخيصه چې د دې غوښتنې ډول وپېژنو چې واجب ده که مستحب، مکروه ده که حرام. د لومړني نسل مسلمانان هم همدا راز وو. دوی د قرآن کریم په معنا پوهېدل د رسول الله ﷺ د خبرو څخه يې مطلب اخیسته پرته له دې چې د ژبې او اصولو په قواعدو پوه شي.

کله به چې کومه پېښه رامنځ ته کېده رسول الله ﷺ د دوی په منځ کې موجود وو. د الله په حکم يې ورته حکم کاوه، دوی به د حکم د ټينگار درجه له وينا او د موجودو نښو نښانو څخه پېژندله. په ځينو چارو به يې امر ورته کاوه، له ځينو څخه به يې منع کول، د ځينو چارو لور ته به يې ترغيبول. داسې ډېر لږ پېښېدل چې د کړو وړو په شرعي صفاتو باندې تصريح وشي او وويل شي چې دا څيزونه فرض، سنت، مباح، مکروه يا حرام دي.

د اسلامي قلمرو له پراختيا څخه وروسته د احكامو استنباط

څه موده وروسته، كله چې د مسلمانانو د فتوحاتو لمن وغځېده او ډېر عجمي ملكونه په اسلامي قلمرو كې راغلل، دوى په عربي ژبه نه پوهېدل، نو دې ته اړتيا پيدا شوه خو د عربي ژبې د زده كړې لپاره هغه قواعد كېږدي، چې د عقل او دود څخه اخيستل شوي وو، ترڅو خلک د خداى او رسول په مراد پوه شي. په همدې وخت كې د فقهي د اصولو علم وپو کېده.

د اجماع پيداينبت

كله چې رسول الله ﷺ رحلت وكړ، د ده امت په ځينو مسائلو اجماع وكړه. د رسول الله ﷺ د وينا مطابق د ده امت په خطا نه سره يو ځاى كېږي. په دې مهال اجماع د شرعي د مصادر د دريم مصدر په توگه رامنځ ته شوه.

په قياس كې پراخوالى

كله چې د اسلامي قلمرو دايره پراخه شوه، داسې نوي مسایل پيدا شول چې د رسول الله ﷺ په زمانه كې نه وو پېښ شوي. په قرآن او سنتو كې بې په صريح ډول حكم نه موندل کېده، نو د امت فقهاؤو له قرآن، سنت او اجماع څخه د احكامو په راويستلو كې اجتهاد وكړ. په داسې توگه چې نوي مسایل بې په منل شويو ثابتو مسایلو قياس كړل او په دې توگه د قياس په نوم د شرعي احكامو څلورم مصدر رامنځ ته شو.

د اصولو د علم پيداينبت

له قرآن او سنتو څخه په استنباط د اجماع په حقيقت او د قياس په څرنگوالي كې د صحابه وو له پېړۍ څخه اختلاف را شروع او د وخت په تېرېدو او د نويو مسایلو په زياتېدو دې اختلاف علمي بڼه غوره كړه. د هجرت په دويمه پېړۍ كې علماوو د احكامو د استنباط اصول وضع كړل او د فقهي د اصولو نوم يې ورباندې كېښود.

د فقهي اصولو علم ته اړتيا

كېداى شي څوك ووايي د اصولو علم ته د دې لپاره اړتيا نشته چې د اجتهاد دروازه تړلې ده او د فقهي اصول په اجتهاد كې كارول كېږي، خو څيړونكي عالمان وايي: د اجتهاد دروازه به د قيامت تر ورځې پورې د څه شرايطو لاندې خلاصه وي. اجتهاد د اصولو علم ته اړتيا لري نو د امت د ځينو علماوو لپاره د دې علم زده كړه لازمي ده، تر څو خلکو ته د هغوى مكلفيتونه په گوته شي.

کله چې علماوو د اجتهاد د دروازې د بندېدو فتوا ورکړې، په شرعي مسایلو کې ېې د ځينو جاهلانو جرأت ته کتلي. پرته له دې چې هغوی د اجتهاد ځانگړتياوې ولري، د اجتهاد دعووې به ېې کولې.

هغه څوک چې د اجتهاد مرتبې ته نه وي رسېدلی، د هغوی لپاره هم د دې علم پېژندل گټور دي، ځکه د امامانو د اقوالو ماخذونه او د دوی د مذهبونو بنسټونه پېژني، د اصولو د علم په زده کړه د هغوی د اقوالو تر مینځ پرته او د دوی په منهجونو او لارو نوي مسایل تخریج کولای شي.

په دې توگه ویلای شو له دې علم څخه د اسلامي شریعت په هکله په دريو عمده برخو کې گټه اخیستل کېدای شي.

۱- هغه احکام چې د وخت او ځای په بدلون بدلېږي، که څه هم د پخوانيو فقهاوو نظريات پکې موجود وي، خو د وخت په تېرېدو نويو احکامو ته هم اړتيا لیدل کېږي.

۲- هغه نوي مسایل چې پخوا مطرح نه وو، لکه بانکونه، د شرکتونو ځینې ډولونه، ځینې طبي پوښتنې او نور، داسې مسایل هم نويو احکامو ته اړتيا لري.

۳- د مخکینيو فقهاوو د نظرياتو ترمنځ پرته او په هغو کې حق ته نژدې نظر پیدا کول هم د فقهي د اصولو په علم ترسره کېږي.

د وضعي قوانینو پوهان هم د اصولو علم ته اړتيا لري

لکه څنگه چې د شرعي احکامو پوهان د اصولو علم ته اړتيا لري همدا ډول د وضعي قوانینو پوهان هم د اصولو علم ته اړتيا لري. هغه اصول او قواعد چې په دې علم کې لوستل کېږي، لکه قیاس او د هغه اصول، د نصوصو د تفسیر قواعد، په معانیو باندې د الفاظو د دلالت لارې چارې او د مختلفو دلایلو ترمنځ د تعارض په صورت کې د هغوی تر مینځ ترجیح دا ټول د وضعي قوانینو د پوهانو په کارېږي. تر څو چې ورباندې پوه نه شي په خپل مسلک کې بریالی کېدای نه شي.

له همدې امله د شرعیاتو او حقوقو په پوهنځیو کې د اصول فقهي مضمون لوستل کېږي. که قاضي، وکیل او یا د قانون استاد اصول فقه ولولي، په خپله دنده کې به برلاسی وي.

فعالیت

آیا داسې پېښه مو یادیري چې کومه منازعه، جنجال د دوو معامله دارانو تر مینځ د عقد د الفاظو له تفسیر څخه راتوکېدلی وي؟

که نه دريادیري، نو کوبښن وکړئ چې په خپل خیال کې داسې یو جنجال راجور کړئ، بیا یې په خپله کتابچه کې ولیکئ او نورو ته یې واوروئ. له لاندې مثال څخه څه واخلئ. مثال: اشرف کریم ته وویل: زه دا موټر په سل زره افغانۍ درباندي پلورم، کریم وویل: زه یې قبلووم، کله چې کریم د هغه د تسلیمولو غوښتنه وکړه، اشرف وویل: زما مقصد په راتلونکي وخت کې وعده کول وو، ځکه مې د مضارع لفظ کارولی. زه عقد پوره نه گڼم، په راتلونکې کې مې که زړه شو موټر به درباندي وپلورم او که نه، نه یې درباندي پلورم.

د اصول فقه د علم د پراختیا مرحلې

د فقهې د اصولو علم د خپلې پراختیا په جریان کې له مختلفو مرحلو څخه تیر شوی، چې په لاندې توگه بیانیري:

اصول فقه د اسلام په لومړي دور کې

کله چې مور د رسول الله ﷺ ژوند مطالعه کوو، داسې څه پکې پیدا کېږي چې هغه ﷺ د صحابه کرامو رضوان الله عليهم اجمعین اجتهاد تایید کړی. په یو حدیث شریف کې راځي چې کله رسول الله ﷺ معاذ بن جبل یمن ته استاوه، ورته یې وفرمایل: کله چې له کومې قضایې پېښې سره مخامخ شئ څه به کوی؟ معاذ ﷺ ورته وویل: زما پرېکړه به په قرآن کریم وي، پیغمبر ﷺ ورته وفرمایل: که پر قرآن کریم کې ونه موندل شي. ویې ویل: د رسول الله ﷺ په سنتو به فیصله کووم، بیا یې ورته وفرمایل: که په سنتو کې دې ونه موندله، ځواب یې ورکړ: بیا به اجتهاد کووم او کمی به پکې نه کووم، معاذ رضی الله تعالی عنه ویلي: رسول الله ﷺ زما سینه وټپوله او بیا یې وفرمایل:

«ټوله ستاینه هغه الله لره ده، چې د رسول الله استازی یې پر هغه څه بریالی کړ چې رسول الله یې خوبښوي»^(۱)

۱ دا حدیث د خلکو په ژبو مشهور دی، امام ابن القیم په خپل کتاب (اعلام الموقعین) تحقیق پکې کړی او د شهرت له کبله او همدار راز د خلکو د منلو له امله یې اعتباري گڼلی او ویلی یې دي: په ځینو طرقو کې یې سند متصل دی. (اعلام الموقعین ج ۱ ص ۲۰۲).

د مسلمانانو دویم خلیفه عمر رضی اللہ عنہ ابو موسیٰ الاشعري ته یو لیک استولی چې په هغې کې د خلکو ترمنځ د پرېکړې بنیادونه ذکر شوي، چې د تل لپاره د قضاء د اصولو لپاره اساسي مرجع ده. په دې کې لیکي: په هغو مسایلو کې چې ورکې زړه نازړه شې او په قرآن او سنتو کې نه وي، ځان بڼه ورباندې پوهوه هغو ته ورته مثالونه پېژنه، بیا چارې یو پر بل قیاس کوه، چې الله ته خوښه او حق ته نژدې درته ښکاره شي هغه پلې کوه. دا دواړه اثره په ښکاره د اجتهاد قواعد بیانوي او تائید یې کوي، حال دا چې اجتهاد د اصول فقه مغز دی او دا علم په اجتهاد راڅرخېږي.

د فقهې د اصولو علم د تابعینو په زمانه کې

دې دور کې د پېښو او واقعاتو د ډېروالي له امله اجتهاد هم ډېر شو، داسې خلک پیدا شول چې یوازې په علم او فتوا بوخت وو. لکه سعید ابن المسیب، ابراهیم النخعی، عطاء بن ابي رباح او داسې نور رحمهم الله تعالی، دوی ټولو په یوه مسأله کې د ښکاره نص د نه موجودیت په صورت کې ځانگړې لارې چارې درلودلې، له قیاس، مصالحو او داسې نورو وسایلو څخه یې کار اخیست.

د فقهې د اصولو علم د مجتهدینو امامانو په زمانه کې

د دویمې پېړۍ له پیل څخه وروسته د اجتهاد میتودونه، په ښکاره بڼه یو تر بله گوښي شول، د هر امام د استنباط قواعد د هغه په ذهن کې واضح وو چې د هغو په رڼا کې به یې اجتهاد کاوو، لکه امام ابوحنیفه رحمه الله (۸۰ هـ - ۱۵۰ هـ) چې په اجتهاد کې به یې لومړی په قرآن، بیا په سنتو تکیه کوله. که حکم به یې په هغو کې ونه موند، د صحابه وو فتاواوو ته به یې رجوع کوله، د هغوی تر مینځ اتفاقی مسایلو څخه نه تېرېده او که د دوی تر مینځ به اختلاف وو، نو په هغو کې به یې یو نظر غوره کاوو. د دوی له ویناوو پرته یې د تابعینو په نظریو ځان پابند نه گناه. ځکه هغه یې هم د ځان په څیر بلل. که د کوم یوو نظر به یې خوښ شو، نو هغه به یې اخیسته او که نه، د قرآن او سنتو په رڼا کې به یې په خپل نظر عمل کاوه.

همدا راز امام مالک رحمه الله تعالی (۹۳ - ۱۷۹ هـ) د شرعي احکامو په استنباط کې خپل اصول او ضوابط درلودل، چې له قرآن او احادیثو څخه یې وروسته د مدینې منورې خلکو عمل ته اعتبار ورکاوو. د مدینې د خلکو عمل د ده په نظر حجت وو او له هغې

څخه مخالفت ته ېې جواز نه ورکاوو. همدا راز مرسله مصالح هم د نورو علماوو په نسبت د امام مالک رحمه الله تعالى په نزد زيات معتبر گڼل شوي. په دې توگه په دې پېړۍ کې ډير فقهاء کرام موجود وو چې په اجتهاد کې ېې ځانگړې تگلارې او اصول درلودل او په هغو روان وو، خو د دوی د تگلارو معيارونه په ځانگړي کتاب کې نه وو راټول شوي.

دا لړۍ همداشان روانه وه چې بيا امام شافعي رحمه الله تعالى (۱۵۰ _ ۲۰۴هـ) راغی. ده د فقهي په اصولو کې لومړی کتاب د (الرسالة) په نوم وليکه. په دې کتاب کې د دې علم اړونده دقيقې قضيې په بڼه توگه بيان شوي چې د اصولو د علم تر ټولو پخوانی کتاب شمېرل کېږي او پر نورو اصولي موضوعاتو سربېره اوامر، نواهي، بيان، خبر، نسخه او د قياس د منصوبي علت حکم پکې خپرل شوی.^(۱)

فعاليت:

يو زده کوونکی دې د امام ابوحنيفه، بل دې د امام مالک او دريم دې د امام شافعي رحمه الله تعالى په هکله لنډ معلومات ورکړي.

- ۱- صحابه په قرآن او سنتو څنگه پوهېدل؟ آیا د فقهي د اصولو د علم په واسطه ېې احکام ورڅخه راويستل او که په خپل ذوق او سليقه؟
- ۲- د اسلامي قلمرو له پراخېدو وروسته د احکامو په استنباط کې څه بدلون راغی؟
- ۳- اجماع څه مهال رامنځته ته شوه؟ او قياس څنگه پراخه شو؟
- ۴- د اصولو علم څنگه راپيدا شو؟
- ۵- د اصولو علم ته په کومو برخو کې اړتيا ده او څه گټه لري؟
- ۶- داسې يو حديث وواياست چې د اجتهاد په اصولو او روا والي دلالت کوي.
- ۷- د عمر رضي الله عنه د هغه ليک لنډيز وليکئ چې ابو موسیٰ الاشعري ته ېې استولی وو.
- ۸- د مجتهدينو امامانو د اجتهاد د اصولو په هکله خپل لنډ معلومات وليکئ.
- ۹- د فقهي د اصولو لومړنی کتاب څه نومېږي، چا ليکلی او څه شی پکې خپرل شوي؟

(۱) مقدمة ابن خلدون ص ۴۵۵.

اوویشتم لوست

د فقهې د اصولو مدارس

د فقهې د اصولو له مدارسو څخه هغه میتودونه او تگلارې مراد دي چې زموږ د اصولو علماوو کارولي او زموږ د اصولو کتابونه ورباندې مشتمل دي. دا تگلارې درېو ډولو ته وېشلای شو:

۱- د فقه او مدرسې.

۲- د اصولیانو مدرسې.

۳- د پورتنیو دواړو تگلارو یوځای کوونکې مدرسې.

لومړۍ: د فقه او مدرسې

ددې مدرسې پیروانو د فقهې فرعي مسایل راټول کړل، یو بل ته ورته مسألو ته یې ګډ اصول جوړ کړل. داسې یې وپتېله چې دا اصول د مجتهدینو امامانو په ذهن کې وو او د هغو پر بنسټ یې دا فرعي احکام استنباط کړي. نو په دې مدرسې کې فقهې فروع له اصولو څخه مخکې منځ ته راغلي. بیا د فروعو د استقراء په نتیجه کې د هغو لپاره اصول استنباط شوي.

دې تگلارې ته حنفي فقه او دېر خدمتونه کړي، چې اوس یې د حنفي تگلارې په نوم شهرت موندلی.

ددې تگلارې تعقیبونکي ځینې مشهور کتابونه دادي:

۱- أصول الجصاص، د امام ابوبکر احمد بن علي رازي جصاص (متوفی: ۳۷۰ هـ) لیکنه.

۲- کنز الوصول الی معرفة الأصول، د امام فخرالاسلام علي بن محمد بزدوي (متوفی: ۴۸۲ هـ) لیکنه.

۳- أصول السرخسي، د امام ابوبکر محمد بن احمد بن سهل سرخسي (متوفی: ۴۸۳ هـ) لیکنه.

دویم: د اصولیانو مدرسې

دې مدرسې - چې د متکلمینو مدرسې هم ورته وایي - د فقهې له فروعو پرتو یوازې د اصولی قاعدو پیاوړتیا ته پام اړولی. که څه هم ددې مدرسې زیاتره پیروان د شافعي مذهب علما دي، خو په دې مدرسې کې د مذهبي تړاو اغېز ډېر کم لیدل کیږي. څرنګه چې د فقهې فرعي مسایل د اصولی قاعدو پر بنسټ راویستل کیږي، نو غوره داده چې دا قاعدې خپلواکه او مستقلې وي.

ددې مدرسې ځينې مشهور کتابونه په لاندې ډول دي:

- ۱- اللمع، د امام ابواسحاق شيرازي (متوفی: ۴۷۶هـ) لیکنه.
- ۲- المستصفی، د امام حجة الاسلام ابو حامد محمد غزالي (متوفی: ۵۰۵هـ) لیکنه.
- ۳- الإحكام في أصول الأحكام، د امام سيف الدين آمدي (متوفی: ۶۳۱هـ) لیکنه.
- ۴- المحصول، د امام فخرالدين رازي (متوفی: ۶۰۶هـ) لیکنه.

درېم: د فقهاوو او اصوليانو د تگلارو يوځای کوونکې مدرسه

پدې کې شک نشته چې لومړنۍ دواړه مدرسې يو لړ بڼېگنې او مثبت ټکي لري. هره يوه يې داسې ځانگړتياوې لري چې په بله کې نه لېدل کيږي. پر همدې بنسټ ځينو علماوو د اصولو داسې کتابونه وليکل چې د دواړو مدرسو نظريات يې پکې راټول او يوه تگلاره يې ترې جوړه کړه.

ددې مدرسې مهم کتابونه دادي:

- ۱- بديع النظام الجامع بين کتابي البزدوي والإحكام، د امام مظفرالدين احمد بن علي ساعاتي حنفي (متوفی: ۶۴۹هـ) لیکنه.
- ۲- التنقيح و شرحه التوضيح، د صدرالشریعة عبدالله بن مسعود حنفي (متوفی: ۷۴۷هـ) لیکنه.
- ۳- شرح التوضيح، د شيخ سعد الدين عمر تفتازاني شافعي (متوفی: ۷۹۲هـ) لیکنه.
- ۴- التحرير، د ابن الهمام حنفي (متوفی: ۸۶۱هـ) لیکنه او التقرير شرح التحرير، د ليکوال د شاگرد، محمد بن امير الحاج (متوفی: ۸۷۹هـ) لیکنه.
- ۵- مسلم الثبوت، د محب الله بن عبدالشکور بهاري (متوفی: ۱۱۱۹هـ) لیکنه.

- ۱- د فقهي د اصولو مدارس څو دي؟ نومونه يې واخلي.
- ۲- د هرې مدرسې ځانگړتياوې بيان کړئ.
- ۳- د اصولي مسايلو په څېړنه کې د فقهاوو او متکلمينو ميتودونه پرتله کړئ او هم د متکلمينو ځانگړتياوې بيان کړئ. همدا راز د دواړو ډلو د ځينو کتابونو نومونه هم واخلي.
- ۴- ولې ځينو اصوليانو د فقهاو او متکلمين د تگلارو د يو کولو په اړه کتابونه وليکل؟ په دې اړه د درې کتابونو نومونه واخلي.

کورنۍ دنده:

په لوست کې د يادو شويو کتابونو پرته د اصولو د علم د نورو شپږو کتابونو نومونه وليکئ.

اته ویشتم لوست

د اسلامي شریعت مصادر (ماخذ)

د اسلامي شریعت څلور مصادر دي چې قرآن کریم او سنت نبوي يې اصلي او لومړني مصادر دي او اجماع او قياس په دویم مرحله کې ځای لري. په دې لوست کې به د قرآن کریم په اړه معلومات درکړو.

قرآن کریم

الله جل جلاله پر خپل پیغمبر قرآن کریم رانازل کړی او په قرآن کې یې د ژوندانه لارې چارې ټاکلي. الله ﷻ په خپل کتاب کې د انسانانو لپاره عقیده، عبادت، د ژوندانه نظام او نور ټول هغه شیان روښانه کړي چې انسانان ورته د دنیا او آخرت په هکله اړتیا لري. که چېرې انسانان ایمان راوړي، د قرآن کریم پر لارښوونو ځان پوه کړي او ورباندې عمل وکړي نو له شکه پرته به د انسانیت لوړو درجو ته ورسیري.

قرآن کریم د شریعت لومړی مصدر دی

الله جل جلاله فرمایي: ﴿وَأَنِ احْكُم بَيْنَهُم بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَاحْذَرْهُمْ أَنْ يَفْتِنُوكَ عَنْ بَعْضِ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْكَ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمْ أَنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُصِيبَهُمْ بِبَعْضِ ذُنُوبِهِمْ وَإِنَّ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ لَفَاسِقُونَ﴾ [المائدة: ۴۹-۵۰] ژباړه: نو ای محمده ﷺ، ته د الله له نازل کړي قانون سره سم ددې خلکو د چارو فیصله وکړه او د هغو د خواهشاتو پیروي مه کوه. پام کوه چې دا خلک تا په فتنه کې وانه چوي. دیوې ذرې په اندازه هم له هغه هدایت نه وانه وړي چې الله تاته درلیرلی دی. که دوی ورڅخه مخ واړوي نو وپوهیږه چې الله ﷻ ددوی د ځینو گناهونو په مجازات کې په غم کې ددوی د لتارولو اراده کړې ده او دا حقیقت دی چې دا خلک زیاتره فاسقان دي. (که دوی د خدای له قانون څخه مخ اړوي) نو آیا بیا د جاهلیت فیصله غواړي؟ په داسې حال کې کوم خلک چې پر الله ﷻ باور لري د هغو په نزد له الله نه بل غوره فیصله کوونکی هیڅ نشته.

قرآن کریم د شریعت د دلایلو بنسټ دی. د شریعت نور دلایل لکه سنت، اجماع او قیاس له قرآن څخه اخیستل شوي او د حجیت ثبوت یې پر قرآن کریم ولاړ دی.

قرآن کریم د فقهي احکامو لومړی مصدر دی.

قرآن کریم د بشریت لارښود دی، د انسانیت د اصلاح لپاره زرینې لارښوونې لري ترڅو انسانان له هلاکت څخه وژغوري، دغه لارښوونې هر اړخیز دي. د عقیدې اصلاح، د

اخلاقو اصلاح او همدا راز د عبرت په موخه د پخوانيو امتونو کيسې په قرآن کریم کې راغلي دي. خو د فقهي احکامو آيتونه يې پنځه سوو ته رسيري چې له هغو څخه فقهي احکام استنباط کيري.

د قرآن کریم تعريف

که څه هم قرآن کریم د زيات شهرت له امله تعريف ته اړتيا نه لري، خو بيا هم اصوليانو د قرآن تعريف ته پام اړولی او په دې هکله يې داسې ويلي: «هو القرآن المنزل على رسول الله ﷺ المكتوب في المصاحف المنقول عن النبي ﷺ نقلاً متواتراً بلا شبهة» قرآن کریم پر رسول الله ﷺ هغه نازل شوی کتاب دی چې په سپارو کې ليکل شوی او له کومې شهبې پرته په متواتر ډول له رسول الله ﷺ څخه نقل شوی.

د قرآن کریم په اړه بايد په لاندې ټکو وپوهيرو

لومړی: قرآن کریم يوازې همغه کتاب ته ويل کيري چې پر محمد ﷺ نازل شوی. په دې بنسټ نورو اسماني کتابونو، لکه تورات او انجيل ته چې پر محمد ﷺ نه دي نازل شوي، قرآن کریم نشو ويلای.

دويم: د لفظ او معنا دواړو مجموعې ته قرآن ويل کيري. په تعريف کې د المکتوب ټکی د (ثابت) په معنا دی. دا ځکه چې په پاڼو کې مور ته يوازې ټکي بنکاري. نه لفظ او نو نه معنا وینو، بلکې لفظ او معنا پدې ټکو کې پراته او نغښتي دي. نو ويلای شو چې د قرآن کریم لفظ په حقيقي ډول ثابت دی او معنا يې په تقديري توگه په ټکو کې پرته ده. درېم: قرآن کریم مور ته په متواتر ډول رارسېدلی، يعنې داسې يوه ټولي تر مور ه رارسولی چې په درواغو باندې د هغوی توافق او يووالی ناشونی دی. دا ځکه چې د شمېر پر ډېروالي سربېره هغوی له يوې سيمې او يو قوم څخه هم نه دي. دا تواتر د قرآن کریم د نقلولو په ټولو پړاوونو کې موجود دی. لومړی، وروستی او منځنی پړاو د تواتر له نظره هيڅ توپير سره نه لري او ټول سره يو برابر دي.

پدې بنسټ هغه قراءتونه چې په متواتر ډول ندي رانقل شوي، له قرآن کریم څخه نه شمېرل کيري، لکه د عبدالله بن مسعود څخه په روايت شوي قراءت کې چې د ﴿فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ﴾ [البقرة: ۱۹۶، المائدة: ۸۹] په پای کې د (متتابعات) ټکی ورزيات شوی. علما وايي چې پدې قراءت کې د (متتابعات) ټکی د عبدالله بن مسعود له پلوه د (ثلاثة أيام) تفسير دی او د قرآن له الفاظو څخه نه شمېرل کيري.

خلورم: قرآن کریم د الله تعالی له ژمنې سره سم له زیاتونې او کمونې څخه محفوظ دی. الله ﷻ فرمایي: **﴿إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ﴾** [الحجر: ۹] ژباړه: موږ پر تا قرآن نازل کړی او موږ پخپله د هغې ساتونکي یو.

په قرآن کریم کې د خلکو له خوا، نه کومه زیاتونه او کمونه رامنځته شوې او نه څوک ددې توان لري چې په قرآن کریم کې زیاتوالی او نقصان راولي. دا ځکه چې الله ﷻ پخپله د قرآن کریم د ساتنې او حفاظت ژمنه کړې.

پنځم: قرآن کریم معجز کتاب دی او هېڅ بشر نشي کولای چې د قرآن په څېر کتاب وليکي. الله ﷻ فرمایي: **﴿قُلْ لَئِنِ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَىٰ أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا﴾** [الإسراء: ۸۸].

ژباړه: ووايه (ای محمده) که انسانان او پېريان ټول لاسونه يو کړي او ددغه قرآن غونډې دکوم شي د راوړلو هڅه وکړي، نو رابه يې نشي وړلاى، که ټول يو له بل سره مرسته وکړى هم.

فعالیت

په قرآن کریم کې د بقره سورت درويشتم او د هود سورت ديارلسم آيت ولولئ او د قرآن کریم د هغې تحدي او ننگونې په اړه معلومات ورکړئ چې قرآن کریم عربو ته د قرآن کریم په څېر کتاب جوړولو په اړه اعلان کړې وه.

د قرآن د اعجاز اړخونه

د قرآن کریم لومړی اعجاز دا وو چې په خپل بلاغت سره يې ټول عرب حيران کړل، ځکه هغوی پخوا هيڅکله دومره له بلاغت ډک کلام نه وو اورېدلی.

سره له دې چې قرآن په يوه نالوستي شخص نازل شوی، خو د ژوند لپاره يې داسې نظام وړاندې کړ چې تل پر بل هر نظام لوړ او پورته دی. دا نظام په هغو اعتقادي اصولو، عملي احکامو او لوړو اخلاقي ارزښتونو مشتمل دی چې بشر ورته ټينگه اړتيا لري او په ټولنه کې امن، پراخي، نېکمرغي او ډاډ رامنځته کولی شي. که چيرې قرآن د الله ﷻ کلام نه وای او پيغمبر ﷺ له ځانه جوړ کړی وای، نو هرو مرو به پکې ټکر او اختلاف موجود وو.

دا هم د قرآن کریم اعجاز دی چې عرب يې د پخوانيو امتونو له هغو پېښو خبر کړل چې دوی يې په اړه هيڅ معلومات نه درلودل. الله ﷻ په دې اړه فرمایي: **﴿تِلْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ﴾**

نُوحِيهَا إِلَيْكَ مَا كُنْتَ تَعْلَمُهَا أَنْتَ وَلَا قَوْمُكَ مِنْ قَبْلِ هَذَا فَاصْبِرْ إِنَّ الْعَاقِبَةَ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٤٩﴾ [هود: ٤٩].
 ژباړه: (ای محمد ﷺ!) دا غیبی خبرونه دي چې مور یې تاته وحی کوو. له دې نه مخکې نه ته ورباندې پوهېدلې، نه ستا قوم، نو صبر وکړه، راتلونکې د پرهېزگارانو (په ګټه) دی. د قرآن کریم بل اعجاز دا دی چې په راتلونکې کې د پېښېدونکو واقعاتو په اړه یې خلکو ته خبر ورکړ. دا پېښې وروسته د قرآن له وینا سره سمې رامنځته شوې. د الله ﷻ دا وینا له همدې جملې څخه ده چې فرمایي: ﴿لَمْ غَلِبَتِ الرُّومُ ﴿١﴾ فِي أَدْنَى الْأَرْضِ وَهُمْ مِنْ بَعْدِ غَلِبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ ﴿٢﴾ فِي بَضْعِ سِنِينَ لِلَّهِ الْأَمْرُ مِنْ قَبْلُ وَمِنْ بَعْدُ وَيَوْمَئِذٍ يَفِرْحُ الْمُؤْمِنُونَ ﴿٣﴾﴾ [الروم: ١-٤].

ژباړه: ا- ل- م. رومیان مغلوب شوي دي. په نږدې هیواد کې او له خپل دغه مغلوبوالي نه وروسته به هغوی برلاسي شی. په څو کلونو کې دننه، یوازې د الله واک دی مخکې هم او په وروسته کې هم او دا به هغه ورځ وي چې خوشحاله به شي مسلمانان. همدا راز قرآن کریم ځینو داسې علمي حقایقو ته اشاره کړې چې ساینس اوس ثابت کړل، الله ﷻ فرمایي: ﴿أولم ير الذين كفروا أن السماوات والأرض كانتا رتقا ففتقناهما وجعلنا من الماء كل شيء حي أفلا يؤمنون﴾ [الأنبياء: ٣٠].

ژباړه: آیا هغه کسان چې کافران دي، غور نه کوي چې دغه ټول اسمانونه او ځمکه یو له بل سره نښتي وو، بیا مور دوی دواړه بیل کړل او له اوبو نه مو هر ژوندی شی پیدا کړ. آیا هغوی (زمور دغه خلاقیت) نه مني؟

فعالیت

لاندې آیتونه په قرآن کریم کې پیدا او پر معنا یې ځانونه پوه کړئ:
 - ﴿وَالسَّمَاءَ بَنَيْنَاهَا بِأَيْدٍ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ ﴿١﴾ وَالْأَرْضَ فَرَشْنَاهَا فَنِعْمَ الْمَاهِدُونَ ﴿٢﴾ وَمِنْ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٣﴾﴾ [الذاريات: ٤٧-٤٩]
 - ﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ طِينٍ ﴿١﴾ ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ مَكِينٍ ﴿٢﴾ ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ أَنشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ ﴿١٢﴾﴾ [المؤمنون: ١٢-١٤]

په پورتنیو آیتونو کې د اعجاز په اړه وغږیږئ.

د قرآن کریم ثبوت قطعي دی

الله ﷻ فرمایي: ﴿إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ﴾ [الحجر: ۹] ژباړه: موږ پر تا قرآن نازل کړی او موږ پخپله د هغې ساتونکي یو. په دې کې هېڅ شک نشته چې الله پاک د قرآن د ساتنې ژمنه پوره کړې. قرآن کریم له یو نسل څخه بل نسل ته په تواتر سره تر موره رارسېدلی. رسول الله ﷺ قرآن کریم په یادو زده کړ او له وفاته وړاندې یې جبریل علیه السلام ته واورولو. اصحابو له رسول الله ﷺ څخه قرآن زده کړ او تابعینو بیا له اصحابو د قرآن زده کړه کوله. د قرآن کریم د زده کړې دا لړۍ تر نن ورځې روانه ده^(۱).

محمد بن نظام الدین انصاري وايي: اهل سنت والجماعت په دې اتفاق کړی چې په سورتونو کې په ترتیب سره د آیتونو کېښودل د پیغمبر ﷺ په امر تر سره شوي او په دې خبره هم اجماع شوې چې قرآن کریم له شکه پرته په متواتر ډول له رسول الله ﷺ څخه رانقل شوی^(۲). په متواتر ډول د قرآن کریم رانقلېدلو معنا دا ده چې قرآن قطعي السند دی. په متواتر او قطعي اسنادو کې د شک ځای نشته. د قرآن کریم معتبر قراءتونه ټول متواتر دی. د غیرمتواترو یا شاذو قراءتونو موجودیت کومه ستونزه نه ده. پر دې سربېره د متواترو قراءتونو سره د شاذو قراءتونو اختلاف د قراءت په متن کې نه، بلکې د قراءت په شکل کې دی. الله پاک د قرآن کریم ثبوت له شک څخه خوندي کړی. قرآن د فقهي بنسټ او هغه تله ده چې د فقهي احکام پرې تلل کيږي. نو کله چې د یوه حکم دلیل د قرآن آیت وي، د دلیل د ثبوت او سند په اړه څېړنې ته اړتیا نشته، ځکه چې قرآن قطعي الثبوت دی. په دې توګه که د قرآن کریم په دلیلونو کې څېړنه کيږي نو هغه به د دلالت له پلوه وي نه د ثبوت او سند له پلوه.

- ۱- قرآن تعریف کړئ او هم روښانه کړئ چې آیا قرآن د الفاظو نوم دی، که د معنا، او که د دواړو؟
- ۲- متواتر روایت څه ته وایي او په آحادو روایتونو نقل شوي قراءتونه قرآن بلل کيږي که نه؟
- ۳- د قرآن د اعجاز په اړخونو رڼا واچوئ.

(۱) په دې هکله وګوره: د غزالي کتاب: المستصفی ۱۰۱۱ او د علامة عبد العلي محمد بن نظام الدین الأنصاري کتاب: فواتح الرحموت شرح مسلم الثبوت في أصول الفقه ۱۳۰۲ دار الفکر، بیروت - لبنان.
(۲) فواتح الرحموت ۱۳-۲/۱۲.

نهه ویشتم لوست

د قرآن کریم حکمونه

په قرآن کریم کې بېلابېل حکمونه موجود دي چې کولای شو په درېو ډولو یې ووېشو. لومړی: هغه احکام دي چې له عقېدې سره تړاو لري، لکه پر الله ﷻ ایمان، پر ملایکو ایمان، پر کتابونو، رسولانو او د آخرت پر ورځ ایمان چې د توحید په کتابونو کې ورباندې خبرې کیږي.

دویم: هغه احکام چې د نفسونو په پاکولو پورې اړه لري، د دوی خویونه دکمال لور ته بیايي، دا ډول د اخلاقي احکامو په نوم یادېږي او د څیړنې ځای یې د اخلاقو علم دی. دریم: هغه حکمونه چې د مکلفو انسانانو په عملونو او ویناوو پورې اړه لري او د فقهي په نامه یادېږي. دا حکمونه ډېر ډولونه لري چې په لاندې توگه دي:

أ- عبادتونه: لکه لمونځ، روژه او نور چې د ادا کولو موخه یې له الله ﷻ سره اړیکې ټینګول دي.

ب- د کورنۍ احکام: لکه نکاح، طلاق، نسب، میراث، نفقه او داسې نور.

ج- د معاملاتو احکام: لکه د اخیستلو او خرڅولو بېلابېل ډولونه او د هغې اړونده مسایل.

د- د جنایتونو او سزاگانو احکام: لکه د حدودو، قصاص او تعزیرونو جرمونه او د هغوی سزاګانې. دې ډول احکامو ته په شریعت کې د جنایاتو فقه وایي چې موخه یې د دین، ځان، ناموس، عقل او شتمنیو ساتنه ده.

ه- د قضا، گواهي او سوگند احکام: ددې فقهي موخه د خلکو تر منځ په عدالت پرېکړه کول دي.

و- د دولت اړونده احکام: د فقهي په دې څانګه کې د حکومت او اتباعو په حقونو او مسؤلیتونو خبرې کیږي او د اساسي قانون موضوعات پکې بیانېږي.

ز- له نورو دولتونو سره د اسلامي دولت اړیکې: د فقهي دا حکمونه د سولې او جګړې پر مهال له نورو دولتونو سره د اسلامي حکومت اړیکې بیانوي. همدا راز د اسلامي دولت دننه له پردیو سره، چې د مستأمنینو په نامه یادېږي، اړیکې روښانوي.

ح- اقتصادي حکمونه: دا حکمونه د دولت د مالي سرچینو، لګښتونو او د بېلابېلو مالونو کې د بې وزلو د حقونو اړونده چارې تنظیموي.

په قرآن کریم کې د احکامو بیان

الله ﷻ فرمایي: **﴿وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تَبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَىٰ لِلْمُسْلِمِينَ﴾** [النحل: ۸۹] ژباړه: مور دغه کتاب پر تا نازل کړی دی چې په ښکاره د هر شي څرگندوونکی دی او د هغو خلکو لپاره هدايت، رحمت او زېری دی چې امر منلو ته يې غاړه ايښې.

همدا راز په بل ځای کې فرمایي: **﴿مَا فَرَطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ﴾** [الأنعام: ۳۸]. ژباړه: مور په دې کتاب کې څه نیمگړتیا نه ده پرېښې.

په قرآن کې د احکامو د بیان طریقي

په قرآن کریم کې د ټولو احکامو بیان شوی دی خو دا احکام په درې طریقو بیان شوي: لومړی: د شریعت د عمومي قاعدو او بنسټونو بیانول.

دویم: په مجمله توگه د احکامو بیانول.

درېم: په تفصیلي توگه د احکامو بیانول.

لومړی ډول: د شریعت د هغو عمومي قاعدو او اصولو یادونه چې د احکامو د راویستلو او تشریح بنسټ بلل کېږي. د دې اصولو یو څو بېلگې په لاندې ډول دي:

د شورا قاعده: الله ﷻ فرمایي: **﴿وَأْمُرُهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ﴾** [الشوری: ۳۸]، په بل ځای کې

فرمایي: **﴿وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ﴾** (آل عمران: ۱۵۹)

د عدالت لزوم: الله ﷻ فرمایي: **﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ﴾** [النحل: ۹۰]، الله تعالیٰ په عدل امر کوي.

په همدې توگه په بل ځای کې فرمایي: **﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذَا**

حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ﴾ [النساء: ۵۸]، الله تعالیٰ تاسو ته د امانتونو (په هکله)،

خاوندانو ته د سپارلو امر کوي، او د دې چې کله د خلکو تر مینځ پریکړه کوي نو په

عدل به یې کوي.

د بل چا په گناه خوګ نه نیول کیږي: په دې اړه الله ﷻ فرمایي: **﴿وَلَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ إِلَّا عَلَيْهَا وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى﴾** [الأنعام: ۱۶۴]، د هیڅ نفس کسب (لاس ته راوړنې) له ده پرته په بل چا نه حسابیږي، او هیڅ پیتی پورته کوونکی د بل چا پیتی نه پورته کوي. سزا به د گناه په کچه وي: د الله پاک وینا ده: **﴿وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا﴾** [الشوری: ۴۰]، د بدی جزا د هغه په ډول بدی ده.

د خلکو د مالونو حرمت او د اخیستلو خرڅولو رواوالی: **﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُم بَيْنَكُم بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ﴾** [النساء: ۲۹]، ای مؤمنانو په خپل منځ کې یو د بل مالونه په باطله سره مه خورئ، مګر که ستاسو په رضا تجارت وي. د سود او قمار حراموالی او د هر هغه خبناک او خوراک حراموالی چې د انسان بدن ته زیان رسوي. په دې اړه د الله پاک وینا ده چې: **﴿وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا﴾** [البقرة: ۲۷۵]، او الله تعالی بیعه روا او سود بې حرام کړی.

همدا راز فرمایي: **﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾** [المائدة: ۹۰]، ای مؤمنانو شراب، قمار، بتان او غشي اچول پلټي ده له شیطاني چارو څخه دي، نو ځان ورڅخه وساتئ، څو بريالي شی. د ښیګړې په کارونو کې له یو بل سره مرسته: د ټولو هغو کارونو ترسره کول چې د امت ښیګړه پکې وي. همدا راز د بدیو او ظلم په کارونو کې له مرستې کولو څخه ځان ژغورل. الله پاک فرمایي: **﴿وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ﴾** [المائدة: ۲]، او یو له بل سره په نېکۍ او پرهیز ګارۍ کې مرسته وکړئ او په گناه او تېري کې یو له بل سره مرسته مه کوئ.

د ژمنو پوره کول: په دې اړه الله تعالی فرمایي: **﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ﴾** [المائدة: ۱]، ای مؤمنانو په تړونونو وفا وکړئ.

د ټګۍ او خیانت حراموالی: الله پاک فرمایي: **﴿وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُم بَيْنَكُم بِالْبَاطِلِ وَتُدْلُوا بِهَا إِلَى الْحُكَّامِ لِتَأْكُلُوا فَرِيقًا مِنْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْإِثْمِ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾** [البقرة: ۱۸۸]، په خپلو منځونو کې یو د بل مال په باطله سره خورئ، او حاکمانو ته بې د دې لپاره مه ور وړاندې کوئ چې د خلکو یوه برخه مال په گناه وخورئ، سره له دې چې پوهیږئ.

له گناه پرته آساني غوره كول: په دې هكله په قرآن كريم كې داسې راغلي: ﴿يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ﴾ [البقرة: ۱۸۵]، الله تعالى په تاسو د اساني اراده لري، او په تاسو د سختي اراده نه لري.

بل ځاى فرمايي: ﴿يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ وَخُلِقَ الْإِنْسَانُ ضَعِيفًا﴾ [النساء: ۲۸]، الله تعالى اراده لري چې په تاسو اساني راوولي او انسان ضعيف پيدا شوى. همدا راز فرمايي: ﴿وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ﴾ [الحج: ۷۸]، او په دين كې بې په تاسو سختي نه ده لازمه كړې.

د اړتيا پر مهال د حرامو رواوالي: په دې هكله د الله پاك وينا ده چې: ﴿فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ [البقرة: ۱۷۳]، څوك چې (د حرامو خوړلو ته) اړ شي او سركشي او تېرى كوونكى نه وي نو هيڅ گناه ورباندې نشته (چې د ضرورت په اندازه ورڅخه گټه واخلي) بې شكه الله بسونكى او مهربان دى. د عمومي اصولو او قاعدو په توگه د ځينو احكامو بيانول د شريعت د پراخوالي لامل شوي او اسلامي شريعت ته دا وړتيا ورپه برخه كوي چې د نويو پېښېدونكو مسايلو لپاره د حل مناسبي لارې په گوته كړي.

فعاليت

د الله پاك ددې وينا له مخې: ﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ﴾ [النحل: ۹۰] قرآن كريم د عدالت بنسټ دى. كورنۍ، ښارونه، ښارونه او ټولگيوالو سره په تعامل او د ژوند په ټولو چارو كې د عدالت د تطبيق په اړه وغږيږئ. هر زده كوونكى دې د عدالت د تطبيقولو په اړه يو ژوندى مثال پخپله كتابچه كې وليكي او ملگرو ته دې يې وړاندې كړي.

دويم ډول: په مجمله توگه د احكامو بيانول. قرآن ځينې احكام مجمل بيان كړي، په داسې توگه چې بيان ته اړتيا لري، لكه د لمانځه، زكات، حج او سود احكام.

دا احكام په مجمل او لنډ ډول په قرآن كريم كې راغلي خو پيغمبر ﷺ د خپلو ويناوو او عملونو په وسيله هغه روښانه كړي. ددوی ارکان، شرطونه او اړونده ټول آداب او مسایل يې بيان كړي.

درېم ډول: په تفصيلي توگه د احكامو بيانول. تفصيلي احكام په قرآن كريم كې لږ دي، چې بېلگې يې د ميراث اندازې، د طلاق او لعان څرنگوالی، د محرمو ښځو بيان او داسې نور دي.

- ۱- د قرآن كريم احكام په درې ډوله دي. هر ډول يې له مثال سره بيان كړئ.
- ۲- په قرآن كريم كې د پنځو عملي حكمونو په اړه هراړخيزه رڼا واچوئ.
- ۳- احكامو لړه د قرآن بيان په درې ډوله دی، شرحه يې كړئ او بېلگې يې هم وليكئ.

دېرشم لوست

نبوي سنت

د اسلامي شريعت له مصادر و خخه دويم مصدر نبوي سنت دى. سنت څه ته ويل كيږي؟ په قرآن كې د سنتو د حجيت دليلونه كوم دي؟ او سنت څو ډولونه لري؟ دا ټولې هغه پوښتنې دي چې په دې لوست كې به ورته ځواب ووايو.

د سنت تعريف

سنت په لغت كې لارې او كړو وړو ته ويل كيږي.

د اصوليانو په اصطلاح كې د رسول الله ﷺ ويناوو، كړنو او تقرير ته سنت ويل كيږي. د رسول الله ﷺ د ويناوو مثالونه ډېر زيات دي. د بېلگې په ډول د رسول الله ﷺ دا وينا چې فرمايي: **صلوا كما رأيتموني أصلي**^(۱). همدا راز د پيغمبر ﷺ دا وينا: **«مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهِ فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِلِسَانِهِ فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِقَلْبِهِ وَذَلِكَ أَضْعَفُ الْإِيمَانِ»**^(۲) د سنت مثالونه دي.

د سنت په تعريف كې د كړنو خخه مقصد د رسول الله ﷺ هغه اعمال دي چې د اسلامي شريعت د تطبيقولو پر مهال يې تر سره كړي، لكه د لمانځه، حج او غزاگانو پر مهال. د تقرير معنا داده چې د رسول الله ﷺ په وړاندې يو كار تر سره شي، يا د اصحابو د كومې كړنې په اړه ورته خبر ور كړل شي او رسول الله ﷺ ورباندې سكوت (چوپتيا) غوره كړي. د داسې كارونو په وړاندې د رسول الله ﷺ چوپتيا د هغه كار د رواوالي معنا وركوي. د تقرير يوه بېلگه د تيمم د آيتونو له نازلېدو مخكې د رسول الله ﷺ په وړاندې د اوبو د نشتوالي پر مهال د اصحابو تيمم وهل دي. همدا راز د اصحابو په پرېكړو او اجتهاد باندې د رسول الله ﷺ سكوت او چوپتيا د تقرير مثال دى. په همدې توگه د رسول الله ﷺ په وړاندې د اصحابو له خوا د ځنگلي خړو او سمسارو غوښه خوړل او د پيغمبر ﷺ چوپتيا د تقرير بله بېلگه ده. تقرير يا په كارونو باندې چوپتيا ځكه د رواوالي دليل شمېرل كيږي چې رسول الله ﷺ د ناروا كارونو د كولو پر مهال چې بيان ته به اړتيا وه، چوپ نه پاتې كېده.

(۱) رواه البخاري او أبو داود او أحمد.

(۲) رواه مسلم.

فعالیت

د خپل ذهن څخه د قولې سنت درې مثالونه، د فعلې سنت دوه مثالونه او د تقریرې سنت یو مثال وړاندې کړئ.

د سنتو حجیت

فقهاوو په دې خبرې اتفاق کړی چې سنت د اسلامي شریعت یو مهم اصل دی. قرآن کریم زیاتره شرعي احکام په لنډ او مجمل ډول بیان کړي چې رسول الله ﷺ په خپلو ویناوو او افعالو سره د هغو احکامو تشریح کړې لکه د لمانځه، زکات او حج احکام.

د سنتو د حجیت په هکله قرآني دلایل په دې ډول دي.

۱- الله تعالی فرمایي: **«مَنْ يُطِيعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ وَمَنْ تَوَلَّىٰ فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا»** (النساء: ۸۰). ژباړه: چا، چې د پیغمبر اطاعت وکړ هغه په اصل کې د خدای اطاعت وکړ او چا، چې مخ واړوه، نو په هر صورت مور پر دې خلکو د څارونکي او ساتونکي په توګه نه یې لېرلی.

د رسول الله ﷺ اطاعت په حقیقت کې د الله پاک اطاعت دی، دا ځکه چې رسول الله ﷺ د الله پاک له حکمونو پرته په بل څه امر نه کوي. نو د الله ﷻ د حکمونو په څېر د رسول الله ﷺ د حکمونو منل هم واجب دي.

۲- د سنتو د حجیت بل دلیل د الله پاک دا وینا ده: **«قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَإِن تَوَلَّوْا فَإِنِ اللَّهُ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ»** [آل عمران: ۳۲]. ژباړه: (دوی ته) ووايه چې: د الله او رسول اطاعت ومنئ. که هغوی مخ واړوو نو الله پاک له کافرانو سره مینه نه کوي.

په دې آیت کې الله د خپل ځان او پیغمبر ﷺ په اطاعت کولو امر کړی او خبر یې ورکړی چې د الله ﷻ او پیغمبر ﷺ د امر څخه سرغړونه د کفر لامل کیږي.

۳- دا هم د سنتو د حجیت دلیل دی چې فرمایي: **«وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا لِمُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَىٰ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُّبِينًا»** [الأحزاب: ۳۶] ژباړه: هیڅ یو مؤمن او هیڅ یوه مؤمنه دا حق نه لري چې کله الله او د هغه رسول د کومې معاملې فیصله وکړي چې هغه ته پخپله د خپلې معاملې د فیصله کولو اختیار حاصل اوسي. او څوک چې له الله او د هغه له رسول نه سرغړوی وکړي نو هغه په څرګنده ګمراهۍ کې وغورځېده.

دا آیت څرګندوي چې الله ﷺ د خپل حکم او د پیغمبر د پرېکړې د منلو په وړاندې د مومنانو څخه واک اخیستی او مومن نشي کولای چې د رسول الله ﷺ امر رد کړي او ويې نه مني بلکې مومنان د رسول الله ﷺ د امر په منلو مکلف دي.

۴- د سنتو د حجیت بل دلیل د قرآن کریم دا آیت دی: ﴿وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا﴾ [الحشر: ۷] او څه چې رسول درته راوړه نو وېې منی او عمل پرې وکړی، او له کوم څه څخه مو چې منعه کړي، نو ورڅخه منعه شی. په قرآن کریم کې د سنتو پر حجیت دلیلونه ډېر زیات دي. قرآن د سنتو درجه بیان کړې، د رسول الله ﷺ د امر په منلو یې حکم کړی او د هغه له مخالفت څخه یې خلک ډارولي.

د سنتو په ساتنه کې د علماوو زیار

سنت د الله ﷺ له خوا پیغمبر ﷺ ته د وحی یو ډول دی. د رسول الله ﷺ هره وینا او عمل حق دی. د قرآن د عملي بېلګې په توګه د رسول الله ﷺ په سنتو کې د ټولنې حالات او د چاپېریال ظروف په پام کې نیول شوي چې دا حالات او ظروف وخت په وخت بدلون مومي. د بېلګې په ډول رسول الله ﷺ اصحابو ته د قرآن د لیکلو په څېر د حدیثو د لیکلو امر نه وو کړی، ځکه نو د حدیثو یا سنتو لیکل د لومړۍ پېړۍ راوړسته رواج شول. خو د پیغمبر اصحابو د رسول الله ﷺ احادیث په یادو زده کړي وو او بیا یې تابعینو ته ورزده کړل چې تابعینو بیا ورپسې نسلونو ته وښودل او دا لړۍ تر ننه روانه ده.

په وروسته وختونو کې چې د حدیثو علم ته پاملرنه زیاته شوه، یو شمېر خلکو له خپله ځانه د حدیثو جوړول پیل کړل او دغه له ځانه جوړې شوې خبرې د حدیثو سره ګډې شوې. دغه مهال د حدیثو د سوچه ساتنې او د حدیثو په روایت کې د درواغو د مخنیوي لپاره یو زیات شمېر مخلص علما رامخې ته شول او خپل ژوند یې دې چارې ته وقف کړ. کله چې سپری د حدیثو د علم مطالعه کوي، نو ددې سترو علماو پراخه کوشنېونو او بې ساري زیار ته ګوته پر غاښ پاتې شي. په رښتیا چې د حدیثو علماوو په دې لار کې ستر خدمتونه تر سره کړي.

دې علماوو د حدیثو د راویانو لپاره ځانګړي شرطونه کېښودل. د عقل، قوي حافظې او عدالت له درلودلو پرته د چا حدیث نه منل کېده. دوی د حدیثو د ساتنې لپاره یو نوی علم رامنځته کړ چې د جرحې او تعدیل په نامه یادېږي او د اسلامي امت لپاره یو نه

هېرېدونکې وياړ دی. علماوو، د جرح او تعديل پر اساس ټول راويان چاڼ کړل او هر چا ته يې خپل ځای وټاکه. په دې کار کې له هېچا ونه وېرېدل، څوک چې د باور وړ نه وو هغه يې بې باوره وگڼل او څوک چې مردود وو، هغه يې رد کړل. د يوو راويي لپاره يوازې عدالت او اهلېت بس نه وو، بلکې پر عدالت او اهلېت سربېره ذهني وينتيا، غښتلې حافظه، له غفلته لرې والی او د راويانو پېژندل اړينه خبره وه. پر همدې بنسټ ددې علماوو تر منځ دا خبره ډېره مشهوره وه، چې: د حديثو علم دين دی، نو له چا څخه چې دين زده کوی، لومړی د هغه شخصيت وپېژنی.

د اصوليانو په وړاندې د سنتو ډولونه او د هغو درجې

اصوليانو مبارک سنت په دوو ډولو وېشلي:

لومړی: هغه سنت چې سند يې رسول الله ﷺ ته رسېدلی وي.

دويم: هغه سنت چې سند يې رسول الله ﷺ ته نه وي رسېدلی.

لومړی: هغه سنت چې سند يې رسول الله ﷺ ته رسېدلی وي.

دا سنت په درې ډوله دی چې درېواړه ډولونه يې د منلو وړ دي.

۱- متواتر: هغه روايت ته ويل کيږي چې دومره زياتو کسانو له يو بل څخه روايت کړی او رسول الله ﷺ ته رسېدلی وي، چې په درواغو د دومره زياتو کسانو د راټولېدلو وېره نه وي.

پنځه وخته لمونځونه، د هغوی رکعتونه او د ادا کولو څرنگوالی او د زکات اندازې د متواتر روايت مثالونه دي.

د متواتر حکم: متواتر روايت د انسان علم او يقين راوړي او په دليل نيولو کې د قرآن کریم په څېر قوي دی.

۲- مشهور: هغه روايت ته ويل کيږي چې له رسول الله ﷺ څخه يوه يا دوه کسانو روايت کړی وي خو په وروسته پړاوونو کې يې راويان دومره زيات وي چې په درواغو بې د راټولېدو وېره نه وي.

د مشهور حکم: مشهور حديث په آحادو حديثونو کې تر ټولو لوړه درجه لري او له متواتره رابنکته دی. د جمهورو علماوو په وړاندې گومان(ظن) مينځ ته راوړي او د حنفيانو په نزد اطمینان رامینځ ته کوي. له متواتر رابنکته دی او منکر يې کافر نه گڼل کيږي.

۳- آحاد حدیثونه: هغه چې یو یا دوه کسانو روایت کړی وي او د مشهور درجې ته نه وي رسېدلی.

د آحادو حکم: د جمهور علماوو په وړاندې دا ډول حدیثونه گومان (ظن) رامنځ ته کوي نه یقین. په دې ډول حدیثونو عمل کول د ټولو امامانو په نظر واجب دي، خو حنفیانو پرې یو بل شرط هم ورزیات کړی او هغه دا چې د آحاد حدیث راوي باید په عمل کې د خپل روایت مخالفت نه وي کړی.

دویم: هغه سنت چې سند یې رسول الله ﷺ ته نه وي رسېدلی

کوم حدیث چې سند یې رسول الله ﷺ ته نه وي رسېدلی، هغه به یا مرسل وي یا منقطع. مرسل هغه حدیث ته ویل کیږي چې تابعي نېغ په نېغه له رسول الله ﷺ څخه روایت وکړي او صحابي له سند څخه وغورځوي. مرسل حدیث د حنفیانو او مالکیانو په وړاندې داسې حجت دی لکه موصول حدیث (موصول هغه حدیث ته ویل کیږي چې له سند څخه یې کوم راوي نه وي غورځول شوی). نورو امامانو بیا د مرسل حدیث د منلو لپاره یو لړ شرطونه ایښي چې تفصیلات یې د اصولو په کتابونو کې بیان شوي. منقطع هغه حدیث ته ویل کیږي چې له صحابي پرته کوم بل راوي له سند څخه غورځول شوی وي. دا ډول حدیث په اتفاق سره د کوم حکم دلیل کېدای نشي.

- ۱- د سنت لغوي او اصطلاحي تعريف وکړئ او د قولې، فعلي او تقريرې سنتو لپاره یو یو مثال وړاندې کړئ.
- ۲- د سنتو د حجیت لپاره له قرآن څخه دلیلونه ووايئ.
- ۳- د سنتو په ساتنه کې د علماوو په کوششونو رڼا واچوئ.
- ۴- د متصل السند حدیثونو ډولونه او حکم بیان کړئ.
- ۵- مرسل حدیث تعريف کړئ او حکم یې بیان کړئ.

يو دېرشم لوست

اجماع

اجماع د اسلامي شريعت درېيم مصدر دی. په دې لوست کې به د اجماع د تعريف، حجيت، مراتبو، د کېدو امکان او اړونده موضوعاتو په اړه رڼا واچوو.

د اجماع تعريف

اجماع په لغت کې کلک هوډ او اتفاق ته وايي. د اصولو د علم په اصطلاح کې د اجماع تعريف داسې دی: په يوه زمانه کې په کوم شرعي امر باندې د امت د مجتهدينو اتفاق ته اجماع ويل کيږي.^(۱)

د اجماع حجيت

اسلامي فقها په دې متفق دي چې د اجماع حجيت له قرآن او سنت څخه ثابت دی. د قرآن کریم څخه پرې دا آيت دليل دی: **«وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَىٰ وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِ مَا تَوَلَّىٰ وَنُصَلِّهِ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا»** [النساء: ۱۱۵] ژباړه: چا چې د پيغمبر د بنمنۍ ته ملاتړلې وي او د مومنانو له طريقې نه پرته په کومه بله لاره لاړ شي، په داسې حال کې چې سمه لاره ورته څرگنده شوې وي؛ نو هغه به مور په هماغه لوري وخوځوو چې هغه په خپله ورگرځېدلی او دوزخ ته به پې نباسو چې خورا بد استوگنځی دی.

الله په دې آيت کې د مسلمانانو د لارې مخالفت کونکو ته د وعيد يادونه کړې، نو څرگنده شوه چې د مسلمانانو د لارې پيروي کول واجب دي او هغه چاره چې مسلمانانو پرې اتفاق کړی وي د مسلمانانو لار بلل کيږي.

له احاديثو څخه د رسول الله ﷺ دا وينا د اجماع د حجيت دليل دی: **«لا تجتمع أمتي على ضلال»**^(۲) ژباړه: زما امت په گمراهۍ نه راټوليږي.

(۱) مسلم الثبوت ج ۲ ص ۲۱۱، وفتح الغفار ص ۳۵۰.

(۲) رواه ابن ماجه في كتاب الفتن رقم الباب ۸ رقم الحديث ۳۹۵۰ عن أنس بن مالك يقول: سمعت رسول الله ﷺ يقول: «إن أمتي لا تجتمع على ضلالة، فإذا رأيتم الخلاف فعليكم بالسواد الأعظم».

له دې حديث څخه معلومه شوه چې مسلمانان په كوم كار اتفاق وكړي، هغه به حق وي او پيروي يې واجب ده. همدا راز رسول الله ﷺ فرمايلي: «ما رأى المسلمون حسنا فهو عند الله حسن»^(۱). كوم كار چې مسلمانانو ښه وگڼلو هغه د الله په وړاندې هم ښه دى. رسول الله ﷺ دا هم فرمايلي چې: «من أراد بحبحة الجنة فليزِم الجماعة، فإن الشيطان مع الواحد وهو من الإثنين أبعد»^(۲). ژباړه: څوك چې غواړي د جنت په منځ كې واوسېږي نو د مسلمانانو د ټولني نه دې ځان نه بېلوې، بې شكه شيطان د يوه تن سره ملگرتيا كوي او له دوو څخه لري گړځي.

د اسلام فقهاوو د اجماع په حجيت اتفاق كړى،^(۳) خو د اجماع كوونكو په اړه يو څه اختلاف شته چې وروسته به تشرېح شي.

په منصوبي مسايلو كې د اجماع گټه

كله كله په داسې يوه مسأله باندې د علماوو اجماع كيږي چې هغه په قران يا سنت ثابتې وي، نو كله چې نص يعنې د قرآن يا سنت دليل موجود وي، اجماع ته څه اړتيا ده؟ ددې پوښتنې ځواب دادى چې كله كله د يوو حكم دليل ظني يعنې خبر واحد وي. خو څه وخت چې په دې حكم باندې د فقهاوو اجماع وشي نو همدا حكم قطعي وگړځي او بيا هيڅ مجتهد نشي كولاى چې ددې حكم مخالفت وكړي.

د اجماع كولو وړ اشخاص

د اجماع وړ اشخاص د رسول الله ﷺ د امت هغه مجتهدين دي چې د شريعت د احكامو پوهه ولري او د پېښې شوې موضوع په اړه كافي تجربه ولري، تر څو د حالاتو له غوښتنې سره سم شرعي احكام راوباسي. په هغو چارو كې چې اجتهاد ته پكې اړتيا نشته د عامو مسلمانانو په اتفاق هم د اجماع ملاتړ كيږي او همدا د جمهورو علماوو نظر دى.

(۱) رواه أحمد ج ۱ ص ۳۷۹.

(۲) رواه الترمذي في حديث عن عمر رضي الله عنه في كتاب الفتن باب ما جاء في لزوم الجماعة رقم الحديث ۲۱۶۵ ورواه أحمد ج ۱ ص ۲۶.

(۳) په دې هكله وگوره: المستصفي للغزالي ۱۸۹/۱ ومسلم الثبوت للبهاري ۲۱۱/۲ وأصول الفقه لأبي زهرة ۱۵۶.

ځينو ويلي يوازې د اصحابو د زمانې اجماع د منلو وړ ده او بس. ځينو دا هم ويلي چې يوازې د مدينې د خلکو اجماع د اعتبار وړ ده^(۱).

د اجماع درجې

اجماع څو درجې لري، خو تر ټولو قوي اجماع د اصحابو ده. داسې چې ټول اصحاب په يوه مسأله کې د يوو ټاکلي نظر د منلو څرگندونه وکړي. امت ددې ډول اجماع په قطعيت او منلو اتفاق کړی او هيڅوک د اصحابو له صريحې اجماع څخه مخ نشي اړولی. په دوهمه درجه کې هغه اجماع راځي چې ځينو اصحابو يې د ملاتړ څرگندونه کړي وي او نورو بيا سکوت او چوپ والی غوره کړی وي. دي ته سکوتي اجماع وايي، په دې ډول چې ځنې اصحاب په يوه موضوع کې د فتوا ورکولو په ترڅ کې خپل نظر څرگند کړي او نور چوپ پاتې شي. دا ډول اجماع دويمه درجه لری ځکه چې چوپه خوله د وينا په ځای نه ده. همدا راز کله کله ددې لپاره هم خلک چوپ پاتې کيږي چې د نظر په سموالي باور نه لري او يا دا چې په اختلافي مسألو کې د شخړې راپارولو څخه ځان ساتي. دا ډول اجماع که څه هم د حنفيانو په وړاندې قطعي دليل دی، خو منکر يې کافر نه گڼل کيږی.

له دې وروسته په درجه کې هغه اجماع ده چې له اصحابو راوړوسته علماوو په داسې يوې مسألې اجماع کړې وي چې پخوا پکې اختلاف نه وي شوی. څرنگه چې ددې ډول اجماع په حجيت کې د فقهاوو تر منځ اختلاف دی، نو په درېمه درجه کې راځي. ځينو ويلي چې دا اجماع د سکوتي اجماع سره په درجه کې برابره ده، ځکه چې د دواړو په حجيت کې اختلاف دی.

څلورمه درجه په هغو مسألو اجماع ده چې مخکې پکې اختلاف شوی وي. د درجې پر بنسټ دا تر ټولو بنکته اجماع ده، ځکه چې اختلاف پکې ژور دی.

مرکبه اجماع: يو بل ډول اجماع هم شته چې مرکبه يې بولي. هغه داسې چې په يوه زمانه کې د يوې ټاکلي مسألې په اړه علما په څو ډلو ووېشل شي خو له اختلاف سره سره پر يوو اصل باندې اتفاق ولري. بيا له دوې وروسته څوک داسې نظر وړاندې کړي چې

(۱) فتح الغفار بشرح المنار د ابن نجيم حنفي ليکنه، (دار الکتب العلميه، بيروت) ص ۳۵۱.

ددوی له نظر سره مخالف او له هغه اصل سره هم ټکر ولري چې د پخوانیو علماوو تر منځ پرې اتفاق وو.

ددې بېلگه د میراث هغه مسأله ده چې نیکه پکې د ورور سره میراث وړي. چې په میراث کې د نیکه په پوره برخې او یا له ورور سره په ویش اتفاق شوی. ددې معنا داده چې دواړه ډلې د نیکه په لږ یا ډېر میراث اتفاق لري. اوس که څوک راځي او داسې نوی نظر وړاندې کوي چې نیکه په دې صورت کې د هیڅ میراث مستحق نه دی نو دا له اجماع ^(۱) څخه وتل دي.

که چېرې د علماو د اختلاف په ترڅ کې د اتفاق کوم اصل موجود نه وي نو سمه خبره داده چې دې ته بیا اجماع نه ویل کیږي. ^(۲)

د اجماع نقلول

کله چې په یوه زمانه کې اجماع رامنځته شي، نو دغه اجماع یو قطعي دلیل، د دین اصل او د احکامو سرچینه گڼل کیږي، خو دا اجماع د راتلونکو خلکو لپاره هلته قطعي دلیل کېدای شي چې هغوی ته په متواتر ډول ورسیري. دا هم اړینه ده چې د ټولو مجتهدینو نظر په متواتر ډول نقل شي، که داسې ونه شول نو اجماع قطعي نه گڼل کیږي. اجماع هم د حدیث په څېر ده. کله چې څوک له رسول الله ﷺ څخه حدیث واورې نو دا حدیث د هغه لپاره د قرآن په څېر قطعي دلیل دی. همدا راز هغه چا ته چې حدیث په متواتر ډول ورسیري، یقین یې ورباندې راشي او د دروغو هیڅ احتمال پکې نه وي، نو دا هم قطعي دلیل دی. خو که حدیث د آحادو په توگه نقل شي نو غالب گومان رامنځ ته کوي. اجماع هم همداسې ده او د نقل او سند پر بنسټ قطعي او ظني گڼل کېدای شي. ^(۳)

د اجماع مثالونه

۱- علماوو اجماع کړې چې پنځه وخته لمونځونه ادا کول فرض دي. همدا راز د علماوو په دې اجماع ده چې د خوف او امن په دواړو حالتونو کې د سهار لمونځ په سفر او حضر کې دوه دوه رکعته دی.

(۱) په دې هکله وگوره: فتح الغفار ۳۵۰مخ، الإحکام فی أصول الأحکام لآمدي ج ۳۳۱/۱ مخ.

(۲) أصول الفقه د محمد أبي زهرة لیکنه ۱۶۷مخ.

(۳) فتح الغفار ۳۵۵مخ، أصول الفقه د محمد أبي زهرة لیکنه ۱۶۷مخ.

۲- د درېيم خليفه عثمان بن عفان په امر قرآن كريم را ټول شو چې اوس مهال زمور سره هم همدا مصحف دی. ټول اصحاب د خليفه له دې کار خبر شوي او پر همدې مصحف باندې يې اتفاق کړی او هيڅ مخالفت يې نه دی کړی. علماوو د اجماع د اثبات او اړوندو مسایلو په اړه کتابونه ليکلي چې د ابن المنذر (کتاب الإجماع) او د ابن حزم (مراتب الإجماع) کتابونه د بېلگې په ډول یادولای شو.

- ۱- د اجماع لغوي او اصطلاحي تعريف بيان کړئ.
- ۲- د قرآن او سنت په رڼا کې د اجماع حجيت روښانه کړئ.
- ۳- په منصوبي امورو کې اجماع څه ته وايي او د اجماع کولو وړ څوک دي؟
- ۴- د اجماع درجې ذکر او حکم يې بيان کړئ.
- ۵- مرکبه اجماع څه ته وايي او حکم يې څه دی؟
- ۶- که اجماع په متواتر يا آحاد ډول نقل شي، څه توپير سره لري؟

دوه دېرشم لوست

قياس

د قياس تعريف

قياس په لغت کې اندازې او برابري ته وايي. د اصولو په اصطلاح کې د مشترک علت له مخې غیر منصوصي واقعي ته د منصوصي واقعي حکم ورکول قياس بلل کېږي.

د قياس مثالونه

۱- د جمعي د لمانځه له دويم اذان څخه وروسته د خرڅولو او اخيستلو څخه د الله ﷻ د دې وينا له مخې منعه شوې، چې فرمايي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ﴾ [الجمعة: ۹]

دا آيت څرگندوي چې د جمعي په ورځ له اذان څخه وروسته اخيستل او خرڅول ناروا دي. د نهی علت دادی چې څوک د لمانځه په ځای په اخيستلو او خرڅولو بوخت نشي. اجاره هم په بيعي قياس کېږي او د دوهم اذان نه وروسته داسې ناروا گڼل کېږي، لکه بيع چې ناروا ده. دا ځکه چې په مقيس (اجاره) او مقيس عليه (بيع) دواړو کې يو ډول علت پروت دی او هغه له لمانځه پرته په بل کار بوختېدل دي.

۲- د رسول الله ﷺ ددې وينا پر بنسټ چې فرمايي: «**لا يرث القاتل شيئا**»^(۱) قاتل وارث له خپل مورث څخه ميراث نشي وړلاي. موصی هم په قاتل وارث قياس کېږي. د بېلگې په ډول که يو څوک د بېگړې په توگه د چا لپاره وصيت وکړي چې له مړينې وروسته به يې د مال يوه برخه هغه ته ورکول کېږي، بيا هغه څوک چې وصيت ورته شوی رامخکې شي او وصيت کوونکی ووژني، نو په دې کار سره د وصيت شوي مال له اخيستلو بې برخې کېږي. دا ځکه چې وارث او موصي، دواړه د مورث په مال کې د برخې څښتنان دي او دواړه د مورث د مړينې لامل شوي دي، نو دواړه له ميراث څخه بې برخې کېږي.

(۱) أخرجه أبوداود في كتاب الديات، باب ديات الأعضاء برقم (٤٥٦٤)، والبيهقي في السنن الكبرى بنحوه في كتاب الجنایات، باب الرجل يقتل ابنه ج ٨ ص ٣٨.

د قیاس حجیت

د څلورو امامانو په شمول جمهورو فقهاوو قیاس شرعي حجت بللي او د هغې منل یې واجب گڼلي. ددوی دلایل په دې ډول دي:

لومړی: قرآني دلایل

الله ﷻ فرمایي: ﴿هُوَ الَّذِي أَخْرَجَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ دِيَارِهِمْ لِأَوَّلِ الْحَشْرِ مَا ظَنَنْتُمْ أَنْ يَخْرُجُوا وَظَنُّوا أَنَّهُمْ مَانِعَتُهُمْ حُصُونُهُمْ مِنَ اللَّهِ فَأَتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا وَقَدَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ يُخْرِبُونَ بُيُوتَهُمْ بِأَيْدِيهِمْ وَأَيْدِي الْمُؤْمِنِينَ فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِيَ الْأَبْصَارِ﴾ [الحشر: ٢]

ژباړه: الله تعالی هغه ذات دی چې د اهل کتابو کافران یې د لومړي ځل راتولولو لپاره له کورونو څخه راويستل، تاسو گمان نه کاوو چې دوی به ووزی، او دوی گمان کاوو چې له الله تعالی څخه د دوی منع کوونکي به ددوی قلاگانې وي، نو (د) الله (عذاب) له داسې لوري ورته راغی چې دوی یې فکر نه کاوو، او په زړونو کې یې وپره ورواچوله، خپل کورونه یې په خپلو لاسونو او د مسلمانانو په لاسونو وړاندول، نو ای د پوهې خاوندانو تاسو هم پند واخلي.

په دې آیت داسې استدلال شوی

کله چې الله تعالی د یهودو بني نضیر قبیلې ته د پېښو شویو حالاتو او شرمېدلې ماتې یادوونه وکړه بیا یې مسلمانان مخاطب کړل او ورته یې وویل، چې که تاسو هم د یهودو په څېر ناوړه عملونه ترسره کړي، نو هر ورو به د هغوی په څېر د ناوړه پایلو او سختو ماتو سره مخ شي. دلته په اعتبار امر شوی، او له اعتبار څخه دلته د دوو حالاتو تر منځ مقایسه او برابر والی مقصد دی چې د ورته والي په صورت کې یو ډول حکم ورکړی شي او په قیاس کې هم همدا څیز موجود دی. په قیاس کې هم مجتهد د اصل او فرعې تر منځ ورته والی (کله علت) پیدا کوي او د اصل حکم فرعې ته ورکوي.

له سنتو څخه دلایل

عبدالله بن عباس رضی الله عنهما یو حدیث روایت کړی چې په دې ډول دی: یو چا له رسول الله ﷺ څخه پوښتنه وکړه: مور مې حج نه وو کړی او مړه شوه، آیا که زه له هغې څخه حج وکړم قبول به شي؟ هغه مبارک ورته وویل: که په مور دې پور وای او تا پرې کړی وای، نو آیا نه به قبلېده؟ حج دې ورڅخه وکړي.^(۱)

(۱) أخرجه النسائي في كتاب مناسك الحج، باب: الحج عن الميت الذي لم يحج برقم (٢٦٣٤).

په دې حدیث د قیاس د حجیت لپاره داسې استدلال کیږي: رسول الله ﷺ د الله تعالی پور د بنده په پور قیاس کړی. نو قیاس د رسول الله ﷺ په عمل مشروع شو.

له آثارو څخه دلایل

عمر بن الخطاب ؓ په خپل لیک کې ابو موسی اشعري رضی الله عنه ته داسې لیکلي: «... ثم الفهم الفهم فيما تلجلج في صدرك مما ليس في كتاب ولا سنة و اعرف الأمثال والأشباه ثم قس الأمور عند ذلك، فاعمد إلى أحبها إلى الله تعالى وأشبهها بالحق فيما ترى...»^(۱) ژباړه: که د هغه څه په اړه ستا په زړه کې شک پیدا شو چې حکم یې په کتاب او سنت کې نشته نو له خپلې پوهې نه کار اخله، ورته مسألې ولټوه او سره پرتله یې کړه. هر نظر چې درته د الله په وړاندې غوره او حق ته نژدې ښکاره شو پر هغې عمل وکړه.

له اجماع څخه دلایل

ښکاره ده چې اصحابو رضی الله عنهم قیاس منلی او په ډېرو مسایلو کې یې ورباندې عمل کړی. پر قیاس د عمل کولو موضوع د هغوی تر منځ مشهوره وه او هیچا یې مخالفت ندی کړی چې دا د قیاس پر حجیت د هغوی اجماع بلل کیږي. مثالونه یې په دې ډول دي:

اصحابو رضی الله عنهم د مسلمانانو د خلافت لپاره ځکه ابوبکر زیات مستحق وگڼلو چې د پیغمبر علیه السلام په ژوند کې د لمانځه د امامت لپاره تر نورو زیات مستحق گڼل شوی وو، نو د دولت د چارو امامت د لمانځه پر امامت قیاس شو. عمر بن الخطاب ؓ ابو موسی اشعري ؓ ته په قیاس کولو امر کړی. علي کرم الله وجهه په قتل کې د شریک ټولي قصاصول په غلا کې د شریک ټولي په لاس غوڅولو قیاس کړي^(۲).

د قیاس ارکان

قیاس څلور رکنه لري او په دې ډول دي: اصل، فرع، حکم او علت.

(۱) أخرجه الدار قطني في كتاب الأفضية والأحكام، برقم (۱۵)، والبيهقي في السنن الكبرى (۱۵۰/۱۰)

(۲) أخرجه عبد الرزاق في الصنف في كتاب العقول ، برقم (۱۸۰۷۷).

اصل

د اصولو په اصطلاح کې هغې پېښې ته، چې په حکم کې یې نص یا اجماع راغلې وي، د قیاس «اصل» ویل کیږي چې "مقیس علیه" هم ورته وایي. یعنې هغه مسأله چې نور ورباندې قیاس کیږي، حکم یې باید په نص یا اجماع او یا هم په دواړو ثابت وي.

فرع

فرع هغې پېښې ته وایي چې د حکم په اړه یې په نص او اجماع کې څه نه وي راغلي او د حکم د معلومولو لپاره په بله پېښه قیاس کیږي. فرعي ته "مقیس" هم ویل کیږي. د بېلګې په توګه مونږ د یوې نوې پېښې د حکم په اړه په نصوصو یعنې قرآن او سنت کې پلټنه وکړه خو د نوموړې پېښې حکم مو ونه موند. البته همدې پېښې ته ورته یوه بله پېښه مو پیدا کړه چې حکم یې په نص یا اجماع کې موجود وو. دغه مهال مور نوې پېښه چې حکم یې په نص او اجماع کې نشته پر هغې پېښې قیاس کړه چې حکم یې په نص کې موجود وو. نوې پېښې ته فرع ویل کیږي او پخوانۍ پېښه چې په نص کې حکم لري "اصل" بلل کیږي.

حکم

حکم د الله تعالی هغه خطاب ته ویل کیږي چې له مکلفو وګړو څخه د کوم کار کول یا نه کول غواړي یا یې مباح کوي یا کوم څیز د بل کار لپاره شرط، سبب، مانع او... ګرځوي.

وجوب، ندب، اباحت، کراهت، تحریم، صحت، فساد او داسې نور د حکم ډولونه دي. یعنې د وجوب، حرمت، کراهت او بل هغه حکم، چې په نص یا اجماع سره په اصل کې ثابت شوی هغې فرعي ته هم ورکول کیږي چې د نص حکم پکې موجود نه دی.

علت

علت هغه ښکاره او معلوم صفت ته ویل کیږي چې د همدې صفت د شتون له امله شارع حکم کړی وي.

په مقیس کې هغه علت چې شارع یې له امله حکم کړی وي، که په فرع کې موجود شي نو دواړه یو حکم لري، ځکه چې علت د حکم معیار دی او په دواړو کې یو شان موجود دی.

د علت مثال

عباده بن صامت رضی الله عنه روایت کوي: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «الذَّهَبُ بِالذَّهَبِ وَالْفِضَّةُ بِالْفِضَّةِ وَالْبُرُّ بِالْبُرِّ وَالشَّعِيرُ بِالشَّعِيرِ وَالتَّمْرُ بِالتَّمْرِ وَالْمَلْحُ بِالْمَلْحِ مِثْلًا بِمِثْلِ سَوَاءٍ بِسَوَاءٍ يَدًا بِيَدٍ فَإِذَا اخْتَلَفَتْ هَذِهِ الْأَصْنَافُ فَبِعُوا كَيْفَ شِئْتُمْ إِذَا كَانَ يَدًا بِيَدٍ»^(۱).

رسول الله ﷺ فرمایلي: سره زر په سرو زرو، سپين زر په سپينو زرو، غنم په غنمو، وربشې په وربشو، خرما په خرما او مالگه په مالگه يو برابر او لاس په لاس پلورل کېږي، او کله چې جنسونه مختلف شي، نو بيا مو چې څنگه خوښه وي هغسی پې پلورئ، خو چې لاس په لاس وي.

دې مبارک حديث دا څرگنده کړې چې په دې بيان شويو شيانو کې سود کيږي، پوښتنه داده چې آیا په جوارو او وريجو کې سود کيږي که نه؟

که وروستيو څلورو شيانو ته څير شو نو وینو چې پیمانې او د جنس يووالی علت دی او دا علت په غنمو او وريجو کې هم شته، نو د غنمو او وريجو حکم هم د نوموړو څلورو شيانو په څېر دی. د نوموړو څلورو شيانو حکم دا وو چې يو پر بل يې بدلول په نېټه او زياتوالي حرام وو.

په دې مسأله کې غنم، وربشې، جوار او مالگه اصل دي او نوموړی هر توکی د اصل کېدو وړتيا لري.

همدا راز جوار او وريجي فرع ده.

حکم يې په نېټې او زياتوالي سره ددې شيانو د خرڅولو حراموالی او علت يې پیمانې او د جنس يووالی دی.

- ۱- د قیاس لغوي او اصطلاحي تعريف وکړئ او دوه مثالونه يې بيان کړئ.
- ۲- د قیاس د حجیت په اړه د دلایلو په رڼا کې وغږیږئ.
- ۳- د قیاس ارکان تعريف کړئ او يو مثال يې هم وواياست.

(۱) أخرجه مسلم، باب الصرف و بيع الذهب بالورق نقدا، الرقم (۴۱۴۷).

درې دېرشم لوست:

اختلافي دلايل^(۱)

اختلافي هغو دلايلو ته ويل كيږي چې فقهاوو د هغې په حجيت او دليل گڼلو کې اختلاف کړی وي. اختلافي دلايل په لنډ ډول داسې يادوو:

۱- استحسان

۲- د صحابي مذهب

۳- مرسله مصالح

۴- استصحاب

۵- عرف

لومړۍ - استحسان

استحسان په لغت کې بڼه گڼلو ته وايي.

د استحسان د اصطلاحي تعريف په اړه د فقهاوو تر منځ اختلاف دی. حنفيانو استحسان په دوو جلا معناگانو استعمال کړی:

۱- خفي قياس چې د جلي قياس په مقابل کې وکارول شي.

۲- هغه ځانگړی دليل چې د بنکاره قياس په مقابل کې واقع شي او له عمومي قاعدې څخه کوم شی استثناء کړي. دا ځانگړی دليل کله نص، کله اجماع او کله هم يو ضرورت وي.

د استحسان مثالونه

۱- حنفي فقهاوو ويلي: که وقف کونکی يوه کرنيزه ځمکه وقف کړي نو د اوبو خور او تگ راتگ حق هم له يادولو پرته د استحسان پر بنسټ په وقف کې داخليري. د قياس غوښتنه داده چې د بيعې په څېر دلته هم له يادولو پرته دا شيان په وقف کې داخل نشي. ځکه چې ځمکه او د تگ راتگ حق دواړه جلا شيان دي.

استحسان غوښتنه کوي: د ځمکې د وقف کولو موخه داده چې له هغې گټه واخيستل شي او د تگ راتگ له حق پرته له ځمکې گټه نشي اخيستل کېدای، نو د تگ راتگ حق له يادولو پرته په وقف کې داسې شامليري، څنگه چې په اجاره کې له يادولو پرته شامل گڼل کيږي.

په دې ډول په بيعې باندې د وقف قیاس کول بڼکاره او جلي قیاس دی او پر اجارې یې قیاس کول خفي قیاس دی، خو دلته خفي قیاس په جلي قیاس ځکه غوره وگڼل شو چې د خفي قیاس دلیل قوي دی.

۲- په معاملاتو کې یوه عامه قاعده ده چې د معدوم یا ناپیدا شوي خیز پلورل په دې بنسټ ناروا دي چې رسول الله ﷺ فرمایلي: «ولا تبع ما ليس عندك»^(۱). خو ددې سره سره د سلم بيع روا ده، ځکه چې رسول الله ﷺ د سلم بيع روا گڼلې^(۲).

په فقه کې یوه منل شوې قاعده ده چې امانت ساتونکی ضامن نه گڼل کیږي، خو مشترک اجیر سره له دې، چې د امانت ساتونکی دی، له دې قاعدې څخه مستثنی دی.

دا ځکه چې د امانت په ساتلو کې خلک کمی کوي او خلک امانت ساتلو ته اړتیا لري. نو له دې کبله مستاجر ضامن گڼل کیږي. البته که مال د کوم اسماني آفت په واسطه لکه د اورلگېدنې یا زلزلې په واسطه له منځه ولاړ شي نو مستاجر ضامن نه گڼل کیږي.

شافعي فقهاء استحسان داسې تعریفوي: استحسان د مجتهد هغه نظر ته وايي چې پر نص، اجماع او قیاس د استدلال کولو پرته یې د خپل عقل پر بنسټ ورکوي. ددوی په وړاندې په استحسان عمل کول ناروا دي.

فعالیت

د استحسان په اړه د حنفي او شافعي فقهاوو تعریفونه سره پرتله کړئ او دا روښانه کړئ چې ددوی تر منځ اختلاف حقيقي دی که لفظي؟

دویم- د صحابي مذهب

د اصولیانو په وړاندې صحابي هغه چا ته ویل کیږي چې له رسول الله ﷺ سره مخامخ شوی وي، پر هغه یې ایمان راوړی وی، له هغه څخه یې زده کړه کړي وي او دومره اوږده ملگرتیا یې ورسره کړي وي چې د عرف له مخې د ملگري نوم ورته ورکړی شي. د محدثینو له نظره صحابي هغه چا ته ویل کیږي چې د پیغمبر علیه السلام سره مسلمان مخامخ شوی وي او مسلمان مړ شوی وي.

(۱) أخرجه أبو داود في سننه، باب في الرجل يبيع ما ليس عنده رقم الحديث : (۳۵۰۵).

(۲) أخرج البخاري في صحيحه، باب السلم في وزن معلوم، رقم الحديث (۲۱۲۵)، عن ابن عباس رضي الله عنهما قال: قدم النبي صلى الله عليه و سلم المدينة وهم يسلفون بالتمر الستين والثلاث فقال (من أسلف في شيء ففي كيل معلوم إلى أجل معلوم).

په دې بحث کې له صحابي څخه د اصوليانو صحابي مقصد دی.

د صحابي مذهب څه معنا؟

له دې ټکي څخه مقصد د صحابي هغه فتوا او يا هغه شرعي حکم دی چې په کومه قضيه کې يې د نص او اجماع د نه شتون په صورت کې ورکړې وي.

د صحابي د مذهب حجيت

اصوليانو پر دې اتفاق کړی چې د يوو صحابي مذهب پر بل صحابي حجت نه گڼل کيږي. همدا راز اصوليانو په دې هم اتفاق کړی چې که صحابي له اهل کتابو څخه په روايت کولو مشهور نه وو نو په غير اجتهادي مسايلو کې يې نظر حجت او دليل دی. په همدې توگه په هغه مسأله کې هم د صحابي قول حجت دی چې نورو اصحابو ورسره اختلاف نه وي کړی، خو که اصحابو په کومه اجتهادي مسأله کې سره اختلاف کړی وي نو علما پدې اړه بيا جلا نظرونه لري چې مهم يې دوه نظره دي:

لومړی: امام ابوحنيفه، امام مالک او په يوو روايت کې امام احمد او نور پدې نظر دي چې د صحابي مذهب په مطلق ډول حجت دی.

دويم: امام شافعي، په يوو روايت کې احمد، له حنفی فقهاوو څخه کرخي او نور په دې نظر دي چې د صحابي مذهب حجت نه دی. ځکه حجيت يوو قوي دليل ته اړتيا لري او دلته قوي دليل نشته.

۱- د حنفیانو او شافعیانو له نظره د یوو مثال په ترڅ کې استحسان تعریف کړئ.

۲- د اصولیانو او محدثینو له نظره صحابي چا ته ویل کیږي؟

۳- د صحابي د مذهب په اړه د علماوو نظریات په هراړخیز ډول بیان کړئ.

څلور دېرشم لوست

اختلافي دلايل (۲)

دریم: مرسله مصالحو

د مرسله مصالحو تعريف

« المصلحة » په لغت کې گټې او سم ته وايي او د فساد ضد دی. « المرسله » پرېښودل شوي ته وايي.

د اصوليانو په اصطلاح کې مرسله مصالح هغو گټو او مصلحتونو ته وايي چې شريعت نه معتبر گڼلې وي او نه يې رد کړي وي.

دوی ته مرسله يا پرېښودل شوي، ځکه وايي چې په کولو يا نه کولو يې شرعي دليل وجود نه لري.

د مرسله مصلحت مثال:

د زندان جوړول، د پيسو چاپول او د قرآن کریم راټولول د مرسله مصالحو مثالونه دي.

د مصالحو ډولونه

مصالح په درې ډوله دي.

أ. معتبر مصلحتونه: هغه مصلحتونه دي چې کوم شرعي دليل معتبر گڼلې وي، لکه په قصاص سره د انسانانو د ژوند ساتنه. دا مصلحت د قرآن کریم دې آيت معتبر گڼلې دی:

﴿وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَاةٌ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ﴾ [البقرة: ۱۷۹]

ب. مردود مصلحت: دا هغه گټې او مصلحتونه دي چې کوم شرعي دليل يې اعتباره گڼلې وي، لکه د شرابو او قمار گټې چې د قرآن کریم دې آيت يې اعتباره گڼلې: **﴿يَا أَيُّهَا**

الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ [المائدة: ۹۰]

ج. پرېښودل شوي يا مرسله مصالح: ددې مصلحتونو په اړه مو لږ مخکې رڼا واچوله.

څلورم: استصحاب

استصحاب په لغت کې ملگرتيا او يوځای والي ته وايي.

د اصوليانو په اصطلاح کې د يوو شي تر هغې پر پخواني حالت پرېښودلو ته وايي څو يې د بدلون لپاره دليل پيدا شي.

د استصحاب مثال

څوک چې اودس وکړي او بيا وروسته د اودس په ماتېدلو کې شکي وي نو دا شخص اودس لرونکی شمېرل کيږي. همدا راز که له يوو مجتهد نه د يوو عمل په اړه پوښتنه

وشي، خو مجتهد له پلټنې وروسته ددې عمل د کولو يا نه کولو په اړه کوم شرعي دليل پيدا نه کړي نو په رواوالي به يې حکم کوي. ځکه چې اصل په شيانو کې اباحت دی. الله ﷻ لومړی ټول شيان مباح پيدا کړي او ددې خبرې دليل د قرآن کریم دا آیت دی:

﴿هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا﴾ [البقرة: ۲۹]

مقلوب يا سرچپه استصحاب: دې ته وايي چې يو شی په تېره زمانه کې هم په هغه حالت وگڼل شي په کوم چې په حاضر وخت کې دی.

مثال

که چېرې د ژرندې اجاره اخیستونکی او اجاره ورکونکی د تېرې شوې زمانې په اړه په ژرنده کې د اوبو د شتون په اړه اختلاف وکړي او شاهدان نه وي، نو ژرنده به وکتل شي. که چېرې په ژرنده کې اوبه وي، نو پخوانی وخت به په اوسني وخت قیاس شي او د اوبو شتون به په تېره شوې زمانه کې هم ثابت شي. خو که چېرې په ژرنده کې اوبه نه وي نو په تېره شوې زمانه کې به هم د اوبو په نشتوالي حکم وشي، دې ته سرچپه استصحاب وايي او د شرعي حکم د پېژندلو لپاره د مجتهد وروستی وسیله همدا ده.

پنځم: عرف

د عرف تعريف: عرف په لغت کې آشنا او نښکښې ته ويل کيږي. عرف په اصطلاح کې هغې وينا، عمل او يا پرېښودلو ته وايي چې خلکو ښه گڼلی وي او ورباندې عمل کوي. عرف ته عادت هم ويل کيږي. د عملي عرف مثال هغه خرڅول او اخیستل دي چې له وينا کولو پرته په چوپه خوله تر سره کيږي.

د قولې عرف مثال د «ولد» ټکی دی چې له جینکو پرته يوازې هلکانو ته کارول کيږي، په داسې حال کې چې دا ټکی دواړو ته شامل دی. همدا راز د عرف له مخې خلک کب ته غوښه نه وايي حال دا چې کب هم يو ډول غوښه ده.

عرف داسې يوه کړنه ده چې په رامنځته کولو او ښه گڼلو کې يې د ټولني عام او خاص خلک لاس لري، خو اجماع بيا هغه څه دي چې يوازې مجتهدین پرې اتفاق کوي او په رامنځته کولو کې يې عام خلک کومه ونډه نه لري.

د عرف ډولونه

عرف په دوه ډوله دی: صحيح عرف او فاسد عرف. صحيح عرف: صحيح عرف هغه ته ويل کيږي چې د کوم شرعي دليل مخالف نه وي. حلال نه حراموي او حرام نه حلالوي. لکه د استصناع عقد يا مهر په مؤجل او معجل ډولونو وېشل.

فاسد عرف: فاسد عرف هغه عرف ته ويل كيږي چې حلال حرام كړي او يا حرام حلال كړي، لكه په غمونو او بناديو كې يو لړ ناروا دودونه او رواجونه او د سود خوړلو او جوازي كولو رواج كېدل.

د عرف حكم

مجتهد بايد د شرعي حكمونو په راويستلو كې صحيح عرف په پام كې ونيسي. همدا راز قاضي بايد د پرېكړې پر مهال عرف له پامه ونه غورځوي. عرف د زمانې په تېرېدو سره بدلون مومي. ډېر ځلې د زمانې تېرېدل او د عرف بدلون ددې لامل شوی چې د امام ابوحنيفه او د هغه د شاگردانو تر منځ اختلاف رامنځته شي. همدا راز امام شافعي، چې كله له بغداد څخه مصر ته ولاړ، نو د مصر د عرف د بدلون پر بنسټ امام شافعي د ډېرو مسايلو په اړه خپل نظر بدل كړ. له همدې امله امام شافعي دوه مذهب لري چې د نوي او زوړ مذهب په نامه ياديږي. امام مالک بيا ډېر احكام د مدينې د خلکو د عمل پر بنسټ بنا كړي. د فاسد عرف په اړه بايد وويل شي چې دې ډول عرف ته ارزښت وركول روا نه دي. ځكه چې فاسد عرف د شرعي دليل سره ټكر لري.

- ۱- د مصلحت لغوي او اصطلاحي تعريف له يوو مثال سره بيان كړئ.
- ۲- د مصلحت ډولونه له مثالونو سره بيان كړئ.
- ۳- د يوو مثال په ترڅ كې د استصحاب لغوي او اصطلاحي تعريف روښانه كړئ.
- ۴- سرچپه يا مقلوب استصحاب تعريف او مثال يې بيان كړئ.
- ۵- د استصحاب حجيت بيان كړئ او هم وواياست چې استصحاب د شرعي دلايلو تر منځ په كومه درجه كې قرار لري؟
- ۶- د عرف لغوي او اصطلاحي تعريف وكړئ او د قول او عمل پر بنسټ يې ډولونه د مثال سره بيان كړئ.
- ۷- د صحت او فساد پر بنسټ د عرف ډولونه بيان او حكم يې روښانه كړئ.

پنځه دېرشم لوست

له نصوصو څخه د استدلال طریقي

قرآن کریم او نبوي احاديث په عربي ژبه دي. مور هغه وخت په سمه او بشپړه توگه د قرآن او سنت په حکمونو پوهېدلای شو چې د عربي ژبې په اصولو او د استدلال په طريقو پوه شو. له همدې امله د اصولو علماوو د عربي ژبې د جملو د معناگانو او دالاتونو په اړه پراخې پلټنې کړي. ددې پلټنو پر بنسټ يې داسې قواعد او اصول رامنځته کړي چې پر مټ يې د شرعي نصوصو سمه پوهه تر لاسه کېدای شي. په دې لوستونو کې به په همدې قواعدو بحث وکړو.

خاص او د هغه دلالت

د خاص تعريف: خاص په لغت کې يوازې او ځانگړي ته وايي او د اصوليانو په اصطلاح کې هر هغه لفظ چې يوازې په يوه معنا، پرته له دې چې افرادو ته يې وکتل شي، دلالت وکړي، خاص بلل کېږي.

د تعريف تشریح: که لفظ په يوو شخص باندې دلالت وکړي لکه احمد او يا په نوع کې په يوو فرد باندې دلالت وکړي، لکه سړی او يا په جنس کې په يوو فرد باندې دلالت وکړي، لکه انسان يا هم په گڼو ټاکلو افرادو باندې دلالت وکړي، لکه درې او لس، نو خاص بلل کېږي.

خاص لکه څنگه چې په ذواتو، لکه احمد او موټر دلالت کوي، همداسې په معناگانو لکه پوهه، صبر او رښتينولي هم دلالت کوي.

د خاص ضد عام بلل کېږي چې بيان به يې وروسته راشي.

د خاص مثالونه

د قسم په کفارو کې الله ﷻ فرمايي: ﴿فَمَنْ لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ﴾ [المائدة: ۸۹]

۱- په دې آيت کې د ثلثة لفظ خاص دی، په قطعي ډول پخپله معنا دلالت کوي او د زياتوالي او کموالي احتمال نه لري. نو آيت دا معنا ورکوي: چا چې غلام د آزادولو لپاره ونه موند يوازې درې ورځې روژه نيول پرې واجب دي او بس.

۲- رسول الله ﷺ فرمایي: «**في أربعين شاة شاة**». دې حدیث د پسونو د زکات نصاب څلورېشت وټاکه او دا یې هم وویل چې په څلورېشتو پسونو کې یو پسه زکات کیږي. څرنګه چې دا دواړه لفظونه (څلورېشت او یو) خاص دي نو هیڅ زیاتوالی او کموالی پکې نشي کېدای.

خو که داسې دلیل راپیدا شي چې د خاص د تأویل غوښتنه کوي نو په خاص کې به تأویل کیږي، لکه حنفي فقهاوو چې ویلي: په دې حدیث کې مقصد پسه او یا د هغه قیمت دي، نو د دواړو ورکول صحیح دي.

د خاص حکم: کله چې په یوو نص کې خاص لفظ راشي، نو په قطعي ډول پخپله معنا دلالت کوي، مګر دا چې یو دلیل د تأویل یا بلې معنا غوښتنه وکړي. مطلق، مقید، امر او نهی د خاص ډولونه دي.

مطلق

مطلق هغه لفظ دی چې په غیر مقید فرد باندې دلالت کوي، لکه سړی او مرغه.

د مطلق حکم

تر هغې چې د مطلق د مقید کېدو لپاره دلیل موجود نشي، مطلق پخپل اطلاق باندې پاتې کیږي. د بېلګې په ډول د الله ﷻ په دې وینا کې: «**وَالَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَا**» [المجادلة: ۳] د رقبه لفظ مطلق دی او د ایمان قید پکې نشته، په دې بنسټ د خطا قتل په اړه د قرآن ددې آیت «**وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَأً فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ**» [النساء: ۹۲] له امله به نوموړې مطلقه رقبه د ایمان په شرط نه مقیده کیږي.

مقید

مقید هغه لفظ ته وايي چې په مقید فرد باندې دلالت وکړي، لکه مسلمان سړی او سپین مرغه.

د مقید حکم

مقید چې په کوم شي دلالت کوي په هغه عمل کول واجب دي. د بېلګې په ډول د النساء سورت پدې آیت کې: «**وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَأً فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ إِلَىٰ أَهْلِهِ إِلَّا أَنْ يَصَدَّقُوا**» [النساء: ۹۲] د خطا قتل په کفاره کې د مؤمن غلام ازادول فرض شوي. په دې آیت «**فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ**» کې غلام د ایمان په صفت سره مقید شوی ځکه نو د کافر غلام په ازادولو سره کفاره نه ادا کیږي او باید چې په مقید باندې عمل وشي.

أمر

له چا څخه د يوو کار کول غوښتل په داسې بڼه چې غوښتونکی ځان لوړ وگڼي، د اصولو په اصطلاح کې امر بلل کېږي. په دې بنسټ التماس او دعا امر نه بلل کېږي، ځکه چې التماس د دوو هم رتبه کسانو تر منځ صورت مومي او دعا له لوړ رتبه شخص څخه د تېمې رتبه شخص غوښتنې ته وايي، ځکه نو يو هم امر نه گڼل کېږي.

د امر حکم

امر د خاص يو ډول دی او تر څو چې اړوونکې نښه موجوده نشي په وجوب دلالت کوي، نو د الله ﷻ دا وينا چې: **﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ﴾** [الجمعة: ۹] د آذان پر مهال د جمعې لمانځه ته په بېرې کولو حکم کوي.

خو که داسې نښه او قرينه وموندل شي چې له خپلې معنا څخه د امر د اړولو غوښتنه کوي، نو د امر معنا به هماغه وي چې قرينه يې غوښتنه کوي، لکه د الله پاک دا وينا چې فرمايي: **﴿ فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ ﴾** [الجمعة: ۱۰] د جمعې له لمانځه وروسته په ځمکه کې گډرځېدل او د حلال رزق پلټنه د الله پاک په پيرزوينه يو مباح کار دی. که چېرې دا امر د وجوب لپاره وگڼل شي، نو اباحت به په تکليف بدل شي او په آيت کې ياده شوې د الله ﷻ پيرزوينه به بې معنا پاتې شي. په حقيقت کې د پيرزوينې يادونه هغه اړوونکې قرينه ده چې امر يې له وجوب څخه اباحت ته اړولی.

نهي

څوک له يوو کار څخه په داسې بڼه منع کول چې منع کوونکی ځان لوړ وگڼي دا منع د اصولو په اصطلاح کې نهی بلل کېږي.

د نهې حکم

کوم شی چې د نهې په واسطه په مطلق ډول منع شي، ځان ساتل ترې واجب او ترسره کول يې حرام دي، ځکه چې نهې د خاص له ډولونو څخه ده او يوازې په تحريم دلالت کوي. لکه د الله ﷻ دا وينا: **﴿ وَلَا تُنكِحُوا الْمُشْرِكِينَ حَتَّىٰ يُؤْمِنُوا ﴾** [البقرة: ۲۲۱] چې له مشرکې بنڅې سره د واده کولو په حرمت دلالت کوي. همدا راز د قرآن کریم دا آيت:

﴿وَلَا يَجِلُّ لَكُمْ أَنْ تَأْخُذُوا مِمَّا آتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا﴾ [البقرة: ٢٢٩] له مېرمنې څخه د مهر د بېرته اخیستلو په حرمت دلالت کوي.

که چېرې داسې قرینه وموندل شي چې نهی له خپلې ټاکلې معنا (منع کول) څخه واپروي، نو د نهی معنا له قرینې سره سم بدلون مومي، لکه د قرآن کریم دا آیت چې فرمایي: ﴿رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا﴾ [آل عمران: ٨] په دې آیت کې نهی د دعا په معنا ده، ځکه دلته له لوړ رتبه څخه د ټیټ رتبه غوښتنه ده او غوښتونکی ځان ټیټ بولي.

عام او د هغه دلالت

د عام تعریف: عام هغه لفظ ته وايي چې د اصلي لغوي معنا له مخې په ډېرو افرادو باندې په شامل ډول (په یو وخت) دلالت وکړي.

عام لفظونه: د اصولو علماوو له پلټنې وروسته هغه لفظونه او عبارتونه په ډاگه کړي چې د اصلي وضعي معنا له مخې په عموم دلالت کوي. مهم یې په لاندې توگه تشریح کوو:

١- د کل او جمیع لفظ: رسول الله ﷺ فرمایي: ﴿كُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ﴾

همدا راز الله پاک فرمایي: ﴿خَلَقَ لَكُمْ مَّا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا﴾ [البقرة: ٢٩]

٢- هغه مفرد چې د جنس په تعریفی « الف، لام » سره معرفه شوی وي، لکه د قرآن کریم دا آیت: ﴿الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا مِئَةَ جَلْدَةٍ﴾ [النور: ٢].

٣- هغه جمع چې د جنس په تعریفی « الف، لام » سره معرفه شوې وي، لکه د بقره سورت دا آیت: ﴿وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ﴾ .

٤- د (ما) او (من) ټکي لکه د قرآن کریم په دې آیت کې: ﴿وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَأًا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُّؤْمِنَةٌ﴾ [النساء: ٩٢] په همدې ډول د قرآن کریم دا آیت: ﴿وَأَجَلٌ لَّكُمْ مَّا وَّرَاءَ ذَلِكَمُ أَنْ تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُمْ﴾ [النساء: ٢٤]

٥- نکره چې د نفی په سیاق کې راشي، لکه د رسول الله ﷺ دا وینا: «لا ضرر و

لاضرار»^(١). په همدې ډول د قرآن کریم دا آیت: ﴿لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ﴾ [البقرة: ١٥٦].

(١) أخرج البيهقي في السنن الكبرى عن عمرو ابن يحيى المازني عن أبيه ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال لا ضرر ولاضرار ج ٦ ص ١٥٧.

د عام حکم

فقهاء په دې متفق دي چې عام خپلو ټولو افرادو ته ورشامليري. که د ځينو افرادو په تخصيص دليل ونه موندل شي نو په ټولو افرادو د عام حکم تطبيقيري. همدا رنگه فقهاء په دې هم يو دي چې که د عام ځينې افراد د کوم دليل له مخې خاص شي، نو په پاتې افرادو يې دلالت ظني گرځي او په بل ظني دليل يې تخصيص روا دی.

له تخصيص نه وړاندې د عام په دلالت کې د فقهاوو اختلاف دی چې آیا قطعي دی که ظني؟ هم دا چې په ظني دليل تخصيص کېدای شي او که نه؟

د حنفيانو په شمول د فقهاوو يوه ډله وايي: هغه عام چې تخصيص شوی نه وي، دلالت يې قطعي دی، نو په ظني دليل يې تخصيص روا نه دی. له همدې امله په قرآن کریم کې راغلی عام په آحادو حديثونو نه تخصيص کيږي، ځکه چې تخصيص د نسخې يو ډول دی او د قرآن نسخ په آحادو حديثونو روا نه دی.

د شافعيانو په شمول د فقهاوو يوه بله ډله په دې نظر ده چې عام له تخصيص وړاندې او وروسته په دواړو حالتونو کې ظني الدلالت دی. ځکه نو په دواړو حالتونو کې يې په ظني دليل تخصيص کول روا دي.

په همدې بنسټ چې له تخصيص وړاندې د عام په دلالت کې اختلاف دی. فقهاوو په يو شمېر زياتو مسألو کې اختلاف کړی. د يوې ډلې په نظر په قرآن کې ټول راغلي عام الفاظ قطعي الدلالت دي او په آحادو حديثونو يې تخصيصول روا نه دي. د بلې ډلې په نظر نوموړي الفاظ ظني الدلالت دي او په آحادو حديثونو يې تخصيص جازب دی.

- ۱- د خاص لغوي او اصطلاحي تعريف وواياست او د خاص العين، خاص النوع او خاص الجنس لپاره مثال وړاندې کړئ.
- ۲- د خاص حکم بيان کړئ.
- ۳- د لاندې اصطلاحاتو معنا او حکم د يوو مثال سره روښانه کړئ. مطلق، مقيد، امر او نهی.
- ۴- عام تعريف کړئ او هم د عام څلور الفاظ د مثال سره بيان کړئ.
- ۵- د عام حکم څه دی؟ ددې اختلاف په اړه د فقهاوو نظريات بيان کړئ.

شپږ دېرشم لوست

شرعي حکم (۱)

الله ﷻ انسان پیدا کړ او د شریعت په رالپړلو یې د ژوند نظام، حلال او حرام ورته روښانه کړل، تر څو په عدالت پرېکړه وکړي. اسلامي شریعت په حقیقت کې د شرعي احکامو ټولګه ده. نو راځئ چې لومړی په دې ځان وپوهوو چې حکم څه ته وايي او کوم کوم ډولونه لري؟

د حکم تعریف

حکم په لغت کې منې ته وايي او قاضي ته ځکه حاکم ویل کیږي چې خلک له ظلم څخه منع کوي.

د اصولیانو تعریف: حکم د الله تعالی هغه خطاب ته ویل کیږي چې له مکلفو وګټو د کوم کار کول یا نه کول غواړي، یا یې مباح کوي، یا کوم څیز د بل کار لپاره شرط، سبب، مانع او... ګرځوي.

د تعریف شننه

د الله ﷻ خطاب: خطاب په لغت کې د دوو کسانو تر منځ خبرو ته وايي چې د یو بل پوهولو لپاره ترسره کیږي. دلته ورڅخه مقصد همدا دی. د (الله) په لفظ سره د بل چا سره خبرې له دې تعریف څخه وځي.

د مکلفینو کړه وړه: هغه عقیده، وینا او عمل چې له مکلف مسلمان څخه صادرېږي.

مکلف: بالغ، عاقل چې په خبرو پوهیږي.

غوښتنه: د امر په ټکو د څه کولو غوښتل او د نهی په ټکو منع کول.

اباحت یا اختیار ورکول: د یو کار کول او نه کول، یو ډول ګڼل.

د حکم مثالونه

۱- د کولو غوښتنه: الله ﷻ فرمایي: ﴿أَوْفُوا بِالْعُقُودِ﴾ [المائدة: ۱] په دې خطاب کې د ژمنو د پوره کولو غوښتنه ده چې د مکلفینو فعل دی.

۲- د نه کولو غوښتنه: الله پاک فرمایي: ﴿لَا يَسْخَرُونَ قَوْمًا مِّنْ قَوْمٍ﴾ [الحجرات: ۱۱] په دې خطاب کې له ملنډو وهلو څخه د خلکو منع کول دي چې دا هم د مکلفینو فعل دی.

۳- اختیار ورکول: ﴿وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ أَنْ تَنْكِحُوهُنَّ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أَجُورَهُنَّ﴾ [الممتحنة: ۱۰]، په دې خطاب کې د مسلمانو ښځو د نکاح کولو په اړه مکلفینو ته اختیار ورکول دي.

۴- وضعي حکم: رسول الله ﷺ فرمایلی: «لایرث القاتل»^(۱) د پیغمبر علیه السلام دا حدیث چې په حقیقت کې د الله ﷻ له خوا وحې ده، د قتل په هکله دی. په دې حدیث کې د مورث قتل له میراث څخه د محرومیت مانع ټاکل شوی دی، او مانع ټاکل وضعي حکم دی.

د فقهاوو په وړاندې حکم د الله تعالی د هغه خطاب اثر دی چې د مکلفو وگړو په کړو وړو پورې اړه لري، د څه کول یا نه کول ورڅخه غواړي، یا بې مباح کوي، یا کوم څیز د بل کار لپاره شرط، سبب، مانع او... گړځوي.

په لومړي مثال «أَوْفُوا بِالْعُقُودِ» کې د اصولیانو په وړاندې حکم د ژمنو د پوره کولو غوښتنه ده او د فقهاوو په وړاندې د ژمنو د پوره کولو وجوب دی، ځکه غوښتنه واجبول دي چې اثر یې وجوب دی. همدا راز په دویم مثال کې حکم د ملنډو وهلو منع کول دي چې اثر یې حرمت دی. په درېم مثال کې حکم د نکاح اباحت دی چې اثر یې د نکاح مباح کېدل دي. په څلورم مثال کې قتل له میراث څخه د محرومیت سبب گړځول دي چې اثر یې له میراث څخه عملاً محرومېدل دي.

یادونه

هغه څه چې په قرآن ثابت دي هغه په مستقیمه توگه د الله تعالی د خطاب اثر دی، او هغه څه چې په سنتو، اجماع او قیاس ثابت دي هغه هم د الله تعالی د خطاب اثر گڼل کېږي، ځکه د سنتو، اجماع او قیاس ثبوت هم په قرآن راغلی، نو په حقیقت کې حاکم یوازې الله تعالی دی. او مورث، اجماع او قیاس ځکه منو چې الله ﷻ یې د منلو امر کړی او هغه څه چې ددوی په وسیله ثابتېږي له قرآن څخه سرچینه اخلي.

د شرعي حکم ډولونه

شرعي حکمونه په دوه ډوله دي:
تکلیفي حکمونه او وضعي حکمونه.

(۱) أخرجه الترمذي في سننه، باب إبطال ميراث القاتل، وصححه الألباني، (دار إحياء التراث العربي - بيروت) ج ۴ ص ۴۲۵

تکلیفي حکم

د تکلیفي حکم تعريف: تکلیفي حکم د الله تعالی هغه خطاب دی چې د مکلفو وگړو په کړو وړو پورې اړه لري، د څه کول، نه کول ورڅخه غواړي، یا پې مباح کوي. د تکلیفي حکم ډولونه

د تکلیفي حکم د ډولونو په اړه د فقهاوو تر منځ اختلاف دی.

جمهور علما وايي چې تکلیفي حکم دا پنځه ډولونه لري: فرض، واجب، مندوب، مباح، مکروه او حرام.

حنفيان په دې نظر دي چې تکلیفي حکم اووه ډولونه لري: فرض، واجب، مندوب، مباح، تنزيهي مکروه، تحريمي مکروه او حرام. اوس به ددې ډولونو په تفصیلاتو خبرې وکړو.

واجب

د واجب تعريف: د لغت له مخې واجب د لازم په معنا دی. د پرېوتونکي په معنا هم راځي، لکه چې د دېوال د راپرېوتو پر مهال وايي: وجب الحائط.

واجب په اصطلاح کې هغه عمل ته وايي چې کوونکی يې د ثواب او پرېښودونکي يې د سزا وړ گڼي. د جمهورو په وړاندې واجب او فرض دواړه يوه معنا او يو حکم لري. حنفيان دليل ته په کتو سره د فرض او واجب تر منځ توپير کوي. که چېرې دليل ظني وي، لکه د قربانۍ ثبوت چې په آحاد حديث شوی، نو فعل واجب گڼل کيږي او که چېرې دليل قطعي وي، لکه د لمانځه فرضيت چې په قرآني آيتونو ثابت شوی، نو عمل فرض گڼل کيږي. ددې توپير په اساس د حنفيانو په وړاندې واجب له فرضو څخه ټيټه درجه لري. له همدې امله د واجب د پرېښودونکي سزا د فرضو له پرېښودونکي څخه کمه ده. همدا راز له فرضو څخه منکر کافر گڼل کيږي، خو له واجبو څخه منکر کافر نه گڼل کيږي.

- ۱- د فقهاوو او اصوليانو له نظره د شرعي حکم لغوي او اصطلاحي تعريف وکړئ.
- ۲- د جمهورو او حنفيانو له نظره د تکلیفي حکم تعريف او ډولونه بيان کړئ.
- ۳- د واجب لغوي او اصطلاحي تعريف بيان او د حنفيانو په وړاندې د واجب او فرضو توپير روښانه کړئ.

اوه د پرشم لوست

شرعي حکم (۲)

مندوب

د مندوب تعريف: ندب په لغت کې د يوو مهم کار لپاره بللو ته وايي. مندوب په اصطلاح کې هغه عمل ته ويل کيږي چې کوونکي ته يې ثواب شته، خو پرېښودونکي ته يې عقاب نشته. د مندوب ځينې ډولونه داسې دي چې په پرېښودلو يې بنده ملامت گڼل کيږي.

مندوب ته سنت، مستحب، نفل، تطوع، احسان او فضيلت هم ويل کيږي. دا ټول لفظونه د معنا په لحاظ سره نژدې دي او هغه عمل ته ويل کيږي چې کول يې غوره خو اجباري نه وي.

مندوب گڼې درجې لري

د مندوب لوړه درجه سنت مؤکد دي. سنت مؤکد هغه عمل ته ويل کيږي چې رسول الله ﷺ ورباندې هميشه والی کړي وي او ډېر لږ يې پرېښي وي، لکه د سهار د لمانځه دوه رکعتو سنت چې پرېښودونکي يې ملامت گڼل کيږي.

په دې پسې د غير مؤکدو سنتو درجه ده. دا هغه سنت دي چې رسول الله ﷺ ترسره کړي، خو دوام يې ورباندې نه وي کړي، لکه د مازيگر له لمانځه مخکې څلور رکعتو نفل لمونځ ادا کول.

په دې پسې د هغو سنتو درجه ده چې د فضيلت، ادب او زوايدو سنتو په نامه يادېږي، لکه د ژوند په عامو چارو کې د پېغمبر عليه السلام د عاداتو او هغو کارونو پيروي کول چې له هغه مبارک څخه د يوو انسان په توگه صادر شوي وي. مثالونه يې په خوراک، څښاک او ويده کېدو کې د رسول الله ﷺ پيروي کول دي.

مکروه

د مکروه تعريف

مکروه په لغت کې بد گڼل شوي ته وايي.

مکروه په اصطلاح کې هغه عمل ته ويل کيږي چې پرېښودونکي ته يې ثواب شته، خو کوونکي يې د سزا وړ نه گرځي.

د حنفيانو پر وړاندې مکروه په دوه ډوله دی:

تنزيهي مکروه: هغه مکروه ته ويل کيږي چې پرېښودونکي ته يې ثواب وي او کوونکي ته يې سزا نه وي، لکه د جمهورو د تعريف په څېر. د بېلگې په ډول په ولاړه اوبه څښل تنزيهي مکروه دي ځکه چې د ابوسعيد خدری رضي الله عنه په روايت کې رسول الله ﷺ په ولاړه د اوبو څښل منع کړي ^(۱). تحريمي مکروه: تحريمي مکروه هغې عمل ته ويل کيږي چې په ظني دليل ورڅخه خلک منع شوي وي. د حنفيانو په وړاندې دا مکروه د واجب په مقابل کې قرار لري. له حرام څخه په ټيټه درجه کې راځي او منکر يې نه کافر کيږي. مثال يې د چا په بيعې باندې بيع کول او د چا په خطبې (مرکې) باندې مرکه کول دي ځکه چې رسول الله ﷺ فرمايي: «ولا يبيع الرجل على بيع أخيه ولا يخطب على خطبة أخيه» ^(۲) دا حديث خبر واحد دی نو ظني دليل دی.

حرام

د حرامو تعريف

حرام په لغت کې ممنوع ته وايي او د جمهورو په اصطلاح کې هغه عمل ته ويل کيږي چې پرېښودونکي ته يې ثواب او کوونکي يې د سزا وړ ګرځي. حنفيانو هم د حرامو تعريف همداسې کړی، خو يو شرط يې ورزيات کړی او هغه دا چې حرام به په قطعي دليل ثابت وي.

د حرامو مثالونه خورا زيات دي، لکه د شرک حراموالی، د زنا، سود او نورو حراموالی.

وضعي حکم

د وضعي حکم تعريف

د الله پاک خطاب چې يو شی د بل شي لپاره سبب، شرط او يا مانع وګرځوي. ددې مقصد دادی چې الله پاک مور ته حکمونه راليرلي او د حکم د ثبوت لپاره يې دلايل ټاکلي. د بېلگې په ډول يو حکم د خپل سبب په پيدا کېدو، د شرطونو په پوره

(۱) أخرجه مسلم في كتاب الأشرطة، باب في الشرب قائما برقم (۲۰۲۵).

(۲) أخرجه البخاري في باب لا يبيع على بيع أخيه برقم: (۲۰۳۳).

کېدو او د مانع په له منځه تلو، منځته راځي. همدا راز د سبب او شرط په له منځه تلو او د مانع په پیدا کېدو له منځه ځي.

دې ته وضعي حکم ځکه وايي چې د شارع له خوا کېښودل شوي. دا شارع دی چې د لاس پرې کولو لپاره يې غلا کول سبب گڼلی، د لمانځه د صحت لپاره يې اودس شرط گڼلی او د مورث وژل يې د ميراث د اخيستلو مانع گرځولي. وضعي حکم درېو ډولو ته وپشل شوی: سبب، شرط او مانع.

سبب

په هر هغه شي باندې، چې بل شي ته رسېدل کيږي، سبب نومېږي. سبب په اصطلاح کې هغه شي ته ويل کيږي چې په موجود کېدو يې حکم موجوديږي او په له منځه تلو يې حکم له منځه ځي.

د مثال په توگه د روژې د مياشتې په ليدل کېدو د روژې نيول واجبيږي، الله ﷻ فرمايي: **﴿فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ﴾** [البقرة: ۱۸۵].

شرط

د شرط تعريف

شرط هغه شي ته ويل کيږي چې له وجود پرته يې شی نه بشپړيږي او د شي په حقيقت کې داخل هم نه وي.

شرط په اصطلاح کې هغه شي ته ويل کيږي چې په له منځه تلو يې حکم له منځه ځي، خو په موجود کېدو يې حکم هرو مرو منځته نه راځي.

د شرط مثال: اودس کول د لمانځه لپاره شرط دي. الله ﷻ فرمايي: **﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ﴾** [المائدة: ۶]. که چېرې اودس نه وي لمونځ نه کيږي خو د اودس د شتون سره هرو مرو لمونځ نه موجوديږي.

مانع

د مانع تعريف:

د دوو شيانو تر منځ پردې ته مانع ويل کيږي.

مانع په اصطلاح کې هغه شي ته ويل کيږي چې په شتون يې حکم منځ ته نه شی راتلای. يعنې کله کله د حکم سببونه پوره وي او بايد حکم موجود شي خو د يوو مانع له امله حکم منځته نه راځي.

د بېلگې په ډول که پلار خپل ځوی ووژني، نو قصاص کيږي پرې نه، ځکه دلته يو مانع منځته راغلی او هغه د پلارولۍ اړیکه ده، چې د قصاص مانع گرځي.

فعالیت

د لیکل شوي مثال په څېر راتلونکي هر یو حکم ته دوه مثالونه ولیکئ:

مثال: فرض: ۱- په یوه ورځ کې پنځه وخته لمونځ فرض دي.

۲- هغه څوک چې د حج کولو توان لري، ادا کول یې ورباندې فرض دي.

فرض: ۱-

۲-

واجب: ۱-

۲-

تنزیهي مکروه: ۱-

۲-

تحریمي مکروه: ۱-

۲-

حرام: ۱-

۲-

۱- د ندب لغوي او اصطلاحي معنا روښانه کړئ.

۲- د مندوب درجې بیان کړئ.

۳- د حنفيانو په وړاندې د تحریمي او تنزیهي مکروه تر منځ څه توپیر دی؟

۴- د جمهورو او حنفيانو له نظره د حرام تعریف روښانه کړئ.

۵- وضعي حکم څه ته وايي؟ ولې ورته وضعي وايي او ډولونه یې کوم دي؟

۶- د سبب، شرط او مانع لغوي او اصطلاحي تعریفونه د مثال سره بیان کړئ.

اته دېرشم لوست

فتوا

د فتوا تعريف

د فتوا ټکي د (أفتاه في الأمر) څخه اخيستل شوی. معنا يې ده: چاره يې ورته بيان او روښانه کړه، فتوا هغه نظر ته وايي چې فقيه يې وړاندې کوي. د فتوا اصطلاحي تعريف: يوو چا ته د پېښې شوې مسألې په اړه د دليل پر بنسټ د الله ﷻ حکم څرگندولو ته فتوا وايي. مفتي: هغه عالم ته وايي چې خلکو ته د پېښو شويو مسألو په اړه شرعي حکم بيانوي. مستفتي: د يوې پېښې په اړه د شرعي حکم پوښتونکي ته وايي.

د فتوا اهميت او ارزښت

افتا خورا ارزښت لرونکی او د درناوی وړ منصب دی. له همدې کبله الله پاک په قرآن کریم کې د فتوا ورکولو دنده خپل ځان ته منسوبه کړې او فرمايي: ﴿يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ﴾ [النساء: ۱۷۶]

په لومړيو کې ددې دندې ترسره کول د خواره پيغمبر ﷺ دنده وه. هغه عليه السلام به د الله پاک له وحی سره سم خلکو ته فتوا ورکوله او په خورا روښانه او لنډ ډول به يې خلکو ته د هغوی پوښتنې ځوابولي.

مفتي د رسول الله ﷺ په مقام کې قرار لري. رسول الله ﷺ په دې اړه فرمايي: «**إن العلماء ورثة الانبياء وإن الأنبياء لم يورثوا دينارا ولا درهما إنما ورثوا العلم**»^(۱)، بې شکه علماء د انبياوو وارثان دي او انبياوو دينار او درهم په ميراث نه دی پرېښی، بلکې يوازې علم يې په ميراث پرېښی.

مفتي د احکامو په بيانولو کې د رسول الله ﷺ استازی دی. رسول الله ﷺ فرمايي: «**ألا ليبلغ الشاهد منكم الغائب**»^(۲)، خبر اوسئ! حاضر دې غايب ته (خبره) ورسوي.

(۱) أخرجه أبو داود في كتاب العلم، باب في فضل العلم

(۲) أخرجه البخاري في كتاب العلم، باب قول النبي ﷺ: رب مبلغ أوعى من سامع، ومسلم في كتاب القسامة والمحاربين، باب تغليظ تحريم الدماء والأعراض والأموال.

څرنګه چې مفتي د الله پاک احکام خلکو ته بیانوي، نو دا دنده ستر مسؤلیت هم دی. الله د هغه چا لپاره چې له خپله ځانه په الله ﷻ پسې خبرې تړي د سخت عذاب وعده کړې او دا کار یې یو ډول شرک بللي. الله ﷻ فرمایي: ﴿قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَّنَ وَالْإِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَأَنْ تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزَّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ﴾ [الأعراف: ۳۳]. ژباړه: ای محمده! دوی ته ووايه زما رب چې کوم شيان حرام کړي، هغه دادي: د بې حیایې چارې که ښکاره وي او که پټې ګناه او د حق پر خلاف تېری او دا چې له الله سره تاسې کوم څوک شریک کړئ چې د هغه لپاره یې کوم سند نه دی نازل کړی او دا چې د الله په نوم داسې کومه خبره وکړئ چې د هغې په باب تاسې معلومات ونه لرئ چې هغه په حقیقت کې کړې ده.

رسول الله ﷺ په دې اړه فرمایلي: «مَنْ أَفْتَى بِغَيْرِ عِلْمٍ كَانَ إِثْمُهُ عَلَى مَنْ أَفْتَاهُ»^(۱)

چاته چې په ناپوهۍ فتوا ورکړل شوه ګناه یې په هغه چا ده چې فتوا یې ورکړې. سلفو صالحینو به تل کوبښنې کاوه چې د شرعي مسایلو پوښتونکي نورو ته ولیري او د سختې اړتیا پرته به یې فتوا ورکولو ته زړه نه ښه کاوه. هغوی به له علم پرته له فتوا ورکولو څخه خلک زیات وپرول.

د فتوا ورکولو حکم

فتوا ورکول پنځه حالتونه لری:

۱- هغه مهال د فتوا ورکول واجب دي چې مفتي د فتوا په مسأله پوه وي، ځواب ویلو ته اړتیا هم وي، پر حکم د عمل کولو وخت هم رسېدلی وي او په سیمه کې بل مفتي هم نه وي. په داسې حالاتو کې فتوا ورکول ددې آیت پر بنسټ واجب دي: ﴿وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنُنَّهُ لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُونَهُ فَنَبَذُوهُ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ وَاشْتَرَوْا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَبَيِّنْ مَا يَشْتَرُونَ﴾ [آل عمران: ۱۸۷]. ژباړه: دغو اهل کتابو ته هغه کلکه وعده وریاده کړه چې الله ورڅخه اخیستې وه چې تاسې به د کتاب لارښوونې په خلکو کې هرو مرو خوروی او هغه به نه پټوی، خو هغو کتاب شاته وغورځاوو او هغه یې په لږه بیه وپلورم، څومره ناکاره راکړه ورکړه ده چې دوی یې کوي.

(۱) أخرجه أبو داود، باب التوقي من الفتيا (دار الكتاب العربي، بيروت)، ج ۳ ص ۳۵۹.

د رسول الله ﷺ دا وينا هم ددې غوښتنه كوي: «من سئل عن علم فكتمه أجمه الله بلجام من نار يوم القيامة»^(۱)، له چا څخه چې د يو علم په هكله پوښتنه وشوه، او ده هغه پټ كړ، نو د قيامت په ورځ به د اور په قيضه قيضه كړاى شي.

۲- كله چې مفتي د فتوا ور كولو وړ وي، خو په سيمه كې بل مفتي شتون ولري او هم د فتوا ور كولو اړتيا شديده نه وي، نو فتوا ور كول مستحب دي.

۳- فتوا ور كول هغه مهال حرام دي چې ځواب ور كوونكى په شرعي حكم پوه نه وي، كه څه هم فتوا يې له شريعت سره برابره وي. يا د فتوا ور كولو مقصد دنيوي گټې او يا هم د نفس غوښتنه وي.

۴- كه پوښتنه دداسې مسألې په اړه وي چې پېښه شوې نه وي او فرضي بڼه ولري نو پداسې موضوعاتو كې فتوا ور كول مكروه دي. سلفو صالحينو په داسې موضوعاتو كې بحث كول بد گڼل او ويل به يې: پرې يې بردئى تر څو پېښې شى.

۵- فتوا ور كول هغه وخت مباح گڼل كيږي چې مفتي د فتوا وړ وي، موضوع هم داسې وي چې پېښېدل يې شوني وي خو د فتوا د ځواب لپاره وخت زيات وي. په داسې حالاتو كې فتوا ور كول روا دي.

د مفتي شرطونه

څرنگه چې مفتي د الله ﷻ او رسول ﷺ حكم خلكو ته بيانوي نو بايد لاندې شرطونه پكې پوره وي:

۱- مفتي بايد مسلمان، بالغ، عاقل او عادل وي. پر دې شرطونو باندې د علماوو اجماع ده. كافر، مرتد او هغه څوك، چې د ايمان ماتوونكى عمل يې ترسره كړى وي، د فتوا ور كولو وړ نه دى. همدا راز كوچنى، ليونى، اعتقادي فاسق، عملي او قولې فاسق د فتوا ور كولو وړ نه بلل كيږي.

۲- مفتي بايد په وړ وړاندې شوې مسأله علم ولري، د هغې په هكله له شرعى دلايلو څخه خبر وي، د پخوانو علماوو نظريات، په دې هكله بايد ورته معلوم وي، خو د اجماع په خلاف فتوا ورنكړي.

(۱) أخرجه أبو داود في كتاب العلم، باب كراهية منع العلم والترمذي في أبواب العلم، باب ما جاء في كتمان العلم، وقال حديث حسن.

۳- مفتي بايد د فقهې په اصولو عالم او د متفق عليها او اختلافي دلايلو او په ځانگړي ډول د قياس په اړه هم علم ولري.

۴- مفتي بايد به عربي ژبه، نحو او صرف عالم وي، ځکه د فتوا مأخذونه په عربي ژبه دي، نو د عربي له پوهې پرته په سمه توگه شرعي حکم ته رسېدل ناشوني دي.

۵- مفتي بايد د اسلامي شريعت په مقاصدو پوه وي او د خلکو د مصلحتونو، حالاتو او دودونو په اړه معلومات ولري، ځکه ځينې احکام د مصلحتونو، حالاتو او دودونو په بدلون بدلون مومي.

۶- مفتي بايد د وروړاندې شوې مسألې په ټولو اړخونو ځان پوه کړي، د پوښتل شوې صورت څخه هر اړخيز تصور ولري، خو د هغه سره مناسب حکم اظهار کړی شي.

فتوا، مفتي او مستفتي چا ته ويل کيږي؟

د فتوا د ارزښت او اهميت په اړه معلومات ورکړئ.

په بېلابېلو وختونو کې د فتوا ورکولو په اړه رڼا واچوئ.

د مفتي شرطونه کوم کوم دي؟

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**